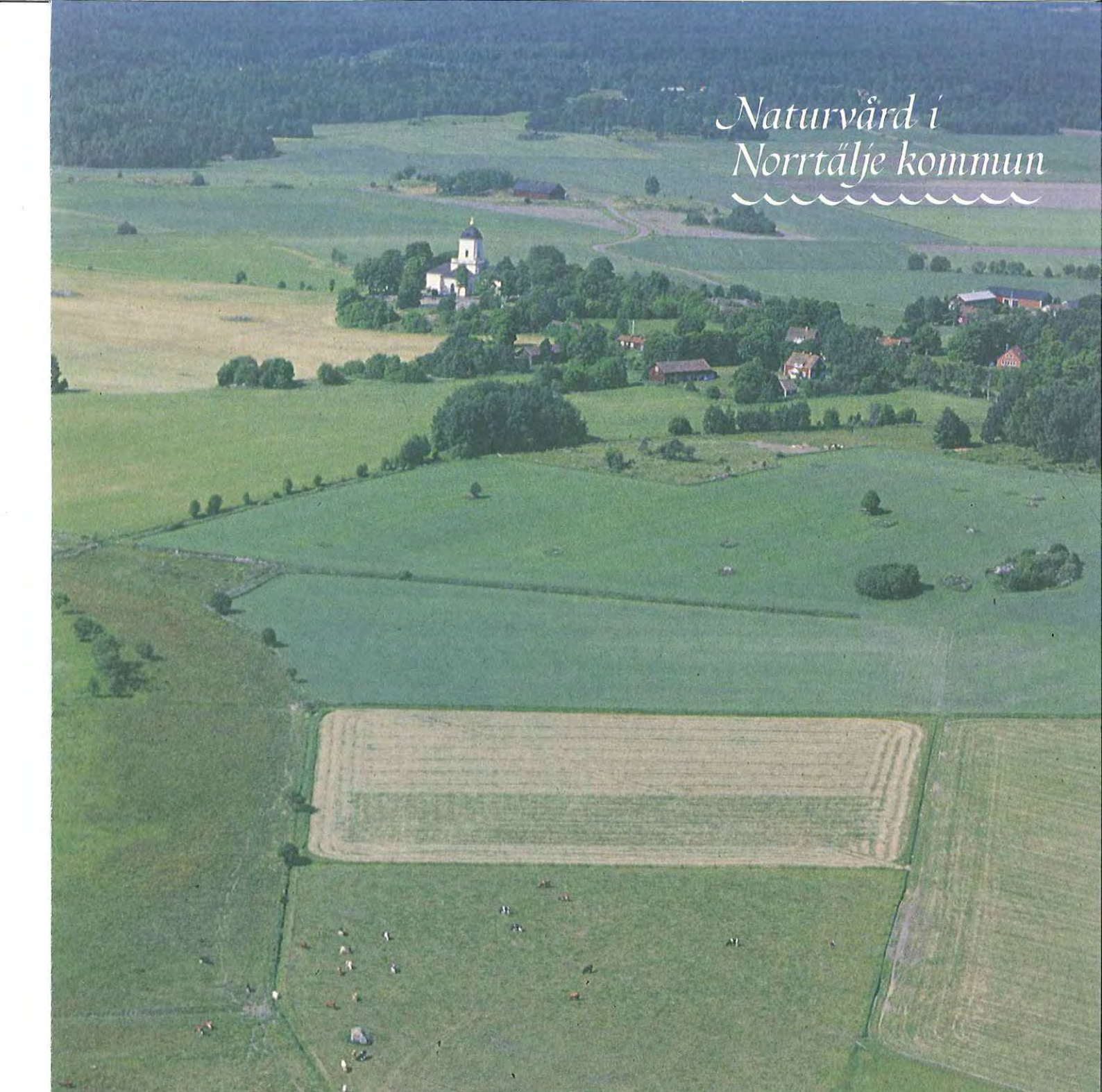

*Naturvård i
Norrtälje kommun*

Skedviken

Naturinventering med förslag till skötselåtgärder

Omslaget visar det riksintressanta odlingslandskapet kring Mörby, Fasterna och Uggeån vid Skedvikens västra strand. I förgrunden ses den långa betade strandängen vid Uggeåns gård av värde för växt- och djurliv.

Fasterna kyrka byggdes 1806 och är belägen på en typ av moränrygg som kallas för drumlin. Vid Skedviken finns de enda drumlinerna i Stockholms län. I bakgrunden syns Mörby slottsruin med ursprung ifrån 1500-talet. Ruinen är av stor betydelse för Skedvikens fladdermöss. Fotot är taget 1992.

Foto: Jan Norrman, Riksantikvarieämbetet

Skedviken ingår i serien Naturvård i Norrtälje kommun

Projektledare:	Magnus Bergström
Författare:	Ingemar Ahlén (fladdermusfauna) Annika Andersson (vegetation och flora) Yvonne Liliegren (vegetation och flora) Kurt Pettersson (sjön Skedviken) Lars Rudmark (geologi) Kristoffer Stighäll (fågelfauna)
Fotografier:	Ingemar Ahlén Annika Andersson Roine Karlsson Yvonne Liliegren Gunnar Lohammar Jan Norrman Kristoffer Stighäll Maud Wallsten
Figurer:	Lena Melén Anita Sandberg Sonja Svensson
Teckningar:	Christina Fagergren
Logotyp:	Bertil Kumlien
Ordbehandling och layout:	Leila Johansson Veronika Ljungstedt
Tryck:	Reimers Grafiska AB Norrtälje, 1994
Upplaga:	500 ex

Planeringskontoret har tagit initiativ till och bekostat inventeringen av Skedviken.

I rapporten ingående kartor är godkända från sekretessynpunkt för spridning enligt beslut av Lantmäteriverket 1994-09-29. Flygbilderna är godkända från sekretessynpunkt enligt beslut av Överbefälhavaren 1993-02-02 och 1993-04-19.

Författarna är ensamma ansvariga för rapportens innehåll.

Förord

Har du någon gång färdats längs vägen mellan Rånäs och Fasterna kyrka? Då har du kanske lagt märke till att vägen gått upp och ner för några mindre moränhöjder. De är bildade av inlandsisen och kallas för drumliner. Geologerna har olika teorier för hur de har bildats men de är förmodligen de enda i Stockholms län. Om du stannar till vid kyrkan befinner du dig på toppen av en drumlin. Här kan du blicka ut över Mörby slottsruin som är historiker och hemvist för ovanliga fladdermöss. Ett annat område fyllt med byggnader från tidigare epoker är Rånäs. Här finns slott, kvarn och värdshus. Även här sammanflätas naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen eftersom slottsparken är av betydelse för både fåglar och fladdermöss. Det öppna odlingslandskapet med de många hagmarkerna innehåller betydande värden för den biologiska mångfalden. Här finns hotade arter och en av kommunens få betade strandängar som är belägen vid en insjö.

Detta för kulturmiljövården och naturvården värdefulla område behöver skötsel och hänsyn. På fyra gårdar kring Skedviken har Länsstyrelsen tecknat avtal med brukarna om hävden av odlingslandskapet. Denna insats innebär att den traditionella skötseln fortsätter till gagn för landskapet, växt- och djurlivet. Avtalen omfattar ungefär 150 hektar fördelat på hälften genuin hagmark och hälften åkermark. Mörby slottsruin har under de senaste åren restaurerats under ledning av Riksantikvarieämbetet med ett gott resultat för både det kulturhistoriska intresset och fladdermössen.

Men trots de goda insatserna bör ytterligare åtgärder genomföras för att vidmakthålla områdets värden. Det finns flera andra hagmarker kring sjön som bör komma ifråga för sk landskapsvårdsavtal. Vidare bör skötsel utföras av de bestånd som består av ek och andra ädla lövträd. Slutligen bör hänsyn tas till naturvårdens intressen vid skogsbruksåtgärder. Med de förslag till skötselåtgärder som ges i denna rapport finns en god grund för det fortsatta arbetet.

Men denna rapport är även framställd för dig som vill uppleva ett stycke inlandsnatur i Norrtälje kommun. Jag hoppas att fler får möjlighet att uppleva detta mycket intressanta område.

Väl mött vid Skedviken!

NORRTÄLJE KOMMUN
Planeringskontoret

Magnus Bergström

STOCKHOLMS LÄN

SKEDVIKEN

Naturinventering med förslag till skötselåtgärder

Ingemar Ahlén
Annika Andersson
Yvonne Liliegren
Kurt Pettersson
Lars Rudmark
Kristoffer Stighäll

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sida
SAMMANFATTNING	1
SJÖN SKEDVIKEN	3
VEGETATION OCH FLORA VID SKEDVIKEN	
1. INLEDNING	7
2. METODIK	9
2.1 Förförarbete	9
2.2 Fältarbete	9
2.3 Sammanställning	9
3. GEOLOGI	11
3.1 Berggrund och jordarter	11
3.2 Drumliners bildning	12
3.3 Drumlinerna vid Skedviken	12
4. ODLINGSLANDSKAPETS HISTORIA	15
5. KULTURHISTORISKA SPÅR I SKEDVIKENOMRÅDET	17
5.1 Fornlämningar och ortsnamn	17
5.2 Byggnader och deras historia	17
5.3 Skydd	18
6. ÖVERSIKTLIG BESKRIVNING AV VEGETATIONEN RUNT SKEDVIKEN	19
6.1 Skog	19
6.2 Öppen mark	20
6.3 Värdefulla områden	20
7. KRITERIER FÖR NATURVÄRDESBEDÖMNINGEN	21
8. BESKRIVNING AV VEGETATIONSTYPER	23
8.1 Skogens vegetationstyper	23
8.2 Odlingslandskapets vegetationstyper	24
9. DELOMRÅDENA	25
9.1 Beskrivning till delområdena	25
9.2 Delområdenas klassningar, en översikt	52
10. REFERENSER	55
10.1 Litteratur	55
10.2 Kartor och flygbilder	55
10.3 Muntliga källor	56
BILAGA 1: Total artlista över kärlväxter med latinska och svenska namn	57

FÅGELFAUNAN I SJÖN SKEDVIKEN MED OMGIVNINGAR

	Sida
1. INLEDNING	67
2. METODIK	69
3. HÄCKFÅGELFAUNAN I SJÖN SKEDVIKEN	71
3.1 Artvis genomgång	71
3.2 Skedvikens skrakar	76
3.3 Häckande sjöfåglar - en jämförelse mellan 1975 och 1991	78
4. HÄCKFÅGELFAUNAN I ODLINGSLANDSKAPET KRING SKEDVIKEN	79
5. HÄCKFÅGELFAUNAN I SKOGSOMRÅDET SÖDER OM SKEDVIKEN	81
6. RÖDLISTADE FÅGELARTER	83
7. VÄRDEFULLA LANDOMRÅDEN	85
8. REFERENSER	91
BILAGA 2: Skedvikens fåglar - artförteckning	93

FLADDERMUSFAUNAN VID SKEDVIKEN

1. INLEDNING	97
2. METODER OCH UNDERSÖKNINGSOMRÅDE	99
3. RESULTAT	101
4. ARTKOMMENTARER	103
5. DISKUSSION	105
6. SKYDD OCH VÅRD AV SKEDVIKENS FLADDERMUSFAUNA	107
7. REFERENSER	109

Vy över byn Alby som är belägen nordväst om Skedviken. Bykärnan och den till vänster om belägna öppna hagmarken är belägen på en typ av moränryggar som kallas för drumliner. Den öppna hagmarken (område 40 - 42 i vegetationsinventeringen) hyser en artrik flora med flera sällsynta arter och utgör en av de värdefullaste områdena runt Skedviken.

Foto: Jan Norrman, Riksantikvarieämbetet

Sammanfattning

Denna inventering av skedvikenområdets natur genomfördes under sommaren 1991. Syftet var att kartlägga de värdefullaste områdena för vegetation, fågelliv och fladdermöss samt att föreslå lämplig hänsyn och skötsel av områdena. Inventeringen är initierad och bekostad av planeringskontoret, Norrtälje kommun.

Sjön Skedviken är Norrtälje kommuns näst största sjö. Den är en utpräglad slättsjö belägen i kommunens västra delar och tillhörande Norrtäljeåns vattensystem. Sjön omges till största delen av ett öppet odlingslandskap utom i söder där barrskogen breder ut sig. Ytan uppgår till nästan 9 kvadratkilometer men trots storleken är Skedviken ganska grund. Det största djupet är endast 7 meter. Sjön har vid flera tillfällen sänkts i syfte att vinna odlingsbar mark. Den totala sänkningen uppgår till 1 meter och 26 centimeter.

Skedviken hade sommaren 1990 ett pH medelvärde på 8,8. Sjöns halter av fosfor är höga vilket orsakar kraftiga blomningar av blågröna alger under sommaren. Orsakerna står dels att finna i flöde av fosfor från bottensedimenten och dels i läckage från de omgivande markerna, främst i form av jordbruk och djurhållning. Sjön har en rik vattenvegetation av bladvass och flytbladsvegetation. En jämförelse mellan 1933 och 1976 visar att zonen med flytbladsvegetation har ökat med 75 - 100 meter. Sammanfattningsvis klassas Skedviken som en mycket näringsrik sjö.

Berggrunden kring Skedviken utgörs av urberg. På många platser bryter berget igenom det tunna jordtäcket i form av hållmarker. Söder om sjön består urberget av sedimentgnejser, nordväst om sjön förekommer förgnejsade graniter och öster om sjön återfinns finkorniga graniter (Stockholmsgranit). Morän är den helt dominerande jordarten i inventeringsområdet. Den innehåller ofta kalk vilket återspeglar sig i vegetationen.

Nordväst om Skedviken finns ett tiotal spolformade moränryggar som kallas för drumliner. De kan vara över 1 kilometer långa och upp till 20 meter höga. Drumlinerna är iögonfallande terrängformer och märks vid en resa längs vägen från Fasterna kyrka till Rånäs. De kan ha bildats på flera olika sätt och även under flera olika istider. Drumlinerna vid Skedviken är förmodligen de enda i Stockholms län.

Andra förekommande jordarter är glacial och postglacial lera. De upptar relativt stora arealer och används idag som åkermark. Svallsand och torv upptar små arealer. Isräfflor i hållarna och drumlinernas längdsträckning återspeglar att den senaste inlandsisen i sitt slutskede hade en huvudsaklig rörelse mot söder.

Odlingslandskapet vid Skedviken är omfattande. De förhistoriska spåren består till exempel av stensättningar vid Uggelnäs, resta stenar vid Alby och högar vid Ösby. Flera byggnader är av stort intresse runt Skedviken. Mörby slottsruin har sitt ursprung i 1300-talet. Den byggdes till flera gånger men förföll sedan, för att nu vara en ruin. I Rånäs bedrevs vallonsmide på 1700- och 1800-talen. Idag finns smedernas hus, magasin, kvarn och värdshus samlade vid bruksgatan. Rånäs slott stod klart på 1840-talet inspirerad av italiensk arkitektur. Fasterna kyrka färdigställdes 1806 på en drumlin med vacker utsikt över sjön. Hela detta område är av riksintresse för kulturmiljövården.

Det vidsträckt odlingslandskapet består till största delen av brukad åkermark. På drumlinerna och andra moränmarker finns hagmarker och mindre skogspartier. Även mindre arealer betad strandäng ingår i området. Kring bebyggelsen är inslaget av ädla lövträd markant. Jordarterna är kalkrika vilket borgar för en hög artrikedom. I de ogödslade hagmarkerna har även hävden bidragit till det höga artantalet. Längs den södra stranden dominerar

granskog med mindre inslag av hållmark med tallar och strandskog av klibbalar.

Totalt har 52 värdefulla vegetationsområden urskiljts. Av dessa återfinns sex i den högsta värdeklassen. Det är fyra betade hagmarker vid Skälby, N Uggelnäs, S och N Alby. Här finns arter som fältgentiana, låsbräken, klasefibbla, kattfot, vildlin, solvända och älvväxing. Dessutom är blandlövskogen med gamla ekar vid Djurgården och den betade strandängen vid Uggelnäs placerad i den högsta klassen. Bland övriga områden kan nämnas mindre växtlokaler för vårflenört, havtorn och luden johannesört.

Skedvikens häckfågelfauna inventerades redan 1975. Då häckade 14 sjöfågelarter, vilket var det högsta antalet bland de inventerade sjöarna i Stockholms län. 1991 års inventering visar att ytterligare två arter sjöfåglar har tillkommit som häckande i Skedviken. Till de arter som ökat i antal hör skäggdopping, knölsvan och vigg. Brunand, rörhöna och troligen även sothöna har minskat i antal. Gråhakedopping och gråtrut är nya arter för sjön med vardera ett par. Skedand och årtä är andra arter med blott ett häckande par vardera. Sjöns status som en viktig häckfågellokal står sig och har till och med ökat sedan 1975. Ett karaktäristiskt inslag i Skedviken är de stora samlingarna av skrakar under hösten. För storskrake anses sjön vara av internationell betydelse som rastplats. Årligen rastar det allt ifrån några hundra till 2800 exemplar. Även salskrakar rastar årligen i sjön.

Inventeringen urskiljer 12 landområden av värde för fågellivet. Det gäller dels områden i odlingslandskapet och dels skogsområden. Som exempel kan nämnas de betade strandängarna vid Uggelnäs med häckande storspov, årtä, skedand och ängs-
piplärka. Hagmarkerna vid byarna Svärtinge, Mälby, Skälby och Säby med ortolansparv, hämpling, törnskata och steglits. Rånäs slottspark med rosenfink, härmsångare, skogsduva, stenknäck och kattuggla. Även i skogslandskapet finns värdefulla områden. Som exempel kan nämnas barrskogar vid Sörboda med spillkråka, duvhök, järpe och korp. Totalt

har det iakttagits 174 arter i skedviken-området.

Av Sveriges 16 fladdermusarter har 11 st påträffats i Uppland. Fladdermusfaunan vid Skedviken har undersökts under åren 1978 till 1991. Resultaten visar att Skedviken hyser för dessa delar av landet en praktiskt taget komplett fladdermusfauna. Alla arter som kunde förväntas har även observerats. Områden med 11 arter fladdermöss är ytterst få i Sverige och inte heller vanliga i Europa. Tre av arterna, dammfladdermus, trollfladdermus och fransfladdermus, är ytterst sällsynta i Sverige. Resultaten visar vidare att 64 % av fladdermössen har observerats i glesa lövträdsbestånd eller parkbiotoper i sjöns omedelbara närhet, medans ytterst få observationer är gjorda i andra typer av marker. De viktigaste områdena är Mörby slottsruin med omgivande lövträdsbestånd, Rånäs slott med park av lövträd och strandskog samt Djurgårdsudden.

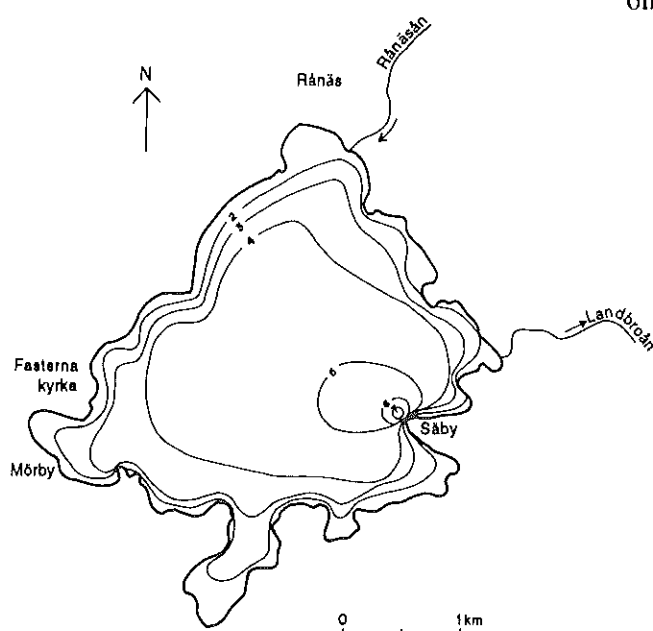
För att bevara de höga naturvärden vid Skedviken behövs skötsel. I hagmarkerna bör beteshävdens fortsätta och helst säkerställas i avtal. Detta utan negativ påverkan t ex i form av spridning av konstgödsel. I vissa områden kan röjningar behöva utföras och betetrycket ökas. Ett nyckelobjekt är Uggelnäs strandängar, där en fortsatt kraftig beteshävd är en förutsättning för ett bevarande. I vissa områden bör röjning ske för att gynna de ädla lövträden. I barrskogsområdena söder om sjön bör hänsyn tas till naturvårdens intressen vid skogsbruksåtgärder. För fladdermössen är det av största vikt att strandskogen vid Skedviken inte avverkas. Det strandbete som idag finns på flera platser runt sjön bör fortsätta. Det är även viktigt att bestånden av äldre lövträd vid Mörby, Rånäs och Djurgårdsudden bevaras och sköts så att de inte blir för täta. Av särskild vikt är att Mörby slottsruin underhålls så att utrymmena inne i ruinen blir klimatskyddade. Slutligen bör det råda tillträdesförbud under tiden 1 oktober till 30 april.

SJÖN SKEDVIKEN

Kurt Pettersson

Skedviken med en yta på 8,8 km² är belägen långt upp i Norrtäljeåns vattensystem i en jordbruksbygd med åkermarken koncentrerad till de södra och östra sidorna av sjön. Sjön sänktes genom ett rensningsföretag 1942 med 12 cm, varvid sjöytan minskade med 8 hektar. En större sänkning med 114 cm genomfördes under 1870-talet (muntlig uppgift från Hans Maniette, länsstyrelsen i Stockholms län). Sjön undersöktes med avseende på vattenkemi och växtplanktoninnehåll under sommaren 1990 av Erkenlaboratoriet (Limnologiska institutionen, Uppsala universitet, rapport B:1, 1991). Under 1970-talet gjordes en jämförande studie med förhållandena under 1930-talet, som dokumenterades av Gunnar Lohammar (Wallsten, M. *Symbolae Botanicae Upsalienses* 23:3, 1981), av vattenkemiska förhållanden och utbredningen av högre vegetation och undervattensväxter.

Skedvikens form är cirkulär med en diameter på ca 4,5 km och sjön har endast ett fåtal strandnära öar. Medeldjupet är 3,5 m och det maximala djupet 7 m. Sjöns avrinningsområde är 49 km² och själva sjön utgör därmed 17 %. Dessutom avbördar Kornan och Gavel-Långsjön med avrinningsområden på 13 km² respektive 27 km² till Skedviken via Rånäsån. Volymen har beräknats till 28 miljoner m³ och en djupkarta har upprättats av Avdelningen för hydrologi vid Uppsala universitet (se figur 1). Den teoretiska omsättningstiden för sjöns vatten har beräknats till 1,4 år. Utloppet sker via Landbroån i öster, som rinner vidare till Syningen. Sjöns stora yta i kombination med det ringa vattendjupet gör att sedimenten och sjövattnet står i intensiv kontakt, vilket underlättar näringsflödet från sedimenten och därmed den interna näringsbelastningen. Den externa belastningen finns inte dokumenterad, men jordbruket och djurhållningen i avrinningsområdet torde vara av störst betydelse.

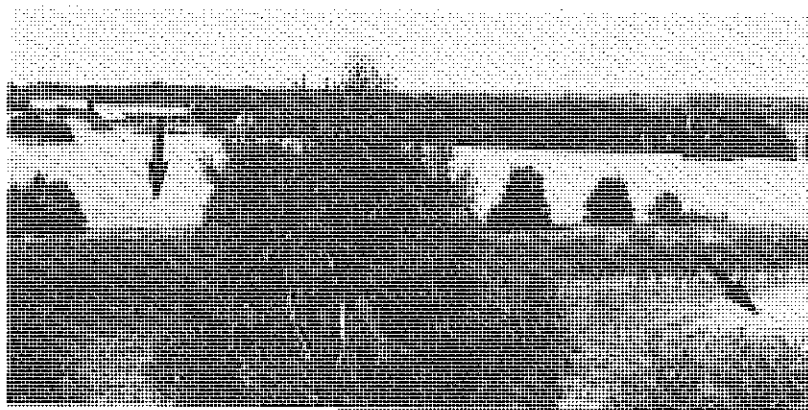
Figur 1. Djupkarta över Skedviken baserad på ekolodning 1978.

Figur: Anita Sandberg

Sjön är med sin stora yta utsatt för stark vindpåverkan och är därför normalt inte temperaturskiktad under sommaren. Vattnet håller därför samma temperatur från ytan till botten. Således står hela vattenmassan i intensiv kontakt med bottensedimenten under sommaren.

Skedvikens vatten är svagt färgat, vilket förklaras av vattnets långa omsättningstid. Denna orsakas av det lilla avrinningsområdet runt sjön och av att skogsmarken inte helt dominerar i avrinningsområdet utan det finns en stor andel åkermark. Vattnets färg (brunt) orsakas nämligen av humusämnen som kommer från omgivande skogs- och/eller myrmark.

Sjövattnets pH-värde under sommaren bestäms i oskiktade sjöar av växtplanktons (de friflytande mikroskopiska växterna) fotosyntes. En hög planktonproduktion innebär en förhöjning av pH-värdet liksom av syrgashalten eftersom syrgas bildas vid fotosyntesen. I Skedviken har pH över 9,5 uppmätts, vilket är högt och indikerar kraftig planktontillväxt. Somarmedelvärdet för pH var 1990 så högt som 8,8. Under sommaren är vattnet övermättat med syrgas, men vintertid kan vid lång isläggningsperiod syrgassituationen försämrast på grund av den höga produktionen av organiskt material. Detta har dock inte dokumenterats genom mätningar. Sjövattnet är välbuffrat mot försurning tack vare ett högt bikarbonatinnehåll (alkalinitet ca 1,8 mekv/l). De omgivande markerna är kalkrika, vilket leder till att det tillrinnande vattnet är rikt på kalcium- och bikarbonatjoner.

Flytbladsvegetationens (bl a näckrosor) utveckling i Mörbyviken.

I det övre fotografiet från 1933 har flytbladsvegetationen en utbredningszon på 20-30 m.

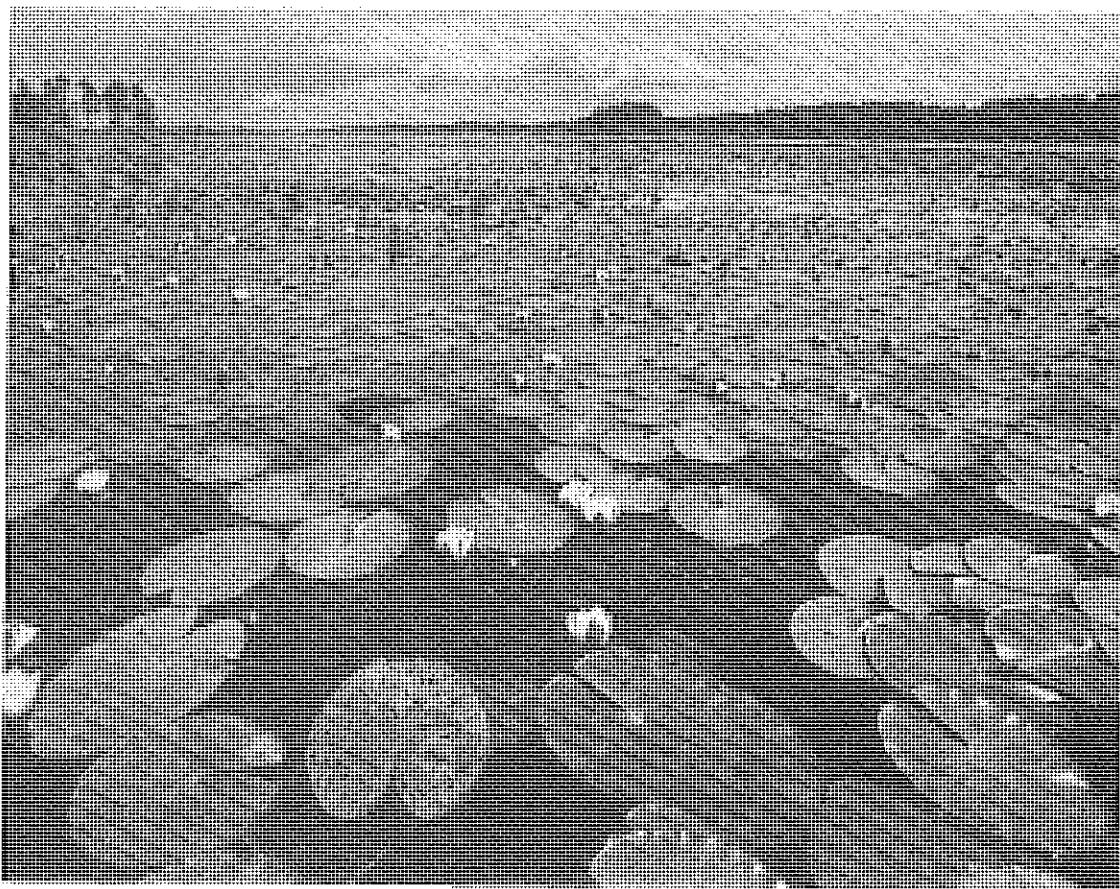
Det undre fotografiet är från 1976 och zonen med flytbladsvegetationen har ökat till 75-100 m. Pilarna illustrerar ökningen av vegetationen. Foto: Gunnar Lohammar (övre bilden) och Maud Wallsten (nedre bilden)

Halterna av näringsämnen (fosfat, ammonium och nitrat) är låga i Skedvikens ytvatten under sommaren tack vare ett effektivt upptag av växtplankton i samband med de kraftiga algbloomingarna. Dessa leder dock till höga totalfosforhalter över 100 µg/l och mycket höga klorofyllhalter över 70 µg/l (klorofyll är ett mått på mängden mikroskopiska växter). Sommarmedelvärdena 1990 var 70 µg fosfor/l och 45 µg klorofyll/l. Klorofyllhalten nådde över 60 µg/l redan tidigt på sommaren, vilket medför ett litet siktdjup (under en meter). Situationen är jämförbar med den i Limmaren och Rösjön. Skedviken klassificeras därför som mycket näringsrik, vilket även var Wallstens (se ovan) slutsats från mätningarna under 1970-talet.

Det är intressant att notera att Skedviken, som har en lång uppehållstid för vattnet och därför liten tillförsel utifrån under sommaren, visar en tydlig minskning av fosfor/kväve-kvoten från en mycket hög nivå i juni till 10:1 i slutet av juli. Fosfor tillförs i överskott från sedimenten under sommaren. De interna processerna tycks vara avgörande för sommarbloomingarna av blågrönalger eftersom närsaltshalterna var låga under försommaren.

I juni är kiselalgerna *Asterionella formosa* och *Melosira sp.* flest till antalet, men därefter tar blågrönalgerna över med *Lyngbya limnetica* och *Anabaena sp.* som dominerande arter. Sommarens algbloomingar visar att Skedviken är en sjö där de mikroskopiska växterna "plankton" dominerar över annan vegetation. Wallsten redovisade den högre vegetationens utbredning och konstaterade att i den norra vindexponerade delen dominerade bladvass med ett smalt bälte av flytbladsväxter utanför. I den södra delen sluttar stranden brantare och bladvassbältet är smalare eller saknas. I vissa skyddade vikar fanns högre vegetation och i övrigt flytbladsväxter. Den högre vegetationen i Skedviken hade den egenheten att stora områden totalt dominerades av en enda art. Sjön är högproduktiv, vilket ger goda förutsättningar för en riklig fisktillgång, men vetenskapliga undersökningar av fisksamhället saknas.

De begränsade limnologiska undersökningarna av Skedviken ger bilden av en grund, mycket näringsrik sjö som liksom Limmaren och Rösjön i Norrtälje kommun har lång omsättningstid och kraftiga blågrönalgbloomingar under sommaren.

Näckrosor i Mörbyviken.
Foto: Roine Karlsson

VEGETATION OCH FLORA VID SKEDVIKEN

Annika Andersson och Yvonne Liliegren

1. Inledning

Föreliggande arbete har utförts på uppdrag av Norrtälje kommun. Kommunekolog Magnus Bergström har varit kontaktperson.

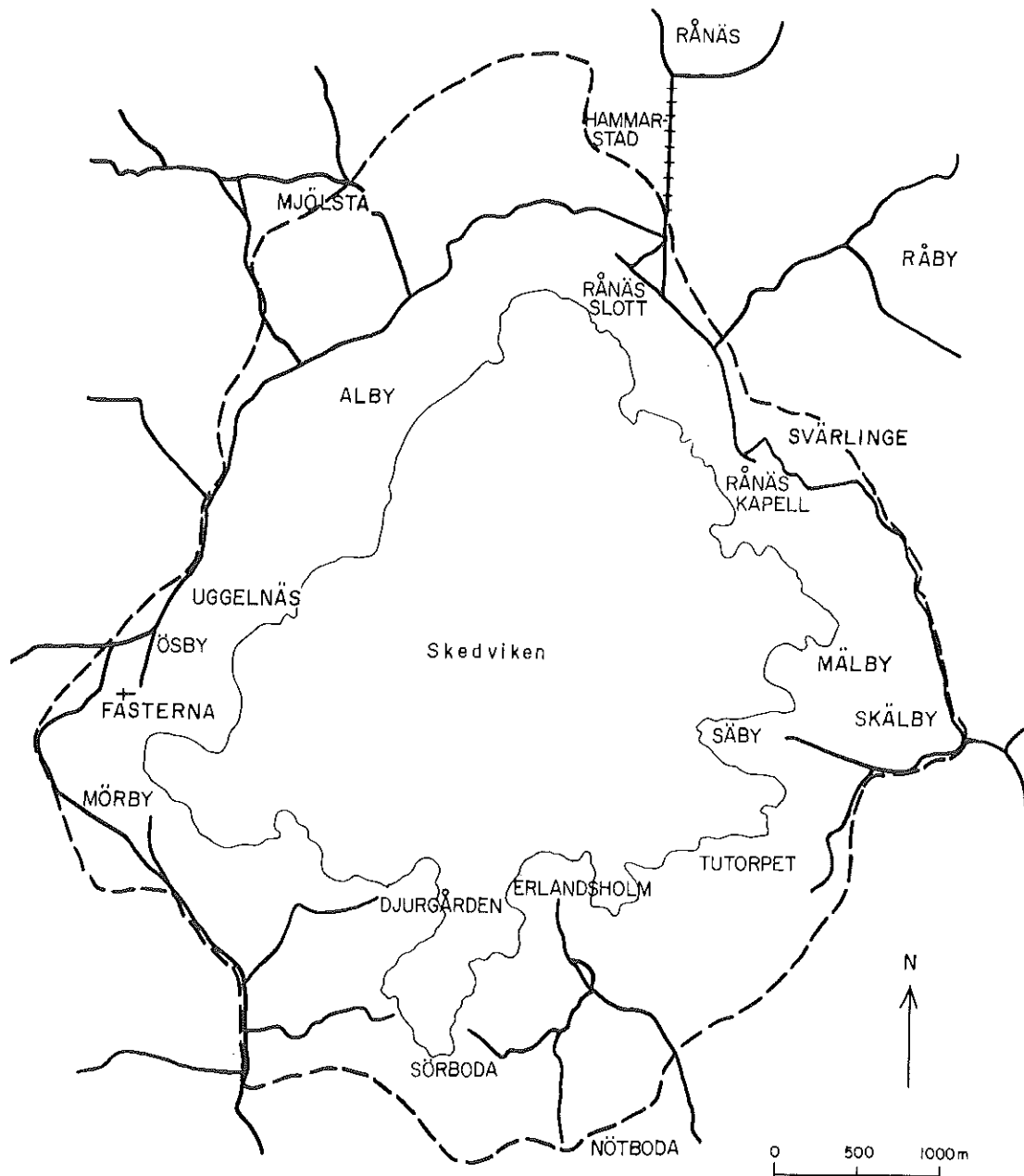
Arbetet utfördes under sommaren 1991.

Huvuduppgiften har varit att kartlägga och beskriva värdefulla naturtyper vad beträffar vegetationen, göra en naturvärdesbedömning samt upprätta en artlista över samtliga påträffade kärlväxter. En sammanställning av områdets kulturhistoria samt en beskrivning av odlingslandskapets utveckling ingick också i uppgiften.

Sjön Skedviken är belägen i Norrtälje kommuns västra delar ca 4 km nordväst om Rimbo. Skedviken tillhör såväl Fasterna som Rimbo församling. Inventeringsområdet framgår av figur 2.

Öster om sjön är byn Svärlinge belägen i ett landskap med åkermark, hagmarker och strandskogar. I bakgrunden ligger området Bydingen.
Foto: Jan Norrman, Riksantikvarieämbetet

Figur 2.
 Orienteringskarta
 Figur: Lena Melén och Anita Sandberg

2. Metodik

2.1 Förarbete

Förberedelserna bestod främst i att flygbildstolka, gå igenom befunnet material, såsom kartor, stenciler och skrivet material samt kontakta berörda personer (se referenser sidan 55).

Flygbildstolkningen utfördes på länsstyrelsen i Stockholm med en s k Aviopret. Infraröda flygbilder användes. De är i skala 1:30 000 och fotograferades 850818. Resultatet av det förberedande arbetet sammanställdes genom att på de ekonomiska kartbladen 11I5h Stortjärnan, 11I5i Rimbo, 11I6h Fasterna och 11I6i Ekebyholm, avgränsa de delområden som tycktes vara intressanta. Gränsen för det inventerade området fastställdes av kommunen.

2.2 Fältarbete

Fältarbetet utfördes under delar av juni och juli och alla de delområden som märkts ut på de ekonomiska kartbladen besöktes. Någon inventering av vattenvegetation eller åkrarnas ogräsflora utfördes inte. Samtliga påträffade kärlväxter noterades. Delområdena värderades till klass 1, 2, 3 och 4. I de delområden som ansågs vara klass 1- eller klass 2-objekt bestämdes även vegetationstypen enligt Vegetationstyper i Norden (Nordiska ministerrådet 1984). Det upprättades dessutom artlistor för dessa områden. För vidare information om vegetationstyper se sidan 23. I de andra områdena, klass 3 och 4, beskrevs vegetationen i text.

De ovan nämnda ekonomiska kartbladen utgjorde ritunderlag. Viss fotografering utfördes.

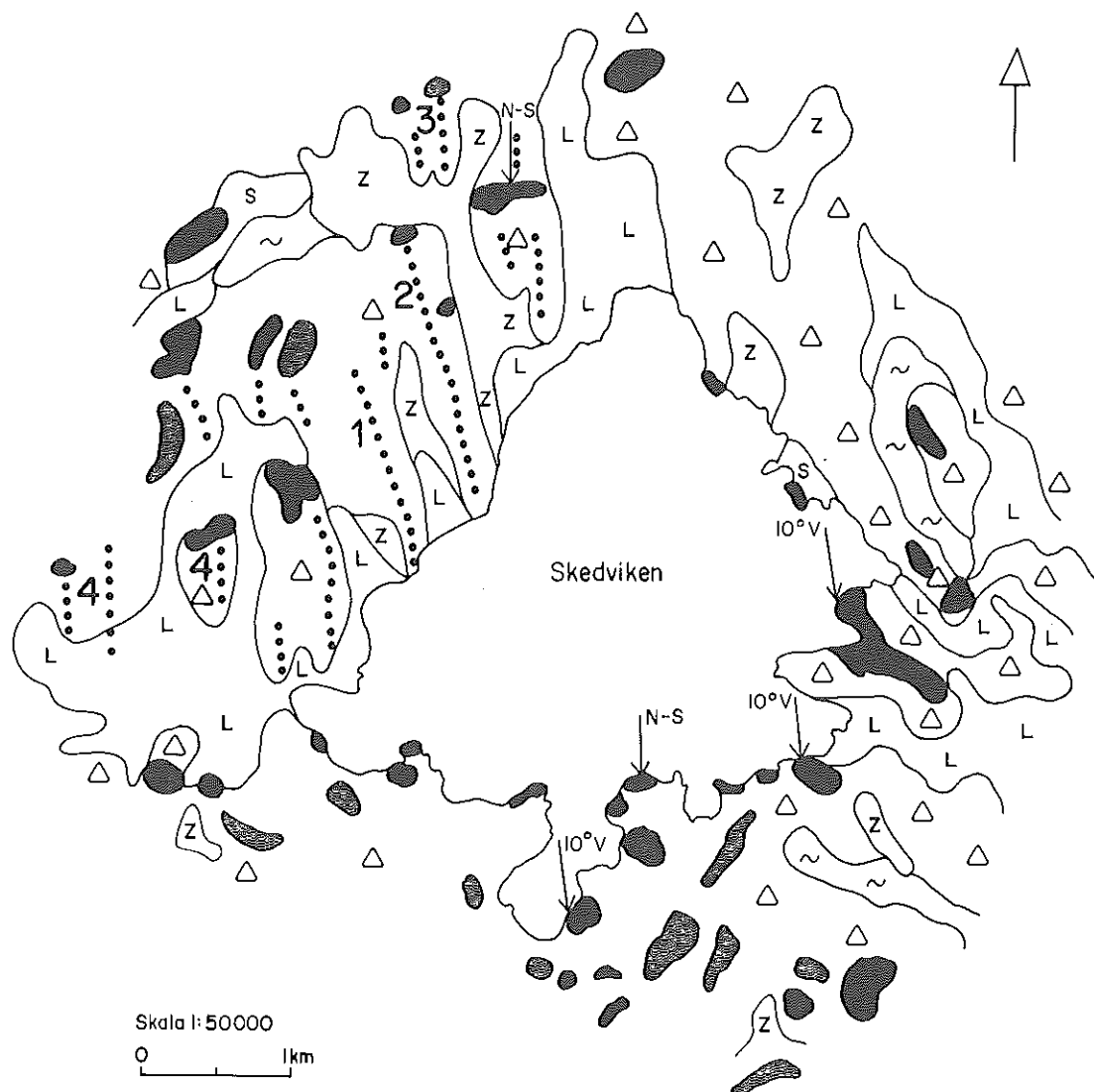
2.3 Sammanställning

All insamlad information bearbetades då fältarbetet slutförts. En mer omfattande naturvärdesbedömning gjordes (se sidan 21 för information om kriterierna).

De beskrivna delområdena redovisas dels på detaljerade kartor och dels på en översiktskarta. Den senare visar vilka naturvärdesklasser delområdena har. Objekten beskrivs i en textdel som hör till de detaljerade kartorna.

Kulturhistorian samt odlingslandskapets utveckling är hämtade ur olika skrifter och redovisas i en textdel.

Den botaniska systematiken följer Mossberg m fl (1992).

Figur 3.
Förenklad jordartskarta över Skedviken-
området.
Figur: Anita Sandberg

Teckenförklaring	
~	Torv
S	Svallsand
L	Postglacial lera
Z	Glacial lera
△	Morän
•••••	Drumlin
↓	Räffla
■	Berg i dagen

3. Geologi

Lars Rudmark

3.1 Berggrund och jordarter

De geologiska förhållandena i Mälardalen och angränsande regioner håller på att undersökas av Sveriges geologiska undersökning i Uppsala. Stora insatser har gjorts under de senaste åren för att bli klarlägga berggrundens och jordarternas sammansättning och uppträdande. Nedanstående uppgifter bygger i huvudsak på en pågående undersökning av Upplands jordarter.

Berggrunden kring sjön Skedviken utgörs helt och hållet av urberg. Eftersom jordtäcket normalt är ganska tunt, finns det relativt gott om hållar i området. Ett större hållkomplex finns exempelvis väster om Ekebyholm vid byn Skälby. Ett andra uppträder norr om sjön vid Mjölsta och ett tredje intar den markanta höjden väster om Rånäs. Vid själva sjökanten finns ett otal små bergsblottningar, speciellt i söder (se figur 3).

I grova drag kan tre olika bergarter urskiljas och dessa har en ålder av 1,8-2,0 miljarder år. Söder om Skedviken består berggrunden av sedimentgnejser som är mycket varierande både till sin uppbyggnad och utseende. En växellagring mellan fältspatkvartsitiska och glimmerskiffriga led är utmärkande för dessa ytbergarter.

Nordväst ut från sjön uppträder olika typer av mer eller mindre förgnejsade granitbergarter. Dessa härrör från magmor som en gång stelnat på stort djup inom jordskorpan. Den välkända grå Uppsalagraniten tillhör denna grupp och bergarten har haft stor praktisk betydelse vid byggnation.

Kring Fasterna och öster om Skedviken finns en något yngre och ganska finkornig granit som allmänt brukar benämnas Stockholmsgranit. Dess ålder är ca 1,8 miljarder år.

På många hållar kring Skedviken finns

räfflor. Dessa repor uppstod huvudsakligen då moränmaterial i landisens bottenzon slipade berghällarna under den senaste nedisningens slutfas för drygt 10 000 år sedan. Reporna, räfflorna, visar landisens rörelseriktning över området. Denna riktning varierar något men merparten av räfflorna återspeglar en huvudisrörelse från norr mot söder. Det finns även enstaka räfflor som visar en något äldre isrörelse.

Den äldsta jordarten kring Skedviken är morän. Denna jordart bildades inuti landisen som bröt loss material från berggrunden. Materialet bearbetades och avsattes efter hand som en osorterad jordart - morän. Vanligen ligger moränen direkt på berggrunden. I stort sett består alla höjd- och skogsområden av berg och morän och därför är morän den helt dominerande jordarten i landskapet kring Skedviken. Större sammanhängande moränytor förekommer framför allt söder om sjön ned till den markerade dalgången Metsjön - Långsjön. I allmänhet är moränen av sandigmoig typ med en normalblockig markyta. Ställvis finns ett visst kalkinnehåll, vilket dels gynnar en viss växtlighet, dels utgör ett skydd mot försurning. De nedan beskrivna drumlinerna är en speciell form av mer eller mindre markanta moränryggar.

Glacial lera finns relativt allmänt i området. Detta sediment bildades under landisens avsmältning och utgörs av det finkornigaste materialet i smältvattnet från landisen. Denna lertyp är vanligen varvig där ett varv uppkom under ett och samma år - ett s k årsvarv. Ett större område med glacial lera förekommer på fälten söder om Mjölsta. Ett generellt drag är att den odlade marken som ligger relativt högt och närmast skogsbrynen ofta består av en rödaktig glacial lera.

Då landisen smälte bort från Uppland låg hela landskapet under den dåtida vattenytan i Östersjöbäckenet. Landisen hade tryckt ned jordskorpan under glaciationen. Då den

enorma ismassan försvann återtog landskorpan sitt ursprungliga läge. Denna landhöjningsprocess pågår även idag men numera med ganska små belopp. Det finns även andra faktorer förutom nedtryckningen av jordskorpan som har haft betydelse för förhållandet mellan vatten och land under tiden från deglaciationen till nutid. Denna tid brukar benämnas den postglaciala tiden.

Vid landhöjningen utsattes tidigare avsatta jordlager för vågornas påverkan/svallning med en mer eller mindre genomgripande omlagring som följd. Det utsvallade materialet avlagrades vid och närmast utanför stränderna som svallsand i området kring Skedviken. Dessa ytor är relativt små med begränsad sandmängd. Svallningsprocessen i östra Uppland började för ca 6 500 år sedan då de första öarna trängde upp och igenom vattenytan. I den nuvarande strandzonen pågår fortfarande dessa processer.

De finkornigaste omlagringsprodukterna avsattes på botten av fjärdar, vikar och sjöar som postglaciala leror. Denna lertyp har i allmänhet en gråaktig färg och finns i terrängens lägre partier. Större områden med postglacial lera uppträder bl a vid och väster om Fasterna och norr om Skedvikens nordspets.

Torvavlagringar bildas dels vid igenväxning av öppet vatten, dels vid försumpning av förut torr mark. I stora drag kan torvmarker indelas i kärr och mossar. Kärr kännetecknas bl a av olika slag av gräs och halvgräs, vass och fräken medan mossar framför allt har ett slutet täcke av vitmossor och en i övrigt ganska artfattig flora. I området kring Skedviken finns främst kärr och dessa är inte sällan utdikade och uppodlade.

3.2 Drumliners bildning

Under en landis avsätts morän vanligen som ett ganska jämnt täcke som följer bergytans former. I vissa lägen kan moränen bilda egna former och dessa förekommer då ofta som svärmar i terrängen. I flack terräng finns på flera ställen i vårt land spolformade moränrygggar, s k drumliner, som är ut-

sträckta i isrörelseriktningen. Dessa kan ha en längd av upp till flera kilometer och en höjd av tiotals meter. Om landisens övre delar under avsmältningsfasen rör sig över redan avsatt morän samtidigt som denna jordart avlagras under isen, får markytan ibland formen av strömlinjeformade kullar, drumliner.

Det har ofta visat sig att drumliner är erosionsformer i material som fanns där redan då isen ryckte fram. Det kan därför visa sig att drumliner innehåller äldre jordarter vanligen morän eller någon gång isälvs sediment.

Relativt vanligt är att drumliner har en kärna i form av en bergklack. Om denna upptar betydande del av volymen talar man ofta om drumlinoider. Är ackumulationen kring en sådan bergkärna mindre, kan man få en moränbildning i form av en utdragen rygg på antingen stöt- eller läsidan. Stötsidesmorän brukar med en engelsk term kallas precrag, och läsidesmorän crag-and-tail (klippa med svans).

3.3 Drumlinerna vid Skedviken

De markanta och mycket framträdande moränryggarna vid Skedviken är drumliner och de uppträder på ett för drumliner vanligt sätt nämligen i en svärm. Det finns ett tiotal mer eller mindre tydliga drumliner i området. De flesta av dem har en bergklack i norr som går upp till markytan. Egentligen är det därför frågan om s k läsidesmoräner, dvs en speciell typ av drumliner.

Drumliner och drumlinoider är relativt vanliga i vissa delar av landet som exempelvis i norra Sverige och Småland. I mellansverige är dessa moränformer sällsynta. Drumlinerna vid Skedviken är förmodligen de enda i sitt slag i Stockholms län.

Samtliga drumliner ligger väster och nordväst om Skedviken. De har alla en utsträckning i nord-syd med en dragning åt NNV-SSO. Detta stämmer relativt väl med den sista av landisens isrörelser över området (se ovan). De största och mest distinkta har markerats på kartan. Ett par av dem för-

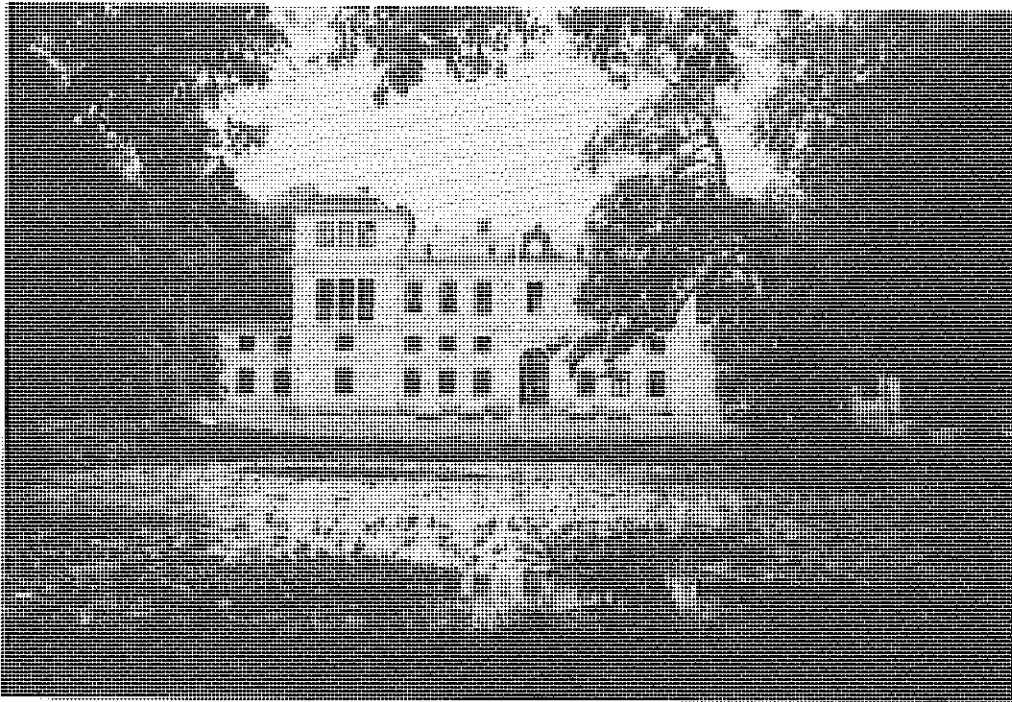
tjänar att närmare beskrivas något. Deras geografiska läge framgår av figur 3.

1. Uggelnäsdrumlinen. En mycket välformad drumlin som är ca 1 km lång och som höjer sig ca 20 m över omgivande terräng. Till skillnad från de övriga drumlinerna i området har denna bildning inte någon känd bergkärna. Det finns brunnsuppgifter som tyder på att moränmaktigheten är ovanligt mäktig, över 30 m. Under en för trakten normal morän finns sannolikt en betydligt äldre morän. Se fotografi på sidan 20.

2. Albydrumlinen. Den kanske största drumlinen i området. Dess form är något diffus, speciellt västerut. I avlagringens norra del - norr om vägen - finns ett 10-tal bergblottningar och där är moränens mäktighet sannolikt ganska begränsad. Från byn Alby och ned till Skedviken kan mäktigheten vara betydande. Se fotografi vid sammanfattningen och på sidan 20.

3. Bergtorpsdrumlinen. En mindre men mycket väl utbildad drumlin med en tydlig bergklack i norr vid torpet Bergtorp (obs namnet). Drumlinens längd är ca 600 m och dess ryggform blir allt tydligare norrut. Vanligen är bredden endast ca 100 m.

4. Källberga- och Ubbydrumlinerna. Ett par korta men ganska tydliga drumliner där den ryggformade moränen ligger i lä och söder om stora komplex med berg i dagen.

Vid Rånäs finns flera byggnader som bidrar till de höga kulturhistoriska värdena vid Skedvikenområdet. Ovan Rånäs slott i senempire och starkt präglad av italiensk arkitektur. Nedan ladugården som är en av de största i Uppland. Båda byggnaderna härstammar från 1840-talet.
Foto: Författarna

4. Odlingslandskapets historia

För ungefär 6000 år sedan började människan i liten skala att bruka jorden i Sverige. Från början kombinerades odlingen av primitiva sädesslag med jakt, fiske, växtsamlande och viss djurhållning. Klimatet var varmare än idag och djuren kunde gå ute året runt.

Eftersom naturliga gräsmarker sannolikt var sällsynta, röjdes och svedjades skogen så att öppna ytor skapades för odling och bete. Svedjeåkrarna gav bara god skörd under några år och sedan fick man röja nya ytor. Spannmålsodlingens betydelse ökade och ledde till ett mera bofast levnadssätt. Detta ledde också till att de första betesbetingade grässlåklarna skapades eftersom djuren betade på samma område.

Omkring Kristi födelse hade klimatet försämrats och djuren måste stallas vintertid. Slåtterbruket tillkom för att kunna utfodra djuren under den kalla årstiden. Lövtäkt hade även förekommit innan klimatförsämringen men fick nu en ökad betydelse. Av de stallade djuren fick man tillgång till gödsel åt sina åkrar.

Organiseringen av bysamhället på 800-talet byggde på brukandet av fasta åkrar och markerna delades in i inägor och utmarker. Inägor bestod av bebyggelse, åkrar och ängar. Varje gård hade sin särskilda del av åkermarken och denna var uppsplittrad i många små enheter. Ängarna var inägornas viktigaste markslag och mycket större än åkrarna. Här bedrevs slåtter och lövtäkt. Inägor inhägnades för att skyddas från betesdjuren som strövade fritt i utmarkerna. Utmarkerna ägdes gemensamt och här samlade man bl a in ved, timmer, virke för stängsling, hantverk och kolning, näver, löv och bär. Här fanns också små svedjeåkrar som odlades under vissa år. Slåtter skedde även på utmarkens våtmarker såsom kärr, rika mossar, översilningsmarker och översvåmningszoner runt sjöar och vattendrag.

Trots att jordbruket expanderat kraftigt

under århundradena blev det svårt att försörja den växande befolkningen på 1700-talet. En förutsättning för att jordbruket skulle kunna utvecklas och öka sin produktion var att åtgärda den stora ägosplittningen. En omfördelning av framför allt inägor skulle göras. Efter försök med storskiftet 1757 och enskiftet 1803, som inte fick några genomgripande effekter, lyckades man till stor del med det laga skiftet 1827. Många byar splittrades och gårdar flyttades ut och strukturomvandlingen började sakta men säkert att märkas. Man övergav succesivt två- respektive tre-sädessystemet och införde växelbruk med vallodling i stället.

Vallodling kom alltmer att ersätta höproduktionen på naturliga slåttermarker. Många av ängarna dränerades och plöjdes upp till åker. För att få mer jordbruksmark började även utmarkerna att odlas upp och slutligen intresserade man sig för våtmarkerna. Många av dessa dikades ut och många sjöar sänktes. Även Skedviken omfattades av sjösänkningar som genomfördes under 1870-talet och 1942. Mineralgödningsmedel användes mer och mer, förädlade växter började uppträda på marknaden och med förbättrade hjälpmedel kunde jordbearbetningen effektiviseras. Skogsbetet minskade och skogsbruket fick ökad betydelse. Under åren runt 1920 var åkerarealen som störst i Sverige, ca 3,8 miljoner ha. Ängsmarken upptog då ca 1,5 miljoner ha.

Efter andra världskriget skedde återigen stora förändringar i samhället och jordbruket. De jordbrukspolitiska målen var inkomstmål, effektivitetsmål och produktionsmål. Människorna flyttade in till städerna där högre löner kunde erbjudas inom industrin. År 1880 var 70% av befolkningen sysselsatt inom jordbruket och 1980 endast 4%. Små jordbruk slogs ihop till större eller lades ner. Marken som blev överplanterades igen med skog, exploaterades för vägar och bebyggelse eller blev lämnad för igenväxning.

De naturliga fodermarkerna (ängar och hagar) som minskat i areal ända sedan 1850-talet, minskade ännu mer, det fanns inte tillräcklig avsättning för fodret. Dragdjuren ersattes med traktorer och kött- och mjölkdjuren krävde ett mer näringsrikt foder än det ängar och hagar gav för att högsta möjliga produktion skulle erhållas. Det skedde även en specialisering av jordbruket. I stället för att både odla och hålla djur separerade de båda näringarna. Man började använda konstgödsel i högre grad och till de allt känsligare grödorna användes kemiska bekämpningsmedel. De moderna maskinerna krävde stora ytor för att kunna fungera tillfredställande. Det innebar att sk brukningshinder som åkerholmar, stengärdesgårdar och fågator togs bort, att öppna diken lades igen till täckdiken osv.

Dagens jordbruk består framför allt av monokulturer med konstgödseltillförsel och spridning av kemiska bekämpningsmedel. Effektiviseringen har medfört att odlingslandskapets biologiska mångfald utarmats. Flera växtarter (och djurarter) som är gynnade eller är helt beroende av slåtter eller bete har redan försvunnit, ännu många fler hotas. Av Sveriges 1900 kärlväxter hotas idag drygt 400 och 300 av dem hör hemma just i odlingslandskapet.

I Stockholms län finns idag mindre än 5% kvar av de ängs- och hagmarker som fanns vid seklets början (Länsstyrelsen i Stockholms län 1991). Tyvärr kommer inte den nya livsmedelspolitiken, som riksdagen beslutade om i juni 1990, att göra situationen lättare. Ungefär 20% av landets jordbruksmark ska tas ur produktion och ca 100 000 mjölkkor ska bort. Eftersom en relativt stor del av den omlagda åkermarken kommer att användas till betesvall och då djurantalet minskar, kommer man förmodligen att ha ännu mindre användning för de naturliga fodermarkerna. De pengar som avsatts för att användas till skydd för dessa marker, t ex NOLA, landskapsvårdsersättning, naturreservat m m, kommer inte att räcka till allt som borde göras.

För att förhindra en genetisk utarmning krävs möjlighet till genutbyte mellan populationer av samma art. Det betyder att

avstånden mellan populationerna inte får bli för stora. Därför är det mycket angeläget att bevara och hävda alla de naturliga fodermarker som ännu har en relativt rik flora för att i framtiden trygga de hotade växternas överlevnad. Detta utgör även den viktigaste skötselåtgärden i Skedvikenområdet. Även de växter som idag inte är direkt hotade kan i framtiden bli det om utvecklingen får fortsätta på liknande sätt som den gjort.

Naturligtvis är det inte bara markernas naturvärden som väger tungt. De har också stora kulturhistoriska värden och även rent estetiska och mänskligt emotionella. Ingen av oss vill väl gå miste om gullviva, mandelblom, kattfot och blå viol.

Uppgifterna i detta kapitel är i huvudsak hämtade från Aronsson & Matzon (1987), Ekstam m fl (1988), Naturvårdsverket (1990) och Rydberg (1986).

5. Kulturhistoriska spår i Skedviken-området

I Norrtälje, liksom i hela Mälarenregionen, finns det en mängd spår från en svunnen tid. Det kan röra sig om gamla gravsättningar och ålderdomliga bebyggelse-tekniker men även ortsnamnen avspeglar en viss tidsepok.

Nedan följer en kort beskrivning av några av de kulturhistoriska spår som finns inom det berörda området runt Skedviken. Alla uppgifter är hämtade ur Kulturminnesvårdsprogrammet för Norrtälje kommun, del 1 och 2 (Morger 1986 och 1990).

5.1 Fornlämningar och ortsnamn

De förhistoriska fornlämningarna är av flera olika slag. Inom det aktuella området är framför allt stensättningar vanliga men även resta stenar och högar finns representerade.

Stensättningar är gravanläggningar som är flacka och överbyggda av jord eller sten. Formerna på dem varierar. De finns bl a vid Ösby (se foto sidan 44), Bydingen, Uggelnäs, Alby och Svärlinge.

Resta stenar är markeringar av gravar. De är representerade vid t ex Uggelnäs och Alby. Högar liknar rösen till utseendet men högen består av lösa jordarter. En sådan finns t ex vid Ösby.

Även ortsnamn kan vara förhistoriska spår. Namn med ändelsen -by och -sta förekommer ofta runt Skedviken. Detta talar för en bosättning från yngre järnåldern trots att det inte finns så många gravfält från denna tid. Dessa kan ha försvunnit genom bortodling.

5.2 Byggnader och deras historia

Mörby. Borgen har sitt ursprung som en sätesgård på 1300-talet. Den grundplan som den har idag fick den dock först i mitten av 1500-talet. Vissa likheter i planlösningen finns med byggnader i Skåne och Danmark. Under 1600-talet förändrade borgen utseendet, bl a så byggdes ytterligare en våning till. Den här tiden var Mörbys höjdpunkt, därefter startade förfallet och nu finns endast en ruin kvar (se foto sidan 106).

Rånäs. Vid Rånäs fanns det både tillgång på vatten och skog och det bedrevs vallonsmide från 1774 till 1894. Ett bruksamhälle växte fram med värdshus, skola och bostäder m m. Detta var även anledningen till att Fasterna kyrka byggdes om då den gamla blivit för trång. Vid Rånäs finns idag smedernas hus vid bruksgatan, magasin, kvarn och värdshus.

Rånäs slott stod klart på 1840-talet. Utformningen av slottet hade inspirerats av italiensk arkitektur (se foto sidan 14). Innan dess hade godsets huvudbyggnad utgjorts av ett trähus. Detta revs i samband med slottets färdigställande. I början av 1900-talet var Rånäs det största säteriet i länet. Ladugården, som är en av de större i Uppland, byggdes vid samma tid som slottet (se foto sidan 14).

Fasterna kyrka. Den nya kyrkan är från 1806 och den ersatte den gamla medeltida kyrkan. Adolf Fredriks kyrka i Stockholm är förebild. Som nämnts ovan var det framväxande brukssamhället i Rånäs orsak till nybyggnationen. Det hade blivit mycket trångt under gudstjänsterna. Brukspatronen Le Febure, med makt och pengar, bekostade kyrkan eftersom bönderna ansåg att den gamla var fullt duglig.

Bydingen. Bygden mellan sjöarna Skedviken och Syningen kallas för Bydingen. Namnet finns belagt från 1326. Området är välavgränsat och består idag av byarna Säby, Skälby, Mälby och Ekeby (se foto sidan 7).

5.3 Skydd

I kulturminnesvårdprogrammet anges de skydd som olika objekt har idag samt rekommenderade skydd i framtiden.

Exempel är hela området från Mörby ruin och Fasterna kyrka via Alby och Rånäs till Bydingen som idag är av riksintresse enligt 2 kap 6 § naturresurslagen: Områden av riksintresse skall skyddas mot åtgärder som pågagligt kan skada kulturmiljön.

Fasterna kyrka är även skyddad enligt kulturminneslagen 4 kap.

Rekommenderade förslag till skydd i kulturminnesvårdsprogrammet är bl a att markanvändningen bör fortgå för samtliga av de ovan nämnda objekten. Likaså är de värdefulla miljöer enligt 3 kap 12 § i plan- och bygglagen. För Alby är även hävd av hage och äng önskvärd samt att vård av fornlämningar initieras om betestrycket sviker.

Fasterna kyrka stod färdig 1806 med Adolf Fredriks kyrka i Stockholm som förebild.
Foto: Författarna.

6. Översiktlig beskrivning av vegetationen runt Skedviken

Karaktäristiskt för Skedvikens omgivning är ett öppet odlingslandskap, som endast i söder avbryts av större skogsområden. Nedan följer en översiktlig beskrivning av vegetationen, främst av skogen, eftersom den inte beskrivs lika detaljerat som den öppna marken i beskrivning till delområdena (se kapitel 9). En kort naturvärdesbedömning av området i stort ges också.

6.1 Skog

En alstrandskog löper som en bård runt stora delar av sjön, ibland utgörs den dock endast av några enstaka träd. Klibbalen är det dominerande trädslaget men det är vanligt med inslag av andra träd, både ädla t ex ask och triviala t ex björk och asp. I vissa delar utnyttjas skogen som betesmark och härigenom hålls sly, buskar och högvuxna örter och gräs undan. Skogen är ofta påverkad av olika åtgärder såsom dikning i varierande omfattning.

Skogarna söder om Skedviken är till största delen barrskogar, gran- tall- och barrblandskogar. Ett aktivt skogsbruk bedrivs och alla varianter av successionsstadier finns, från hyggen via gallringsskogar till gamla avverkningsmogna skogar. Hur mycket som sparats av t ex stora, grova lövträd varierar mellan områdena.

Fältskiktet är ofta rikt i barrskogarna med bl a flera olika orkidéer såsom tvåblad, nattviol och jungfru Marie nycklar samt lundväxter som t ex tibast, vårärt, lungört och blåsippa.

På några platser, t ex söder om Erlandsholm, har skogen ett stort inslag av grova aspar och relativt vidvuxna ekar. Det är för övrigt ganska vanligt med större och mindre inslag av ädellövträd i hela det stora skogsområdet.

De större sammanhängande ädellövskogspartierna vid denna del av sjön återfinns främst på de utstickande uddarna Djurgården och Erlandsholm.

I små svackor i terrängen ger skogen ett fuktigt intryck. Bottenskiktet är ofta helt täckt av mossor och lövinslaget är större än i övriga delar. I dessa områden kan det även finnas små alkärr. Ett sådant beskrivet parti finns t ex väster om gården Säby.

Det finaste exemplet på en blåbärsgranskog finns ca 500 meter väster om Nötboda, strax intill den yttre gränsen av det inventerade området.

Där berget går i dagen eller där jordtäcket är mycket tunt finns vackra hällmarkstallskogar. Växtligheten är knapp och marken är täckt av olika sorters ris, mossor och lavar.

Norröver, i odlingslandskapet, förekommer också skogspartier men i mycket mindre omfattning och inte särskilt sammanhängande. Det kan t ex röra sig om moränområden eller andra svårodlade partier, igenväxande hagmarker, kantzoner och parker. Det är ofta olika slags lövskogar och blandskogar men även barrskogar.

Ett exempel på skogsbeklädd, svårodlad mark är den stora drumlinen vid Uggelnäs. Den är bevuxen med framför allt gran och den varierar från att vara av risgräs-typ till en örtrik variant. Här har det med all sannolikhet förekommit skogsbete. Ett annat exempel är några åkerholmar vid prästgården, sydost om Svärlinge. De har varit av en öppen karaktär men är nu fullständigt igenvuxna med både ädel- och triviallöv. Vid Rånäs slott finns en ädellövskog som varit en välskött park fram till för ett antal år sedan.

6.2 Öppen mark

Större delen av Skedvikenområdet utgörs, som tidigare nämnts, av ett odlingslandskap. Detta ligger framförallt på sjöns västra, norra och östra sida. Markerna utnyttjas främst för odling, bete samt bebyggelse. Landskapet är mycket varierat med åkerholmar, hagmarker, mindre skogspartier och ängar. En ålderdomlig prägel ges av alla fornlämningar, vägen som slingrar sig mellan åkrarna och bebyggelsen som ligger samlad på höjderna enligt äldre tiders normer. Några av de särskilt fina områdena finns vid Uggelnäs, Alby och Skälby.

6.3 Värdefulla områden

Under arbetets gång har det framgått att Skedviken genomgående har höga naturvärden med avseende på geologi, botanik, kulturhistoria, landskapsbild och pedagogik, men även med tanke på friluftslivet. Det är därför av största vikt att markanvändningen i form av bete och odling ej försvagas utan fortgår. Betesmarkerna bör dessutom i många fall utökas. Flertalet av de ovan nämnda värdena skulle avsevärt försämrats eller rent av försvinna om de öppna ytorna planterades igen med skog eller lämnades för igenväxning.

För att säkerställa hävden av de finare områdena är det värt att ge ekonomiskt stöd för detta. Om det blir aktuellt att bilda naturvårdsområde eller naturreservat, är den norra delen av området mest skyddsvärd, ungefär från Mörby till Skälby med tyngdpunkter på Uggelnäs, Alby och Skälby.

Vy över odlingslandskapet mellan Fasterna kyrka och Rånäs slott. I förgrunden finns Fasterna kyrka som är belägen på en av drumlinerna. Snett upp till höger ligger gården Uggelnäs på nästa drumlin. Längre bort ligger Albydrumlinen med en skogbeklädd udde ut i Skedviken

Foto: Jan Norrman, Riksantikvarieämbetet

7. Kriterier för naturvärdesbedömningen

Delområdena runt Skedviken har bedömts och klassats enligt följande:

- Klass 1 Högsta naturvärde
- Klass 2 Mycket högt naturvärde
- Klass 3 Högt naturvärde
- Klass 4 Visst naturvärde

Delområden som är värderade till klass 1 och klass 2 är med ett par undantag bestämda till vegetationstyp enligt Nordiska ministerrådets "Vegetationstyper i Norden". Till dessa delområden hör även artlistor. Delområden som är värderade till klass 3 och 4 finns endast beskrivna med text. Trots deras lägre naturvärde får de inte glömmas bort.

De kriterier som användes vid klassningen av delområdena är följande:

Artrik flora

Om det är artrikt, tämligen artrikt eller om det finns många individer av en art som t ex är hävdgynnad höjer detta värdet.

Rödlistade eller sällsynta arter

Förekomsten av en rödlistad eller en sällsynt art kan höja ett områdes värde trots att det är trivialt i övrigt.

Hävd

Hävd, t ex betad skog, äng eller strandäng, höjer värdet medan en igenväxning sänker värdet.

Påverkan

Om området är påverkat av dikning, gödsling m m sänks värdet.

Gamla träd

Förekomst av gamla träd höjer värdet.

Ovanlig naturtyp

En ovanlig naturtyp höjer värdet.

Storlek

Om ett värdefullt område också är stort och sammanhängande höjs värdet, är det litet sänks det.

Helhetsintryck

Ett område som inte har så höga naturvärden i sig själv, men som ligger i anslutning till ett sådant område och bidrar till helheten får ett högre värde.

Varierande

Komplexa områden med många naturtyper på små ytor får ett högre värde.

Landskapsbild

Om området bidrar till en vacker och varierande landskapsbild får det ett högre värde.

Refugie

Område som är värdefullt trots att det är litet eftersom landskapets mångfald minskar. Det behövs även små områden för arternas spridning och överlevnad.

Restaureringsobjekt

Området har tidigare varit värdefullt och kan bli det igen med mer eller mindre kraftiga arbetsinsatser.

Kulturhistora

Förekomst av ruiner, fornminnen o dyl innebär högre värde.

Värderad i andra inventeringar

Om området har klassats i andra inventeringar ger detta ett högre värde.

Efter varje delområde anges de viktigaste kriterierna för klassificeringen av det aktuella området.

Sötvattenstrandängen vid Uggelnäs gård (område 35) är betad och en av Skedvikens värdefullaste områden. I bakgrunden syns Fasterna kyrka.
Foto: Roine Karlsson

8. Beskrivning av vegetationstyper

Alla de delområden som har värderats som klass 1- eller 2-objekt, har med några undantag bedömts till naturtyp enligt Nordiska ministerrådet (1984). Två av undantagen utgjordes av vegetationstyper som inte beskrevs i handboken. Det ena är "äng av örtrik typ". Den finns beskriven som ett tillägg (Naturvårdsverket 1987). Det andra är "annan träd- och buskbärande hagmark" som inte har någon detaljerad beskrivning i handböckerna. Ett annat undantag är de delområden där en eller ett par enskilda arter höjde delområdets värde till klass 2.

Det är den dominerande vegetationstypen i varje delområde som har namngett objektet. Inslag av andra typer är vanliga. Till så gott som alla klass 1- och 2-objekten hör en artlista. Den innehåller samtliga påträffade arter, samt de som enligt uppgift ska finnas i området. Artlistan redovisas i bilaga 1.

Nedan följer en beskrivning av, de i klass 1- och 2-objekten förekommande, vegetationstyperna. En viss hänsyn har tagits till de förhållanden som råder vid Skedviken.

8.1 Skogens vegetationstyper

De tre huvudtyperna är barrskog, lövskog och blandskog. Dessa indelas i sin tur med avseende på trädslag och typ av fältskikt, dvs ris-, gräs- eller ört-typ. Trädens kron-täckning är mer än 30% av ytan.

Följande skogstyper är beskrivna i Skedvikenområdet:

Barrskog	Tallskog av kalkört-typ
Lövskog	Blandlövskog av örtrik typ
	Klibbalstrandskog
	Snårskog av hassel-typ
Blandskog	Blandskog av ört-typ

Tallskog av kalkört-typ. Skogen är en relativt stabil typ som finns på kalkhaltiga underlag. Många av dem har betats och igenväxningen har ofta inte nått sitt slutstadium. Den är relativt lågproduktiv och vegetationen domineras av örter och gräs. Karaktäristiska arter är vårtbjörk, vispstarr, liljekonvalj, blåsippa, gråfibbla, vårfryle, ängskovall, bergslok, sårlåka, blåbär samt tall och gran.

Blandlövskog av örtriktyp. Skogen består av olika ädellövträd som förekommer i varierande omfattning. Inget av dem dominerar dock krontäckningen med 60-70%. Skogen förekommer på marker av varierande karaktär och inslag av andra träd och buskar är vanligt. De områden där hävden upphört kommer eventuellt att få ett ökat inslag av barrträd. Karaktäristiska arter är lönn, ask, alm, ek, lind, hassel, blåsippa, vitsippa, gullviva, vårärt, ormbär, nejlikrot, trolldruva, vispstarr och skogsbingel.

Klibbalstrandskog. Skogstypen förekommer som ett relativt smalt bälte utefter bl a sjöstränder. Hävden, om sådan finns, utgörs främst av bete. Karaktäristiska arter är klibbal, åkerfräken, älggräs, strandklo och strandlysing. Andra vanliga arter vid Skedviken är bl a brännässla, skogsnäva, humleblomster, kärrviol, trolldruva och tvåblad.

Snårskog av hassel-typ. Skogen förekommer på mullrik jordmån där vattentillgången är god. Hasseln dominerar i Skedviken tillsammans med aspen. Förr utnyttjades skogen bl a som nötproducent men främst som betes- respektive slättermark. Då hävden upphör sluter sig hasselskogen. Vissa är stabila medan andra till slut kommer att domineras av t ex asp eller gran. Fältskiktet utgörs bl a av tibast, blåsippa, skogsnäva, vitsippa, smultron, tvåblad och ängsviol.

Blandskog av ört-typ. Inget av trädslagen dominerar mer än 70%. Det är främst ek och björk som konkurrerar med granen. Den tidigare hävden kan ha utgjorts av både slåtter och bete. Buskskiktet är vanligen välutvecklat och fältskiktet domineras av örter och gräs. Artsammansättningen varierar starkt inom vegetationstypen. Vanliga arter i Skedvikenområdet är tall, gran, ek, lind, hässlebrodd, kruståtel, blåbär, harsyra, gökärt, stinknäva, ängskovall, örnbräken och vårfryle.

8.2 Odlingslandskapets vegetationstyper

Ängarna utgörs av tre olika slag: torräng, friskäng och fuktäng. Dessa indelas ytterligare beroende på artsammansättningen som i sin tur är beroende av ett flertal olika faktorer. Hot mot ängar och hagmarker är bl a igenväxning, gödsling, uppodling, och skogsplantering.

Följande vegetationstyper är beskrivna i Skedvikenområdet:

Torräng	Fårsvingeltorrängs-typ
	Örtrik ängshavretorrängs-typ
Friskäng	Rödvenängs-typ
	Örtrik ängs-typ
Fuktäng	Tuvtåtelängs-typ

Annan träd och buskbärande hagmark

Fårsvingeltorrängs-typ. Vegetationstypen är relativt allmänt utbredd. Den är ofta lågvuxen och örtrik. Ibland kan den vara insprängd bland olika buskar. Vid utebliven hävd sker en långsam igenväxning på bekostnad av örterna. På torrare partier och i sluttningar är den dock stabilare. Karaktäristiska arter är: röllika, vårbrodd, blåklocka, fårsvingel, gulmåra, gråfibbla, knippfryle, bockrot, svartkämpar, mandelblomma, grässtjärnblomma och tjärblomster.

Örtrik ängshavretorrängs-typ. Denna ängstyp är artrikare än torrängen. Den förekommer ofta på sluttningar där den kan vara tämligen stabil, även om betestrycket

är lågt eller inget alls. Buskskiktet är med andra ord väl utvecklat. Vegetationstypen är skyddsvärd eftersom den förekommer på en begränsad areal. Ängshavre dominerar. Övriga karaktärsarter är luddhavre, fårsvingel, flentimotej, rödklint, brudbröd, smultron, gulmåra och backklöver.

Rödvenängs-typ. Ängen utgörs av en relativt lågvuxen gräsmark som är vanlig i betes- och slåttermarker. Inslag av träd och buskar förekommer. Artsammansättningen varierar bl a beroende på läget. Här i östra Sverige är t ex natt och dag vanlig. Andra karaktärsarter är rödven, fårsvingel, ängsgröe, knippfryle, röllika, nysört, daggkäpa, hönsarv, gulmåra, humleblomster, blodrot och vitklöver.

Örtrik ängs-typ. Ängstypen är relativt frisk och örtrik. Den utgörs ofta av slåttermark som numera betas. Artrikedomen är stor och vanligen är det ingen art som dominerar över någon annan. Karaktärsarter är rödven, vårbrodd, luddhavre, rödsvingel, ängsgröe, blåsuga, gökärt, gulvial, rödklöver, prästkrage, käringtand, nattviol, jungfrulin, gullviva, ängsskallra och klasefibbla.

Tuvtåtelängs-typ. Beroende på om ängen betas eller inte kan den variera från en högvuxen till en nedbetad tuvig gräsmark. Den kan eventuellt vara den mest utbredda ängsvegetationstypen. Artsammansättningen varierar bl a med hänsyn till grad av fuktighet och hävdtyp. Karaktärsarter är tuvtåtel, ängssvingel, rödsvingel, timotej, ängsgröe, hundstarr, röllika, hundloka, sumpmåra, gåsört, smörblomma och ängssyra.

Annan träd- och buskbärande hagmark. Området utgörs av en hagmark som vuxit upp till en skog men som nyligen återigen öppnats upp. Träd och buskar är vanligt förekommande. Fältvegetationen varierar med arter från lövskog, barrskog och ängar. Vanliga arter är tall, björk, asp, bergssyra, blåsuga, en, fårsvingel, gullviva, humleblomster, blåbär, kruståtel, jungfru Marie nycklar, skogsnäva, vitklöver, vit-sippa, ängsskallra och röllika.

9. Delområdena

9.1 Beskrivning till delområdena

Nedan beskrivs alla delområdena medsols runt Skedviken med början vid Rånäs. Alla numrerade delområden finns redovisade på detaljkartor. Alstrandskogen som helhet är ett klass 3-objekt och är markerad på detaljkartorna med A. Dessa områden beskrivs på sidan 51 och 52. Undantag utgörs av de betade partierna som är värderade till klass 2 som markeras med B. De är beskrivna på sidan 52.

1. Fuktlövskog vid Rånäsån

Klass: 3.

Beskrivning: En fuktlövskog med vide, klibbal och glashjörk som sträcker sig längs båda sidorna av inloppet. Mot ladugården i väster ligger ett högstarrbälte. Söder om vägen är skogen avsmalnande, norrut blir den bredare och det finns här inslag av ädellöv. Den ger ett snårigt och fläckvis ett fuktigt intryck. De arter som dominerar är bl a skogssäv, brännässla och kirskål.

Motiv: Landskapsbild och ovanlig naturtyp.

Åtgärd: Fri utveckling.

2. Rånäs slottspark

Klass: 2.

Vegetationstyp: Blandlövskog av örtrik typ.

Beskrivning: Söder och väster om Rånäs slott finns en stor blandlövskog som tidigare sköts som park men som nu vuxit igen. Alm, ask, lind och lönn dominerar och de är mycket raka och högvuxna. Buskskiktet utgörs främst av sly från nämnda träd samt hallon, hägg och skogstry.

Undervegetationen är trivial och storvuxen och inte särskilt örtrik. Kirskål dominerar starkt, ibland täcks marken fullständigt av dem. Även brännässlor finns i stor mängd. De övriga örterna växer främst på den öppna parkvägen som löper genom hela området. På södra sidan parkområdet är inte skogen så tät, ädellöven är yngre och inslaget av björk är större.

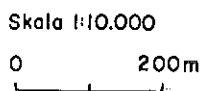
Motivering: Stora ädellövträd och relativt stort område.

Åtgärd: Røjning.

Stigen som löper genom den högvuxna vegetationen i Rånäs slottspark gör området lättillgängligt.

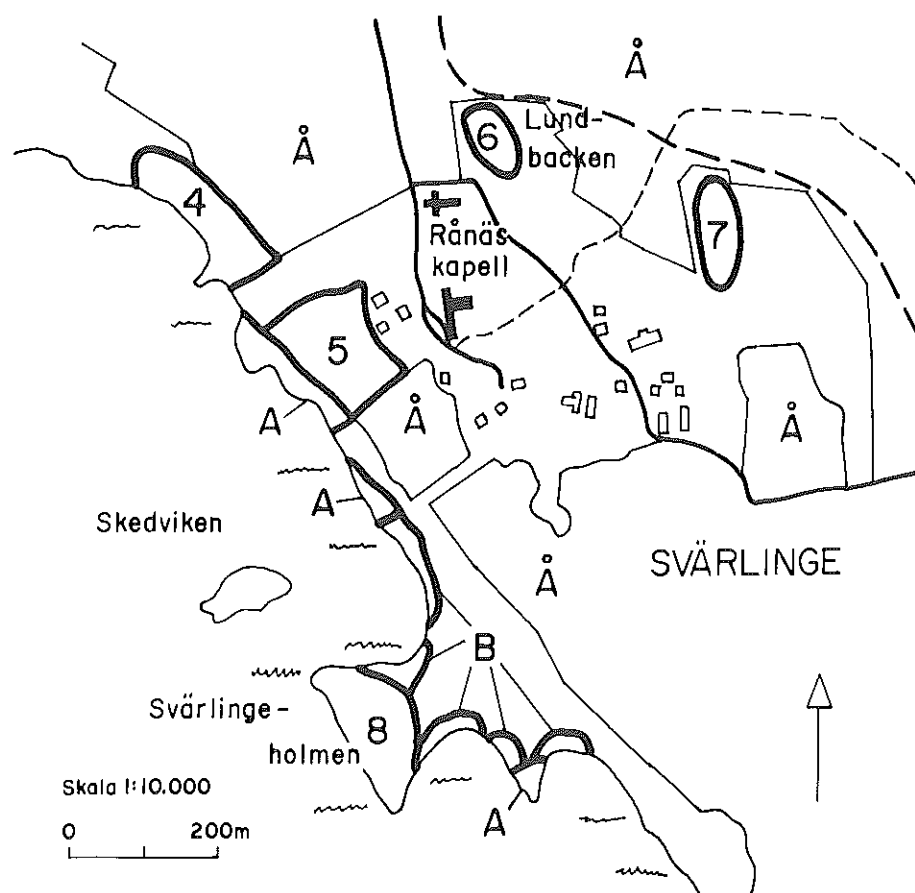
Foto: Författarna

Figur: Lena Melén

Teckenförklaring

	Inventeringsområde
	Delområde
	Åker
	Vatten
	Å
	Väg
	Byggnad

Figur 5.
Karta över delområdena 4-8 samt klibbalstrandskog vid A och betad klibbalstrandskog vid B.
Figur: Lena Melén

A. Klibbalstrandskog vid Skedviken

Klass: 3.

Beskrivning: Se sidan 51 och 52.

3. Ängsmark på Söderbyholmen

Klass: 3.

Beskrivning: En liten och ganska fin ohävdad äng på en höjd. Den har inslag av berg-hällar och domineras av ängshavre och fårsvingel. Här finns även många av de örter som vanligen hittas i ängs- och hagmarker, t ex darrgräs, smultron, brudbröd, knölsmörbloffa, blåsuga och bockrot. Ängen omgärdas i norr och söder av alstrandskog. Ut mot vattnet växer en gles bård av olika träd och buskar såsom tall, björk, rönn och en. Ängen gränsar i öster till en vallåker och den sidan har påverkats av gödsel och insådda växter.

Motivering: Tämligen artrikt och landskapsbild.

Åtgärd: Bete vore önskvärt.

4. Väster om Rånäs kapell

Klass: 2.

Vegetationstyp: Havtornslokal i en övrigt trivial äng.

Beskrivning: Här växer det för inlandet så ovanliga havtornet. Havtorn växer annars vid havsstränder. Buskarna finns i kanterna av en frisk till fuktig äng. Det största beståndet står i den norra delen och gränsar till alstrandskogen. I den södra delen står ett mindre havtornsbuskage och några plantor finns längs vattnet. Ängen är för övrigt gödselpåverkad av den ovanliggande åkern. Ängen hävdas inte idag och håller således på att växa igen.

Motivering: Sällsynt art och landskapsbild.

Åtgärd: Det är önskvärt att strandängen hålls öppen genom bete.

Havtorn är en typisk havsstrandväxt men har en lokal vid Skedvikens strand.

Teckning: Christina Fagergren

5. Hagmark vid prästgården i Svärlinge

Klass: 4.

Beskrivning: En gammal igenväxande björkhage. Björkarna är relativt stora och grova. Fältskiktet domineras av högvuxna gräs men det finns fortfarande spår av en rikare flora, t ex brudbröd och skogsklöver. Andra örter som kan nämnas är uppländsk vallört men även tvåblad. Några fuktigare stråk sträcker sig in i hagen från alstrandskogen längs vattnet. Ingår i ett klass 4-objekt i ängs- och hagmarksinventeringen,

Motivering: Restaureringsobjekt och landskapsbild.

Åtgärd: Røjning och bete.

6. Ängsmark vid Lundbacken

Klass: 3.

Beskrivning: Ett fragment av en rödvenäng som ingår i en större gödselpåverkad beteshage. Området betas av nötkreatur, är litet och öppet och har inslag av berghällar. Det ligger intill en fornlämning. Floran är inte anmärkningsvärd men ändå ganska trevlig med de vanligaste ängsblommorna och gräsen. Artantalet är högt över den omgivande mer påverkade marken. Ingår i ett klass 4-objekt i ängs- och hagmarksinventeringen.

Motivering: Ganska rik flora, hävdad, kulturhistoria, refugie och landskapsbild.

Åtgärd: Fortsatt bete.

7. Hagmark i nordöstra delen av Svärtinge

Klass: 3.

Beskrivning: Detta är ännu ett fragment av finare mark i en annars söndergödslad hage. Vid inventeringstillfället betades den inte. Detta område är något större än det föregående och är delvis trädbevuxet. Träden utgörs av bl a tall, rönn och en stor ek. En hel del enar finns också. I fältskiktet växer t ex liljekonvalj, getrams, blodnäva och brudbröd. Det var för litet för att få klass 3 i ängs- och hagmarksinventeringen

Motivering: Ganska rik flora, refugie, kulturhistoria och landskapsbild.

Åtgärd: Bete.

A. Klibbalstrandskog vid Skedviken

Klass: 3.

Beskrivning: Se sidan 51 och 52.

8. Ängsmark på Svärtingeholmen

Klass: 3.

Beskrivning: Udden utgörs av en höjd på vars topp det ligger en äng. Ängen sluttar ner mot vattnet på den norra sidan av udden. Här och var går berget i dagen och floran är av torrängskaraktär. På andra platser är ängen frisk. Floran är tämligen örtrik och normal för sådan här typ av mark med bl a ärenpris, majveronika, smultron, styvmorsviol, vårbrodd och rödven. Träd och buskar börjar vandra in från omkringliggande skog. Skogen på Svärtingeholmen är mycket varierande och olika trädslag dominerar på olika platser. Här finns tall-, björk-, asp- och almskog samt blandädellövskog. Några av träden är stora och kraftiga. En bård av alar växer längs vattnet. Det finns rikligt av en på udden men många är döende pga ljusbrist. Där trädskiktet är tätt är också markskiktet sparsamt men där ljuset når ned växer en hel del gräs och örter. Ingår i en större beteshage med nötkreatur. Området fick klass 4 i ängs- och hagmarksinventeringen,

Motivering: Varierat, hävdad, tämligen rik flora, refugie och landskapsbild.

Åtgärd: Lätt röjning och fortsatt bete.

B. Betad klibbalstrandskog vid Skedviken

Klass: 2.

Vegetationstyp: Klibbalstrandskog

Beskrivning: Se sidan 52.

9. Mälby hagmark

Klass: 2.

Vegetationstyp: Annan träd- och buskbärande hagmark.

Beskrivning: Detta är det centrala partiet av en större hästbetad hagmark. Området är säreget och passar inte in bland Nordiska ministerrådets vegetationstyper. Med all

sannolikhet har detta från början varit en hagmark som fått växa igen till en skog. Idag har skogen röjts upp och huggits ut kraftigt och denna centrala del har återigen fått en ganska öppen karaktär. Detta förhållande gör att både ängs- och skogsflora finns här. Arter som t ex blåbär, natt och dag och liljekonvalj växer tillsammans med blåsuga, ormrot och jungfru Marie nycklar. I den sydöstra delen av området, där gräset är som mest kortsnaggat, växer mängder av brudbröd. Träden består bl a av tall, björk, ek och asp. En del buskar finns också, t ex hassel, en, nyponros och häggmispel. Träd- och buskslaget ökar mot kanterna. Området var troligen för litet för att erhålla klass 3 i ängs- och hagmarksinventeringen (området blev klassat som 4). Här finns även ett par fornlämningar.

Motivering: Tämligen rik flora, ovanlig naturtyp, kulturhistoria, hävdat och landskapsbild.

Åtgärd: Fortsatt bete, eventuellt med en ytterligare röjning ut mot kanterna.

10. Mälby

Klass: 3.

Beskrivning: Två skogsområden på ömse sidor om område 9 och ingår i samma hagmark. Gränsen mellan områdena är flytande. I det västra området är skogen på sina håll ganska tät med ask, al, björk och ek. Sly är på väg att växa upp. Markvegetationen liknar den i den övriga hagen men är inte lika artrik och har större inslag av skogsväxter. Detta gäller även för det östra området trots att skogen där är något utluggen. En fuktig svacka med mycket älggräs ingår i området. Båda områdena betas av hästar även om djuren föredrar att gå där hagen är öppnare.

Motivering: Relativt rik flora, landskapsbild, helhet (hör ihop med 9) och hävd.

Åtgärd: Fortsatt bete.

11. Skogsmark nordväst om Skälby

Klass: 3.

Beskrivning: Detta är ett skogsparti med mycket varierande sammansättning. Här finns alstrandskog, aspskog, blandlövskog, tallskog, hållmarkstallskog och blandskog. Inslaget av gran, stora ekar och andra ädla lövträd är stort. Markfloran är också varierad med allt från en torftig moss- och lavflora på höjderna till en mer lundartad flora i svackorna som t ex i "ravinen" i den södra delen. Här finns också ett par mindre alkärr. Arter som är värda att nämnas är nästrot och sårlåka. Delar av skogen betas av får.

Motivering: Tämligen rik flora, delvis hävdat, varierat och landskapsbild.

Åtgärd: Fortsatt skogsbete, eventuellt utökat. Röjning om granen börjar ta över.

12. Udden väster om Skälby

Klass: 2.

Vegetationstyp: Tallskog av kalkörttyp.

Beskrivning: Detta tämligen stora skogsområde har en speciell karaktär. Det domineras helt av tallar som är ganska högvuxna. Inslag av andra träd kan utgöras av gran, björk, asp och alm. Fältskiktet är tämligen rikt för att vara en tallskog och gräs och örter dominerar över ris. I bottenskiktet finns en del mossor. Längs vattnet i söder och längst ute på udden finns inget ris alls, medan det på höjden, längre österut, kommer in mer och mer. Vanliga arter är blåsippa, vitsippa, fårsvingel, vårbrodd, vispstarr, smultron, vitpyrola och grönkulla men även den ovanliga sprödarven. Vissa delar av området har en lite öppnare karaktär. Klippan i norr stupar ganska brant ner mot vattnet och här är tallskogen av hållmarkstyp. Mot gården är inslaget av gran större och markfloran gödselpåverkad. Området är inte någon typisk tallskog av kalkörttyp då det bl a inte förekommer mjölon, blodnäva, älvväxing eller backtimjan. Däremot förekommer liljekonvalj sparsamt. Skogen betas av nötkreatur.

Motivering: Tämligen rik flora, ovanlig naturtyp, hävdad, ganska stort och landskapsbild.

Åtgärd: Fortsatt bete, gärna med högre tryck.

13. Skälby

Klass: 1.

Vegetationstyp: Rödvenäng.

Beskrivning: Skälby omges av stora ängs- och hagmarkskomplex. Större delen är fortfarande betad och relativt opåverkad av gödsel. Mellanliggande tomtmarker, ladugårdsbackar och mera gödslade ängar har inte inventerats. Därför är området uppsplittrat i olika delar, men de är ganska lika och den dominerande vegetationstypen är rödvenäng. Andra vegetationstyper av mindre omfattning finns insprängda här och där, t ex torrängar på höjder och runt hällar samt små fuktiga svackor med starr, gräs och tåg. Marken är generellt öppen men träd, enskilda eller i dungar, förekommer fläckvis.

Vanligt är att hagen kantas av träd. Karaktäristiskt för den östligaste delen är de många och stora enarna. Dessa ger landskapet en vacker och ålderdomlig prägel. Här är dock betetrycket för lågt idag, gräset är endast fläckvis kortbetat. På vissa ställen är det också något gödselpåverkat. Annat är det med grässvålen i den del av området som ligger strax norr om den koncentrerade bebyggelsen. Här är gräset mycket kortsnagat och hagen liknar mest en golfbana (!). Både hästar och får går här i olika fallor. I den västra delen av området är det också välbetat, men av nötkreatur. Här finns många hällar och block och även en hel del enar. Längst mot gården växer brännässlor, skräppor och annan kvävegynnad vegetation. Hela område 13 är mycket vackert och tämligen artrikt. Här växer t ex knägräs, kattfot, jungfrulin, vanlig och grå ögontröst samt backnejlika. Inom området finns flera fornlämningar. I ängs- och hagmarksinventeringen fick en liten del av området klass 4.

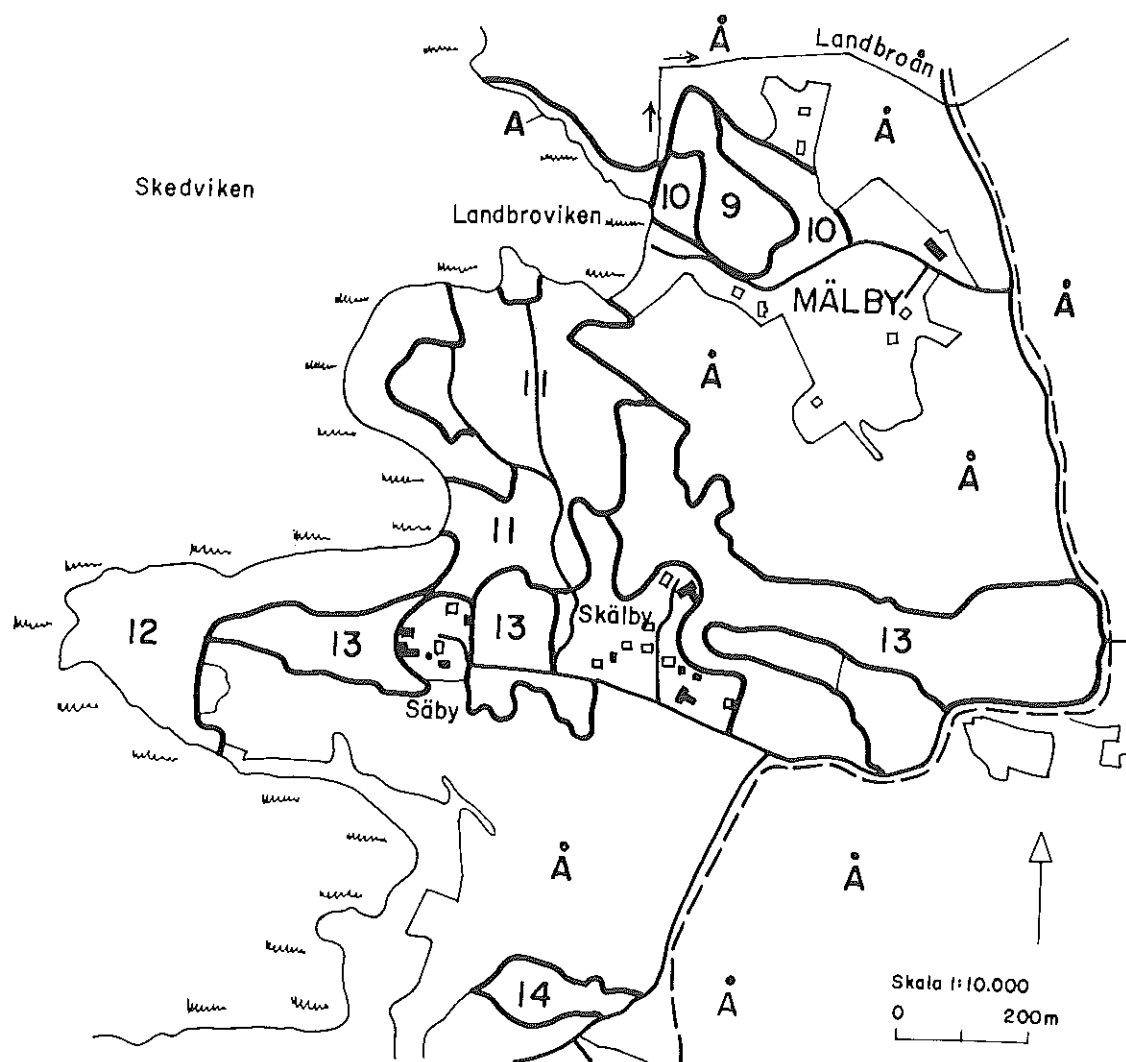
Motivering: Tämligen rik flora, hävdad, stort, landskapsbild och kulturhistoria.

Åtgärd: Fortsatt bete, på vissa delar bör betetrycket öka.

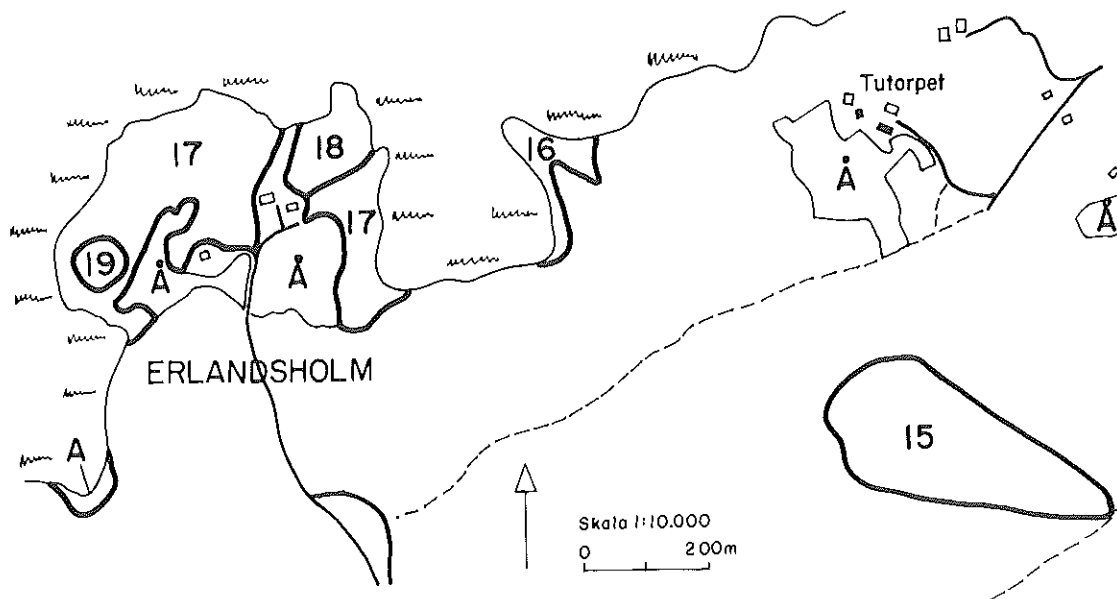

I den östligaste delen av område 13 ger många enar hagmarkerna en vacker och "gammaldags" prägel.

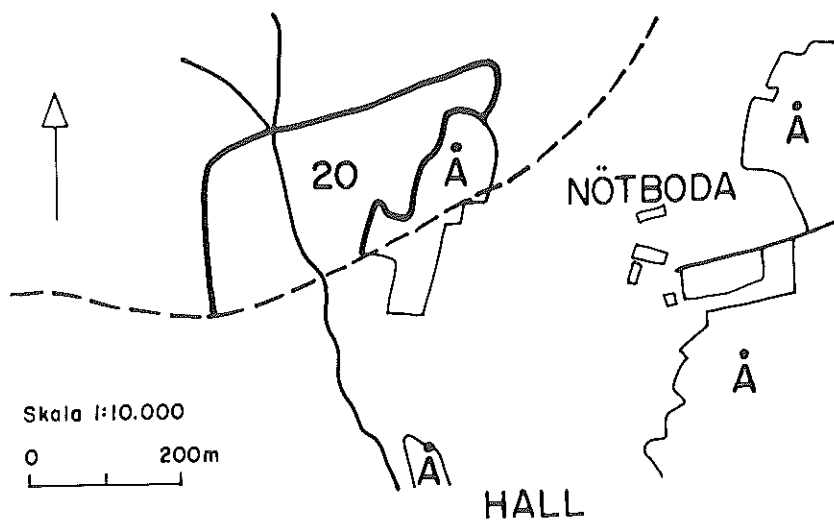
Foto: Författarna

Figur 6.
Karta över delområdena 9-14 samt klibbal-
strandskog vid A.
Figur: Lena Melén

Figur 7.
Karta över delområdena 15-19 samt klippal-
strandskog vid A.
Figur Lena Melén

Figur 8.
Karta över delområde 20.
Figur: Lena Melén

14. Aspskog söder om Skälby

Klass: 3.

Beskrivning: Detta område består av örtrik aspskog. Här finns aspar av varierande ålder, en del ganska stora. Andra trädslag är t ex björk, ek och gran. Örter dominerar över gräs och en del arter förekommer i stora mängder t ex liljekonvalj, blåsippa, tvåblad, stenbär och skogsvicker. Buskskiktet är välutvecklat med framför allt hassel men även olvon och en samt en del sly. Området är lundlikt och vackert, speciellt på våren.

Motivering: Tämigen artrikt och landskapsbild.

Åtgärd: Lätt röjning av sly.

15. Våtmark söder om Tutorpet

Klass: 3.

Beskrivning: Detta är en ganska stor, obestämd våtmark som i hög grad liknar en trädbevuxen mosse. Här växer små tallar och björkar tätt. Våtmarken är påverkad av dikning. Floran är normal för sådana områden med vitmossor, starr, silesår och tranbär m fl arter. Ett vackert inslag är de stora mängderna med ögonpyrola som uppträder fläckvis. Området har fått klass 4 i våtmarksinventeringen.

Motivering: Stort och tämligen ovanlig naturtyp.

Åtgärd: Igenläggning av diken och fri utveckling.

16. Skogsklädd udde öster om Erlandsholm

Klass: 4.

Beskrivning: Detta är en ganska vacker plats med en varierad skog. Ute på udden dominerar tallen men längre in blir skogen mer varierad. Här växer t ex ek, gran, tall, hassel och en sida vid sida. Fältskiktet är

inte anmärkningsvärt. Området har sträckt sig längre västerut men denna del är nu avverkad. Kvar står en del grova ekar och aspar i ett kraftigt slyuppslag. Rester av lundflora finns, t ex tibast och lungört.

Motivering: Varierad skog och landskapsbild.

Åtgärd: Lätt röjning av sly och gran, eventuellt bete.

17. Erlandsholmsudden

Klass: 3.

Beskrivning: Hela udden har ett högt naturvärde pga hävden och variationsrikedom. Längst i sydost finns en av hästar hårt betad strandäng. Den avlöses norrut av en trädbevuxen hagmark på en höjd och en lövbård längs vattnet. På höjden växer en del hagmarksväxter och en flerarmad tall, s k kandelabertall. I strandskogen finns bl a några mycket grova aspar, vårärt, flenört och mängder med tvåblad. Dessa områden betas också av hästar. På västra sidan av gården finns en varierande skog. Här förekommer stora granar, hällmarkstallskog, gammal hagmark med stort lövinslag samt strandskog. Ibland är floran lundartad och ibland ängsartad med t ex jungfrulin, nattviol, sårläka och vårärt. Här finns också en nyligen betad gammal trädgård med flera äppelträd. Hela området är trevligt och vackert.

Motivering: Tämigen rik flora, varierat, hävdad, ganska stort och landskapsbild.

Åtgärd: Utöka betet till hela udden och fortsatt röjning.

18. Nordöstra delen av Erlandsholmsudden

Klass: 2.

Vegetationstyp: Blandlövskog av örtrik typ.

Beskrivning: Detta lövskogsparti består främst av alm, ask, ek och lönn men inslag

av triviallöv och barr finns också. Det finns för övrigt även ett litet område med bok som från början är inplanterad men som nu självär sig. Exempel på andra inplanterade växter är häckoxbär, klematis, kaprifol och några förädlade träd. Buskskiktet är rikt utvecklat med berberis, måbär, olvon, getapel, krusbär, skogstry, hägg och brakved m fl. Fältskiktet är artrikt och särskilt värd att nämnas är skogsbingeln. Denna kan troligen också vara inplanterad. Dominerar gör harsyra, hässlebrodd, vitsippa och stenbär. Ett mycket litet alkärr ligger i de centrala delarna. Hela området ger ett lummigt och lundartat intryck.

Motiv: Rik flora, sällsynt art och landskapsbild.

Åtgärd: Lätt röjning av sly. Ingen avverkning.

19. Erlandsholmsuddens västra del

Klass: 2.

Vegetationstyp: Fårsvingeltorräng.

Beskrivning: Den lilla torrängen ligger på en höjd och är egentligen bara ett öppnare parti i en trädbevuxen gammal hagmark. Området är litet men här växer, förutom karaktärsarterna, mängder av jungfrulin, nattviol, blåsuga, äkta johannesört, ärenpris, smultron, bergmynta och brudbröd. Här finns även rönn, en och tall m fl. Berghällar sticker upp på en del platser.

Motivering: Rik flora, refugie och landskapsbild.

Åtgärd: Borde, liksom resten av udden, betas.

20. Granskog väster om Nötboda

Klass: 3.

Beskrivning: Det är ett relativt stort område som utgörs av en typisk blåbärsgrenskog. Det är vackert och träden är höga och ganska gamla. Skogen är ett exempel på de fina

skogarna som finns runt Skedviken. Förutom granen så finns här även tall, björk, ek och rönn. Buskskiktet är sparsamt utvecklat med lite sly och t ex brakved. De dominerande arterna i fältskiktet är bl a blåbär, ekorrbär, kruståtel, harsyra, skogskovall, revlumner och örnbäken.

Motivering: Relativt gamla träd och landskapsbild.

Åtgärd: Önskvärt är att den lämnas för fri utveckling.

21. Björkhage vid Djurgårdsvikens sydvästra del

Klass: 4.

Beskrivning: Området består av en igenväxande björkhage och en strandäng. Björkarna står glest i en svag sluttning ner mot standen. Marken domineras av högvuxet triviale gräs. Igenväxning med buskar och sly har börjat men inte nått så långt. Nedåt viken övergår hagen i en fuktäng/mad som främst består av olika arter av högvuxen starr.

Motivering: Restaureringsobjekt och landskapsbild.

Åtgärd: Bete är önskvärt.

22. Liten äng vid Djurgårdsvikens sydvästra del

Klass: 4.

Beskrivning: Detta är en mycket liten ängsrest. I fältskiktet växer mycket darrgräs, ormröt, ängsskallra, brudbröd, nattviol rödklint och luddhavre.

Motiv: Refugie och landskapsbild.

Åtgärd: Bör hållas öppet.

23. Fuktlövskog i viken söder om Djurgården

Klass: 4.

Beskrivning: Det är ett relativt stort och mycket fuktigt område med framför allt glasbjörk. Sumplövkogen står innanför ett mycket brett vassbälte. Här är träden små och står tätt. Fältskiktet domineras av älggräs och strandlysing. Området har troligen varit betat men har nu växt igen.

Motiv: Storlek.

Åtgärd: Fri utveckling.

24. Ca 0,5 km sydväst om Djurgården

Klass: 2.

Vegetationstyp: Lokal för luden johannesört.

Beskrivning: Området sluttar och utgörs av en gammal slåttermark eller beteshage. Tyvärr har området markbetats och planterats igen med gran för några år sedan. Granplantorna är från några decimeter till en dryg meter höga. Mellan plantorna växer den rara ludna johannesörten. Den hör till kategori 4 (hänsynskrävande) i listan över hotade arter i Sverige (Databanken för hotade arter & Naturvårdsverket 1991). Andra vanliga örter är smultron, småborre och gullviva. Längre ner i sluttningen, där det är fuktigare, tycks det vara gödselpåverkat eftersom hundkäx och älggräs dominerar starkt.

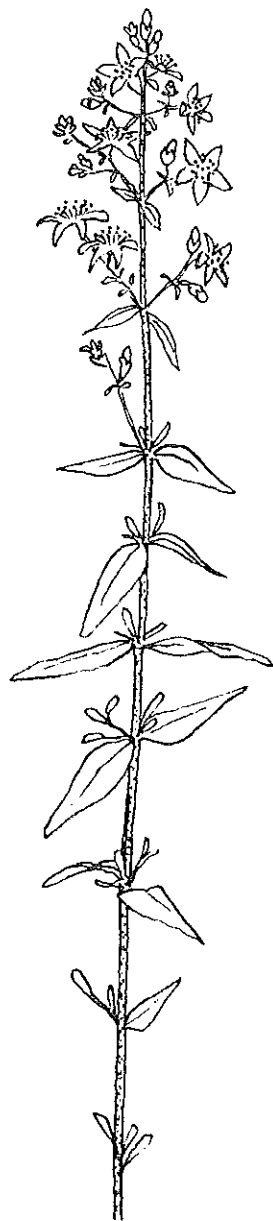
Motivering: Hotad art, refugie och landskapsbild.

Åtgärd: För att bibehålla den ludna johannesörten borde granplantorna dras upp och marken hävdas.

Ängen där den ludna johannesörten växer är nu tyvärr igenplanterad med gran.

Foto: Författarna

Luden johannesört växer på en lokal vid Djurgården.

Teckning: Christina Fagergren

25. Sydöstra delen av Djurgårdsudden

Klass: 1.

Vegetaionstyp: Blandlövskog av örtrik typ.

Beskrivning: Här växer rikligt med ädla lövträd och området är relativt stort. Anmärkningsvärt är det stora inslaget av lind och de enormt grova ekarna. Flera av ekarna är döda eller döende men förnyingen av träden är ändå god. Trädsiktet är

tätt. Fältsiktet domineras av örter men det är inte speciellt rikt. Förutom de flesta karaktärsarterna är humleblomster och midsommarblomster vanliga. Området är estetiskt tilltalande. Den del av skogen som gränsar till markägarens privata golfbana intill åkern är kraftigt uthuggen.

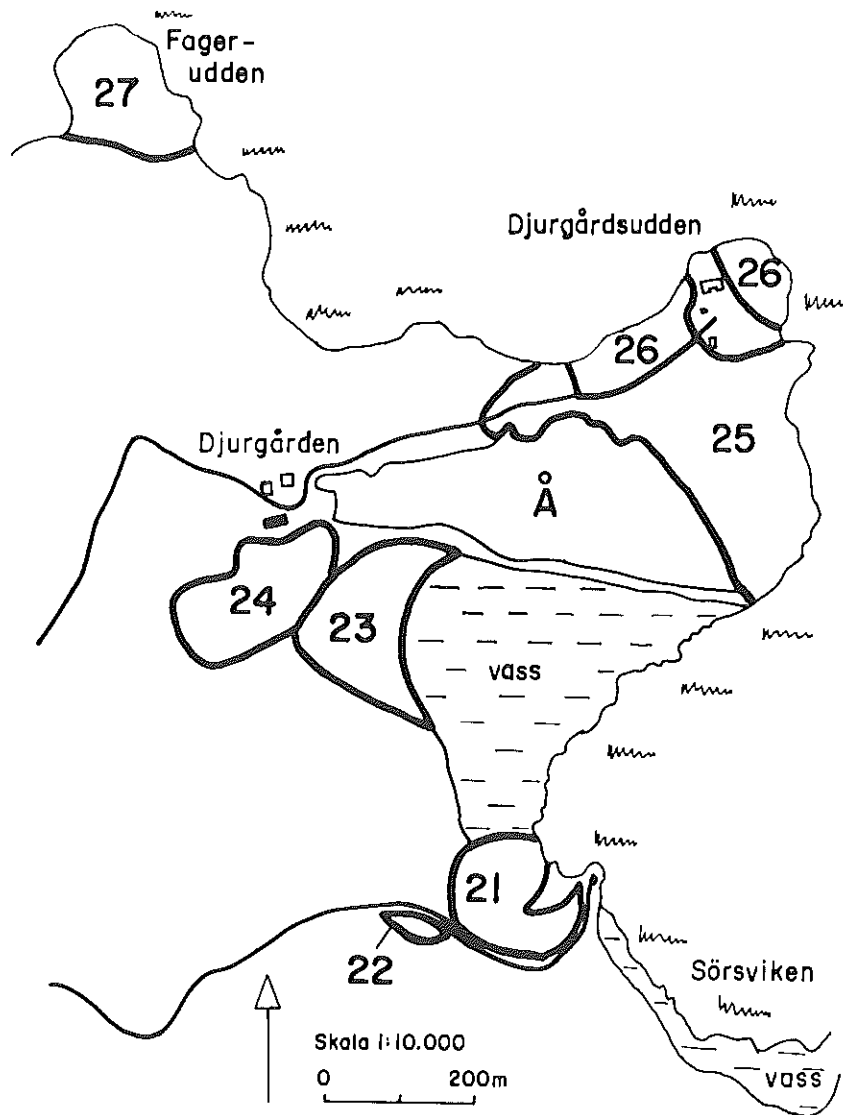
Motivering: Grova träd, landskapsbild och refugie.

Åtgärd: Fri utveckling. Eventuell röjning bör vara försiktig.

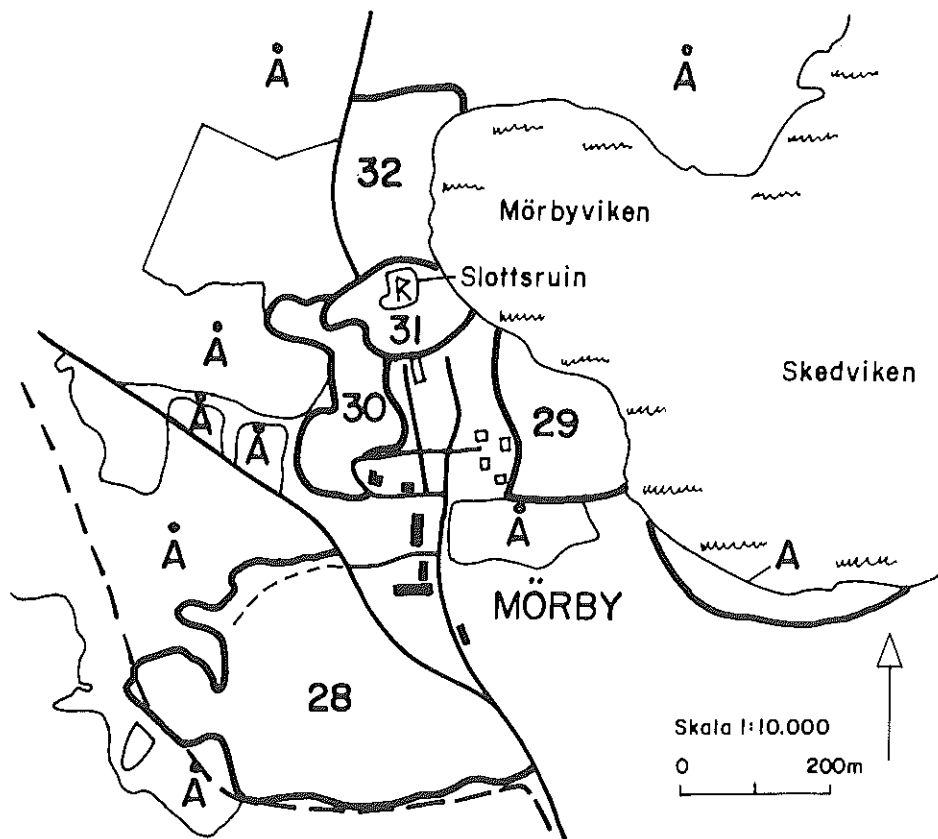

Gamla, grova lindar är nödvändiga för ett rikt insektsliv.

Foto: Författarna

Figur 9.
Karta över delområdena 21-27.
Figur: Lena Melén

Figur 10.
Karta över delområdena 28-32 samt klibbal-
strandskog vid A.
Figur: Lena Melén

26. Västra och norra delen av Djurgårds- udden

Klass: 2.

Vegetationstyp: Blandskog av örttyp.

Beskrivning: Områdets största värden ligger i de storvuxna träden. Här växer gran, tall, ek, alm, ask, asp och lind m m. Några ekar och granar är mycket grova och höga. Det finns också en hel del sly från de ädla träden. Längs vattnet sträcker sig en smal albård. Skogen växer på och mellan bergsbranter, och här och var växer rikligt med mossor. Markfloran är inte anmärkningsvärd och det växer ungefär lika delar ris, gräs och örter. Vissa delar av marken är totom vegetationslösa pga ljusbrist. Detta är alltså inte någon typisk blandskog av örttyp. De arter som finns stämmer dock överrens med den beskrivna vegetationstypen.

Motivering: Landskapsbild, gamla träd och helhet (hör ihop med 25).

Åtgärd: Lätt röjning av sly och unga granar.

27. Skog på Fagerudden

Klass: 3.

Beskrivning: Området består av en varierad skogsmark. På höjden vid den östra delen av udden utgörs den främst av björk, men även tall, gran och en förekommer. Sly och buskar börjar vandra in. Här har säkerligen bete förekommit. Högvuxna gräs dominerar men det finns också många örter såsom storblåklocka, sinultron och blåsippa. På den västra sidan av udden finns en svacka som sluttar ner mot vattnet. Här har trädsiktet något av en karaktär av sumplövskog där klibbalen dominerar. Asp, ask, rönn och björk samt en hel del buskar finns också. Markfloran består av flera ormbunksarter och ängsfräken men även av en del örter som blåfrossört. Hela området ger ett vackert intryck.

Motivering: Varierat, landskapsbild och restaureringsobjekt

A. Klibbalstrandskog vid Skedviken

Klass: 3.

Beskrivning: Se sidan 51 och 52.

28. Björkhage söder om Mörby

Klass: 4.

Beskrivning: Området består av en igenväxande björkhage. Enstaka tall, asp, ek och en förekommer. Igenväxningen med sly och buskar från kanterna och in i området är mer eller mindre utbrett. Floran är högvuxen och trivial men med rester från en mer betesgynnad flora.

Motivering: Restaureringsobjekt och landskapsbild.

Åtgärd: Röjning och bete.

29. Hagmark öster om Mörby gård

Klass: 4.

Beskrivning: Området är en gammal beteshage som är bevuxen med tall, björk, lönn och ask. Några av träden är stora och grova. Marken är täckt av stora, kvävegynnade arter såsom brännässla och ullig kardborre. Fläckvis förekommer rester av mer hävdgynnade arter t ex gullviva, brudbröd och skogsklöver.

Motivering: Relativt gamla träd, landskapsbild och helhet (hör ihop med område 31).

Åtgärd: Bete.

30. Hage väster om församlingsgården i Mörby

Klass: 3.

Beskrivning: Området utgörs av en omväxlande öppen och trädbärande hagmark. De vanligaste träden är ek, lind, ask och alm. Markfloran är till största delen gödselpåverkad och trivial, men rester av en genuin

flora finns fläckvis, t ex på fornlämningen i den nordvästra delen. Här växer bl a brudbröd, ärenpris och fyrkantig johannesört. Strax öster härom ligger ett litet område som helt domineras av körvel. Hela hagen betas av hästar och på vissa håll är gräset kortsnaggat.

Motivering: Betat, landskapsbild, helhet (hör ihop med område 31) och kulturhistoria.

Åtgärd: Fortsatt bete.

31. Mörby slottsruin

Klass: 2.

Vegetationstyp: Lokal för vårflenört.

Beskrivning: I den parkliknande miljön växer ett flertal ädellövträd såsom ask, alm och lönn. Fältskiktet utgörs till största delen av triviala arter såsom brännässla, hundkåx, ullig kardborre och hundäxing. Andra arter är nässelklocka, flenört, häckvicker och akleja. Öster om ruinen finns ett par hällar med mer torrbacksartad flora, t ex backsmultron och fetknopp. Det från floravårdssynpunkt värdefullaste torde vara den rara vårflenörten som står på ruinens södra sida. Den hör till kategori 3 i listan över hotade arter i Sverige (Databanken för hotade arter & Naturvårdsverket 1991) vilket betyder att den är sällsynt. Enligt uppgift ska även grusbräcka finnas (Anderberg 1991, muntligen). Området är estetiskt tilltalande.

Motivering: Hotade arter, landskapsbild och kulturhistoria.

Åtgärd: Røjning av sly.

32. Fuktäng norr om Mörby slottsruin

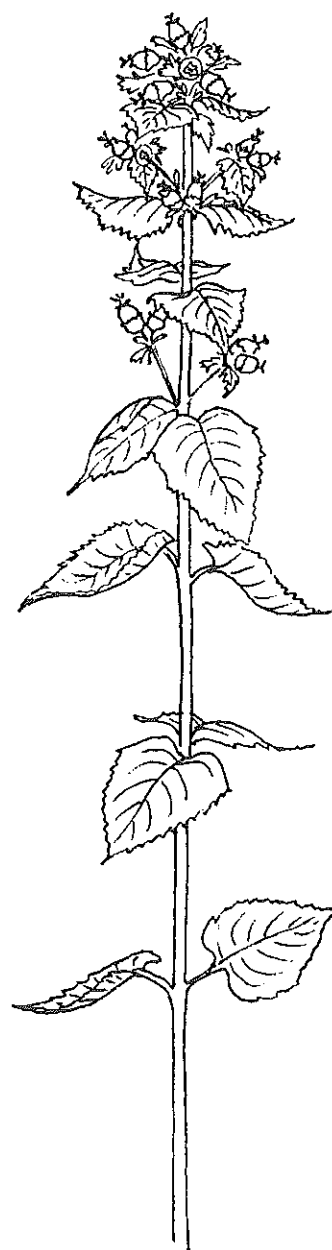
Klass: 3.

Beskrivning: Strax utanför ruinen finns en stor igenväxande fuktängmad. Den domineras idag av vass, grenrör och jättegröe och är mycket högväxt och tuvig. Viden har börjat invadera fuktängen, främst söderifrån

där det finns stora buskage. Strandzonen är här bred och flack och om den hävdades skulle landskapsbilden avsevärt förbättras. Strandängsbete är för övrigt en alltmer försvinnande naturtyp.

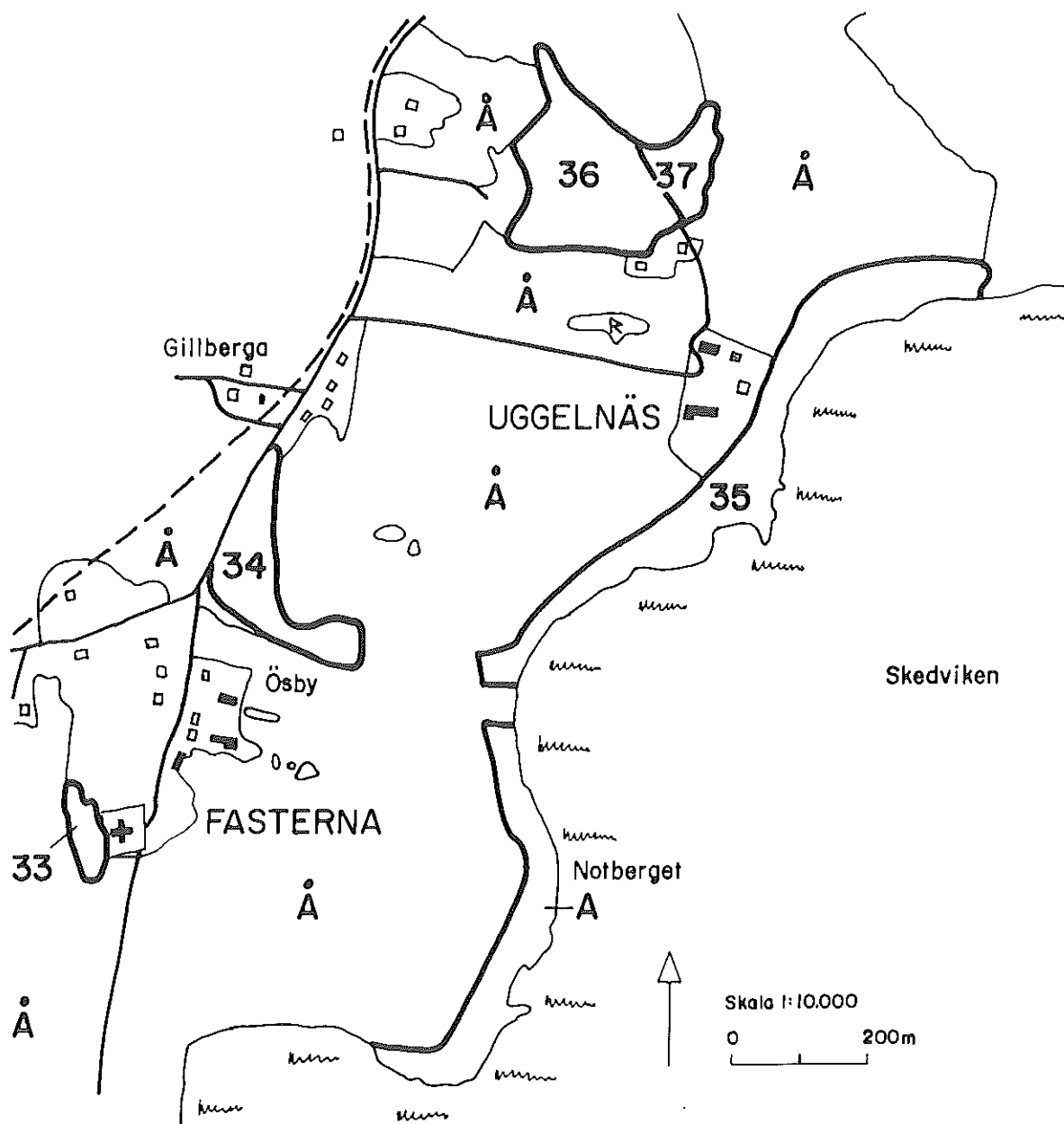
Motivering: Restaureringsobjekt, storlek och landskapsbild.

Åtgärd: Røjning av vide och bete.

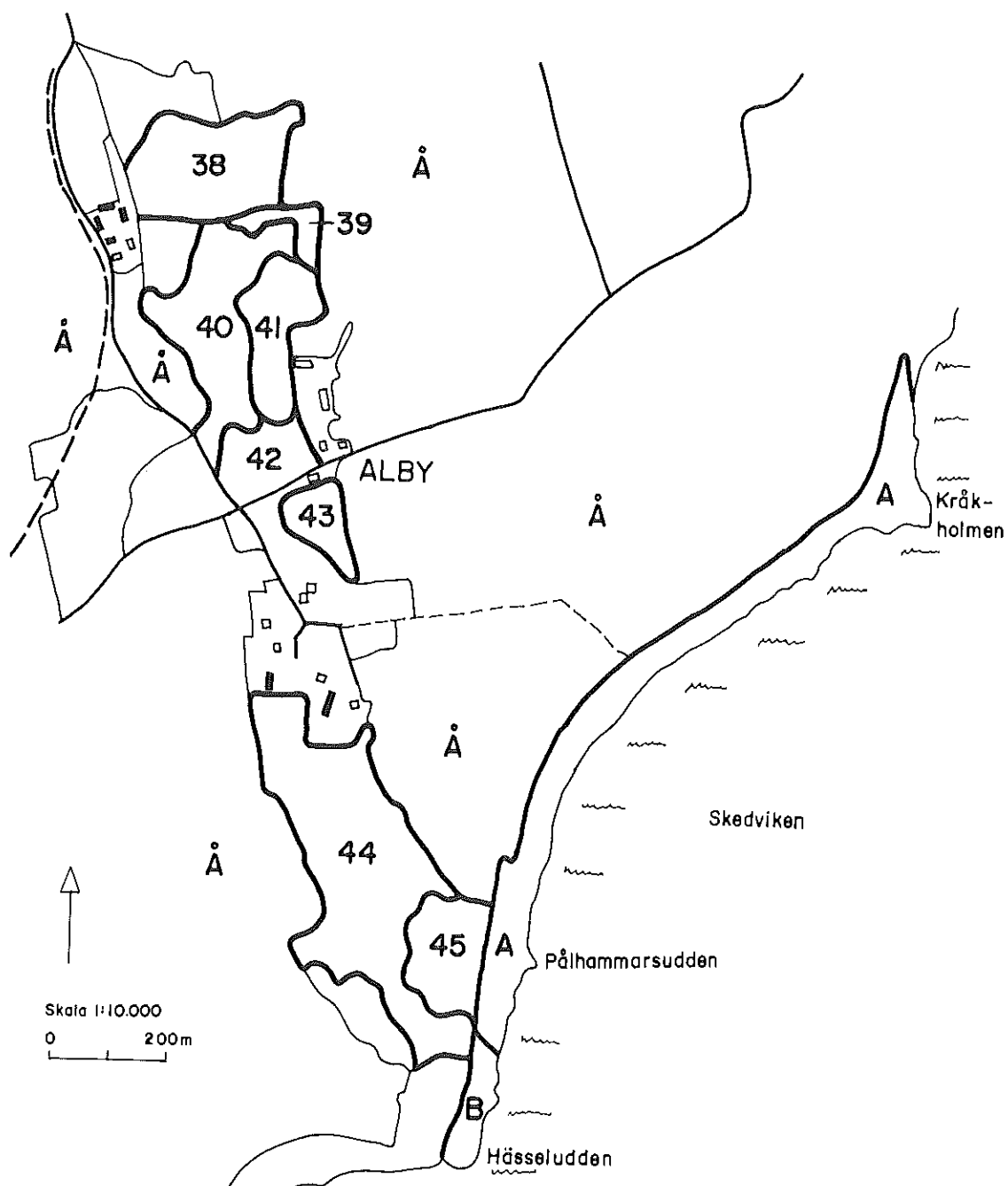

Vårflenört är mycket ovanligt förekommande i landet. Den växer vid Mörby slottsruin.

Teckning: Christina Fagergren

Figur 11.
Karta över delområdena 33-37 samt klibbal-
strandskog vid A.
Figur: Lena Melén

Figur 12.
Karta över delområdena 38-45 samt klippal-
strandskog vid A och betad klippalstrandskog
vid B.
Figur: Lena Melén

33. Torrräng väster om Fasterna kyrka

Klass: 2.

Vegetationstyp: Örtrik ängshavretorräng.

Beskrivning: Torrrängen är ganska liten och den är belägen i en slänt bakom kyrkan. Den är en del av en större hagmark som fortsätter norrut. Dessa delar är dock mycket triviala. Även i ängshavretorrängen märks en fläckvis gödselpåverkan, särskilt intill åkern i väster. Området är vackert och helt öppet förutom enstaka buskar och ett ökat trädinslag i norr. Förutom karktärsarterna finns även backsmultron, bockrot, gullviva och backnejlika samt enligt uppgift kantig fetknopp (Rydberg 1975). Intill åkern i den norra delen av området sträcker sig ett mindre fuktstråk.

Motivering: Rik flora, landskapsbild, refugie och ovanlig naturtyp.

Åtgärd: Bete.

34. Hage söder om Ösby

Klass: 3.

Beskrivning: Området utgörs till största delen av en björkhage belägen på en fornlämning. Den är estetiskt tilltalande med höga, raka björkar. Viss igenväxning pågår dock. Floran är tämligen trivial. Några rester med betesgynnad flora finns här och var. Den sydöstra delen är öppen med undantag av några gamla körsbärs- och äppelträd. Hela området betas av nötkreatur.

Motivering: Hävd, landskapsbild och kulturhistoria.

Åtgärd: Viss röjning och fortsatt bete med ökat tryck.

Välbetat parti i den vackra björkhagen söder om Ösby (område 34). I hagen finns fornlämningar i form av högar och stensättningar.

Foto: Författarna

35. Uggelnäs gård

Klass: 1.

Vegetationstyp: Tuvtåteläng.

Beskrivning: Området är ett fint exempel på en välbetad sötvattenstrandäng. Den dominerande vegetationstypen är tuvtåteläng, men inslag av andra typer finns. Längst i norr övergår den till en klibbalstrandskog, även den betad av nötkreatur. Den karaktäristiska tuvigheten framträder väl på den kortsnaggade gräsytan. Ett otydligt men dock ett starrbälte finns ut mot de fuktigare partierna vid stranden. Djuren betar ända ut i vassen, så även det intilliggande vassbältet är lågvuxet. Det har dock ännu inte utvecklats någon tydlig blå bård utan enbart fragmentarisk. Trädinslaget på ängen utgörs främst av en träddunge vid udden samt några enstaka träd längs stranden norrut.

Träden övergår så småningom till den ovan nämnda skogen. I denna del av ängen är inslaget av buskar och sly större än i övriga delar. Eftersom marken är kortbetad är det svårt att få en fullständig bild av artsammansättningen. Här växer dock bl a grått saltgräs, kummin, rödkämpar och vildpersilja m fl. Området är en del i ett klass 1-objekt i våtmarksinventeringen, samt en del av ett klass 4-objekt i ängs och hagmarksinventeringen.

Motivering: Betad sötvattenstrandäng, ovanlig naturtyp, landskapsbild och relativt rik flora.

Åtgärd: Fortsatt bete samt eventuellt en röjning norröver.

Betad strandäng med blå bård vid Uggelnäs (område 35).

Foto: Författarna

36. Festplatsen norr om Uggelnäs

Klass: 1.

Vegetationstyp: Rödvenäng.

Beskrivning: Ängen är till största delen öppen men har delvis karaktär av en björkhage. Området, som betas av nötkreatur, är mycket tilltalande. Marken är frisk men har inslag av fuktigare partier, t ex ett litet alkärr i sydvästra hörnet. Området är alltså varierat och flera naturtyper kan urskiljas. Rödvenängstypen dominerar dock. Området är artrikt. Förutom karaktärsarterna, finns även jungfru Marie nycklar i mängd, ormröt, blåsuga, ängsskallra, solvända, nattviol och enligt uppgift vildlin (Anderberg 1991, muntligen). Ängen gränsar i nordost mot en granskog, här är trädinslaget större. I västra delen står en hel del aspar. Området ligger delvis på en stor fornlämning. I ängs- och hagmarksinventeringen är ängen klassad som ett klass 4-objekt.

Motivering: Rik flora, hävdad, landskapsbild och kulturhistoria.

Åtgärd: Fortsatt bete.

37. Hage öster om festplatsen, norr om Uggelnäs

Klass: 3.

Beskrivning: Denna björkhage hör ihop med område 36 och betas av samma nötkreatur. Här är dock krontäckningen så stor att man närmast kan kalla det en björkskog. Området har troligen haft en öppnare karaktär förr. Graninslaget är större och fältskiktet är trivialare än i området bredvid, även om en del hävdgynnade arter finns kvar. En viss igenväxning har påbörjats. Även här finns en fornlämning. Området ingår i samma klass 4-objekt som föregående område gör.

Motivering: Hävd, landskapsbild, helhet (hör ihop med 36) och kulturhistoria.

Åtgärd: Fortsatt bete med högre tryck samt eventuellt viss rökning/uthuggning.

Vid festplatsen norr om Uggelnäs (område 36) har många par svärmat i den ljusa sommarnatten.

Foto: Författarna

38. Björkdunge norr om Alby

Klass: 3.

Beskrivning: Området utgörs av en björk-skog med stort inslag av asp och, på vissa ställen, gran. Några träd är tämligen stora. Fältskiktet är relativt rikt där gräs och örter dominerar. Det finns även inslag av blåbärsris. Mängder av jungfru Marie nycklar, tvåblad, nattviol, blåklockor, skogsklöver, ormrot, liljekonvalj, en och hassel ger ett vackert och lummigt intryck. Området har troligen betats men håller nu på att växa igen. Skogen är stundtals tydligt tvåskiktad. I den östra delen ligger en öppen torrbacke.

Motivering: Tämligen rik flora, landskapsbild, restaureringsobjekt och helhet (angränsar i söder till område 40).

Åtgärder: Önskvärt är att bete återupptas samt röjning.

39. Hasselsnår vid Alby

Klass: 3.

Beskrivning: Området utgörs av en hassel-aspdunge. Hasselbuskarna är stora och kraftiga och de har ett bukettliknande utseende. Området öppnas upp då och då men sluppsslaget är stort. Fältfloran är trivial.

Motivering: Restaureringsobjekt och helhet (hör ihop med 40).

Åtgärd: Röjning och bete.

40. Örtrik äng vid Alby

Klass: 1.

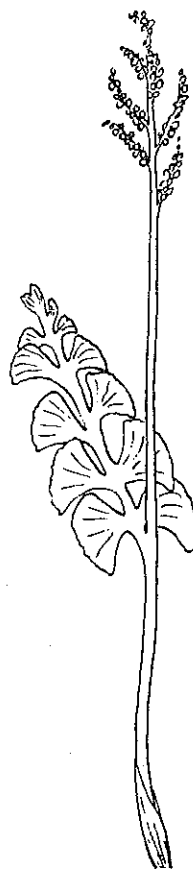
Vegetationstyp: Örtrik äng.

Beskrivning: Den dominerade vegetationstypen är örtrik ängstyp. Ängen är relativt stor och flera olika vegetationstyper finns insprängda, t ex i form av fuktstråk. Träden, framförallt björk och asp, finns längs kanterna men växer även glest i ängen. Buskarna består bl a av nypon, en och,

främst i norra delen, hassel. Vissa partier har ett stort inslag av örnbräken. Ängen är mycket vacker och är troligen den finaste i Skedvikenområdet (se foto vid sammanfattningen). Förutom karaktärsarterna, finns t ex bockrot, brudbröd, grå ögontröst, kattfot, knägräs, ängsvädd, blåsuga, och älvväxing. Dessutom låsbräken och klasefibbla (Bergström 1991, muntligen). Hävdas i form av bete. I ängs- och hagmarksinventeringen klassades den som en 3:a. Då påträffades fälgentiana som hör till kategori 4 i listan över hotade arter i Sverige (Databanken för hotade arter & Naturvårdsverket 1991). En fornlämning finns delvis i området.

Motivering: Rik flora, stort, hävdad, landskapsbild och kulturhistoria.

Åtgärd: Lätt röjning. Fortsatt bete är angeläget. Bidrag borde ges för att hålla det öppet.

Låsbräken finns i hagen vid Alby.

Teckning: Christina Fagergren

42. Hagmark vid Alby

Klass: 3.

Beskrivning: I anslutning till 40 och 41 finns ytterligare ett betat öppet område som ingår i samma hage. Detta betades vid inventeringstillfället. Floran är jämförelsevis av en trivial natur och den är ibland påverkad av gödsel, särskilt intill ladugården. Inslaget av nyponbuskar är relativt stort. Kamäxing, vitklöver och dagglåpor dominerar men andra arter såsom blåklockor, prästkrage och blåsuga är också vanliga. Ett hasselsnår finns i den södra delen.

Motivering: Betat, landskapsbild och helhet (hör ihop med 40).

Åtgärd: Viss röjning och fortsatt bete.

Fältgentiana är den verkliga indikatorarten för värdefulla hagmarker.

Teckning: Christina Fagergren

41. Alby

Klass: 2.

Vegetationstyp: Tuvtåteläng.

Beskrivning: Området gränsar till 40 och liknar i viss mån detta. Området är dock fuktigare och på sina håll mycket blött. Således skiljer sig artsammansättningen och den är även trivialare. Jungfru Marie nycklar finns fortfarande, andra arter är bl a kärrkavle, mannagräs, hirsstarr, plattstarr, slankstarr och ängsbräsmå.

Motivering: Tämligen rik flora, hävd, helhet (hör ihop med 40) och landskapsbild.

Åtgärd: Fortsatt bete.

43. Björkhage vid Alby

Klass: 4.

Beskrivning: Området utgörs av en igenväxande björkhage. Dess främsta tillgång idag är de ganska höga björkarna. Området ligger på ett gravfält. Markvegetationen består främst av högvuxna gräs samt älggräs. Fragment av hävdgynnad flora förekommer.

Motivering: Restaureringsobjekt, landskapsbild, kulturhistora och helhet (hör ihop med övriga områden i Alby).

Åtgärd: Röjning och bete.

44. Norr om Uggelnäs, söder om Alby

Klass: 1.

Vegetationstyp: Rödvenäng.

Beskrivning: Rödvenängen sträcker sig över ett stort område och den är till största delen helt öppen. Enstaka björkar och nyponbuskage förekommer. I övrigt är björken koncentrerad till ett område i söder samt utmed kanterna. Området är örtrikt och mycket vackert. Nötkreatur betade vid

inventeringstillfället hela den västra delen ända ner till alstrandskogen. Den östra delen har nyligen betats. Vissa delar av området är fullständigt täckt av ängsskallror. Brudbröd, bockrot, svartkämpar och ängsvädd är exempel på andra rikligt förekommande arter. Söderut är inslaget av älggräs och skogsnäva större. Intill gården är floran gödselpåverkad.

Motivering: Rik flora, hävd, mycket stort och landskapsbild.

Åtgärd: Viss röjning och fortsatt bete.

45. Skogsmark norr om Uggelnäs

Klass: 3.

Beskrivning: Området är en gles aspskog med mycket hassel och inslag av björk. Skogen är nyligen röjd och ser därför lite skräpig ut. Nya hasselbuketter är på väg upp. Fältskiktet är fortfarande relativt ört-rikt med bl a blåsippa, bergsslok, smultron, nässelklocka och nattviol.

Motivering: Restaureringsobjekt, relativt örtrikt, helhet (hör ihop med 44) och landskapsbild.

Åtgärd: Eventuellt ytterligare röjning samt bete.

B. Strandalskog vid Skedviken

Klass: 2.

Beskrivning: Se sidan 52.

A. Strandalskog vid Skedviken

Klass: 3.

Beskrivning: Se sidan 51 och 52.

46. Vid skjutbanan Rånäs

Klass: 2.

Vegetationstyp: Snårskog av hasseltyp.

Beskrivning: Snårskogen har ett stort inslag av mer eller mindre grova aspar. Skogen sträcker sig över ett stort område och hasseln är ofta välutvecklad. Här och var är skogen mycket tydligt tvåskiktad. Där hasseln sluter sig som mest är undervegetationen mycket torftig, om någon alls. Där ljusinstrålningen kan bryta igenom med tillräcklig kraft växer bl a tibast, smultron, blåsippa, skogsnäva, nattviol, tvåblad och örnbräken. I de fuktigare partierna byts aspen ut mot klibbal och fältskiktet domineras av älggräs. Några ängar öppnar upp terrängen. Hela området betas. Ingår i ett klass 4-objekt i ängs- och hagmarksinventeringen.

Motivering: Storlek och hävd.

Åtgärd: Fortsatt bete.

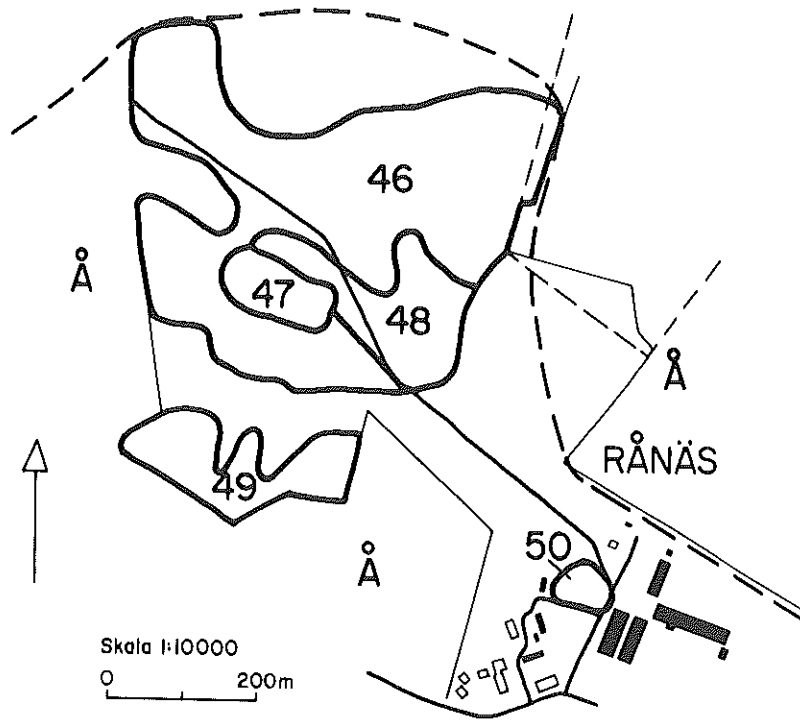
47. Hällmarkstallskog nordväst om Rånäs

Klass: 3.

Beskrivning: På en liten kulle med en fornlämning finns en mindre hällmarkstallskog. Den ligger insprängd i hasselsnårskogen. Träden står glest och utgörs främst av vidvuxna tallar men även av grova aspar och gran. Buskarna består främst av hassel och en. Fältskiktet varierar med hällmarksvegetation, annan skogsvegetation samt en del ängsarter. Området ingår i en större beteshage.

Motivering: Landskapsbild, helhet och kulturhistoria.

Åtgärd: Fortsatt bete.

Figur 13.
Karta över delområdena 46-50.
Figur: Lena Melén

48. Lövskog vid skjutbanan i Rånäs

Klass: 4.

Beskrivning: I anslutning till 46 finns en skog med asp, björk, klibbal och hassel. Träden är tämligen unga och fältskiktet friskt till fuktigt. Floran är trivial med undantag av jungfru Marie nycklar. Området betas endast sporadiskt eftersom djuren föredrar de öppnare partierna.

Motivering: Helhet (hör ihop med intilliggande delområden) och hävd.

Åtgärd: Fortsatt bete.

49. Ängsrester sydväst om skjutbanan, nordväst om Rånäs

Klass: 3.

Beskrivning: I en stor f d åker finns ett antal större och mindre kullar som framför allt består av hällar. På och mellan kullarna finns några stora, grova ekar. Floran på dessa höjder skiljer sig från den övriga ängens med bl a röllika, bockrot, brudbröd, smultron och svartkämpar. Området betas av nötkreatur.

Motivering: Hävdat, refugie, landskapsbild och relativt rik flora.

Åtgärd: Fortsatt bete.

50. Lövskog vid skolan i Rånäs

Klass: 4.

Beskrivning: Detta är en mycket liten sumplövskog. Den består främst av klibbal med inslag av alm och ask. Marken är till största delen täckt av vatten. Buskskiktet är välutvecklat. Fältskiktets arter utgörs främst av älggräs, brännässla, besksöta, strandlysing, svalting och flera starrarter, bl a slokstarr.

Motivering: Relativt ovanlig naturtyp.

Åtgärd: Fri utveckling.

A. Klibbalstrandskog vid Skedviken

Se detaljkartorna i figur 4, 5, 6, 7, 10, 11 och 12 samt översiktskartan i figur 14.

Klass: 3.

Beskrivning: Alstrandskogarna på sjöns norra sida, ungefär från Fasterna kyrka till söder om Svärlinge, har fått klass 1 i våtmarksinventeringen. Detta motiveras med att *"objektet är ett av de största sammanhängande limnogen strandkomplexen i naturgeografisk region nummer 24"*.

Strandskogarna runt Skedviken är varierande i fuktighet, täthet, ålder, artsammansättning och påverkan. Förutom de markerade alstrandskogarna kan det växa enstaka alar eller en mycket tunn och gles albård runt sjön. Generellt är det så att ingen del är anmärkningsvärt gammal, opåverkad eller artrik.

I den långa sammanhängande nordvästra delen av alstrandskogen (se detaljkarta sidan 43) växer dock den mindre allmänna sprödarven. Fläckvis växer den i mycket stora bestånd. Den södra delen av detta långsträckta strandskogsparti har betats för inte så länge sedan. Inslaget av hassel är här stort och artrikedomen är relativt hög med bl a tvåblad, trolldruva och blåsippa. Något längre norrut, mot åkern, övergår alskogen till en smal remsa av en igenväxande björkhage. På ett par platser har skogen huggits ut och fältskiktet är här högvuxet och gödselpåverkat med bl a över 2 meter höga jättelokor.

I den del av alstrandskogen som ligger söder om Rånäs (se detaljkarta sidan 26) är marken av och till bar och ofta mycket blöt. Skogen är snårig och i fältskiktet växer bl a älggräs, strandlysing, kirska, kärrviol och strätta. Ett parti är dikat och har ett stort inslag av framförallt alm men även ask. En mycket liten del av strandskogen strax norr om Söderbyholmen har nyligen betats och här växer t ex gullviva, smultron och liljekonvalj. Söder om samma holme är skogen tunnare, glesare och torrare och det är gräset som dominerar.

Mindre partier klibbalstrandskog finns också väster om Svärtinge (detaljarta sidan 27), nordväst om Mälby (detaljarta sidan 32) och sydväst om Erlandsholm (detaljarta sidan 33). Runt Skedvikens utlopp, vid Mälby, får alstrandskogen ett mycket stort inslag av hägg.

Nästa större område med alstrandskog finns sydost om Mörby (detaljarta sidan 39). Även här är inslaget av hägg stort men också av glasbjörk, ask och videarter. Marken är blöt och bland växterna dominerar älgräs, trolldruva, liljekonvalj, piprör, lundgröe och hässlebrodd. Liksom på andra ställen är det även gott om tvåblad.

I den del av alstrandskogen som ligger öster om Fasterna kyrka (detaljarta sidan 42) finns flera partier gammal hagmark. Ett exempel är den norra delen som in mot åkern kantas av en igenväxande björkhage med enar. På andra platser griper skogstyperna in i varandra där al, björk och tall växer tillsammans. Hela området har säkerligen betats.

Stora delar av alstrandskogarna har troligen betats en gång i tiden. Spår finns på flera i form av t ex smultron och gullvivor.

Motivering: Klibbalstrandskogarna är som helhet värderad till klass 3. Detta motiveras av att de är viktiga för variationen i landskapet samt som skyddszoner mellan sjön och intilliggande åkrar och bebyggelse. Ett flertal arter behöver också denna fuktiga miljö för sin existens.

Åtgärd: Det är önskvärt att så stora delar som möjligt betas, särskilt där bete förekommit förut.

B. Betad klibbalstrandskog vid Skedviken

Se detaljkartorna i figur 5 och 12 samt översiktskartan i figur 14.

Klass: 2 .

Vegetationstyp: Klibbalstrandskog.

Beskrivning: Dessa två partier av klibbalstrandskogen är högre klassade pga att de betas, vilket inte är så vanligt idag. De är vackra och det parti som ligger söder om Alby (detaljarta sidan 43) har en rikare flora än övriga strandskogen. Den är för övrigt en fortsättning på den betade ängen ovanför. Alarna står ganska glest och inåt land övergår trädpartiet till björkskog. Smultron, skogsnäva och humleblomster dominerar men det växer även darrgräs och kattfot här, den sistnämnda återfinns i björkhagen. En bred blå bård finns mellan vassen och land. Eventuellt har en mänsklig hand hjälpt till att skapa denna eftersom den är så bred.

Det andra området med betad alstrandskog är uppbrutet i flera delar som sträcker sig både norr och söder om Svärtingeholmen (detaljarta sidan 27). Skogen är inte särskilt bred och artrikedomen är inte anmärkningsvärd. I den del av skogen som ligger närmast Svärtingeholmens norra del dominerar kärrviolen starkt. Området är dock välbetat och mycket tilltalande. En bred blå bård har utvecklats. Några döda alar har fått stå kvar.

Motivering: Hävdat och delvis artrikt. Se även tidigare motivering av område A.

Åtgärd: Det är angeläget att betet fortsätter.

9.2 Delområdenas klassningar, en översikt

Klass 1:

Område	13	Rödvenäng, Skälby
	25	Blandlövskog av örtrik typ. Djurgården
	35	Tuvtåteläng, betad. Uggel-näs.
	36	Rödvenäng, betad. N. Uggel-näs
	40	Örtrik äng, betad. N. Alby
	44	Rödvenäng, betad. S. Alby

Klass 2:

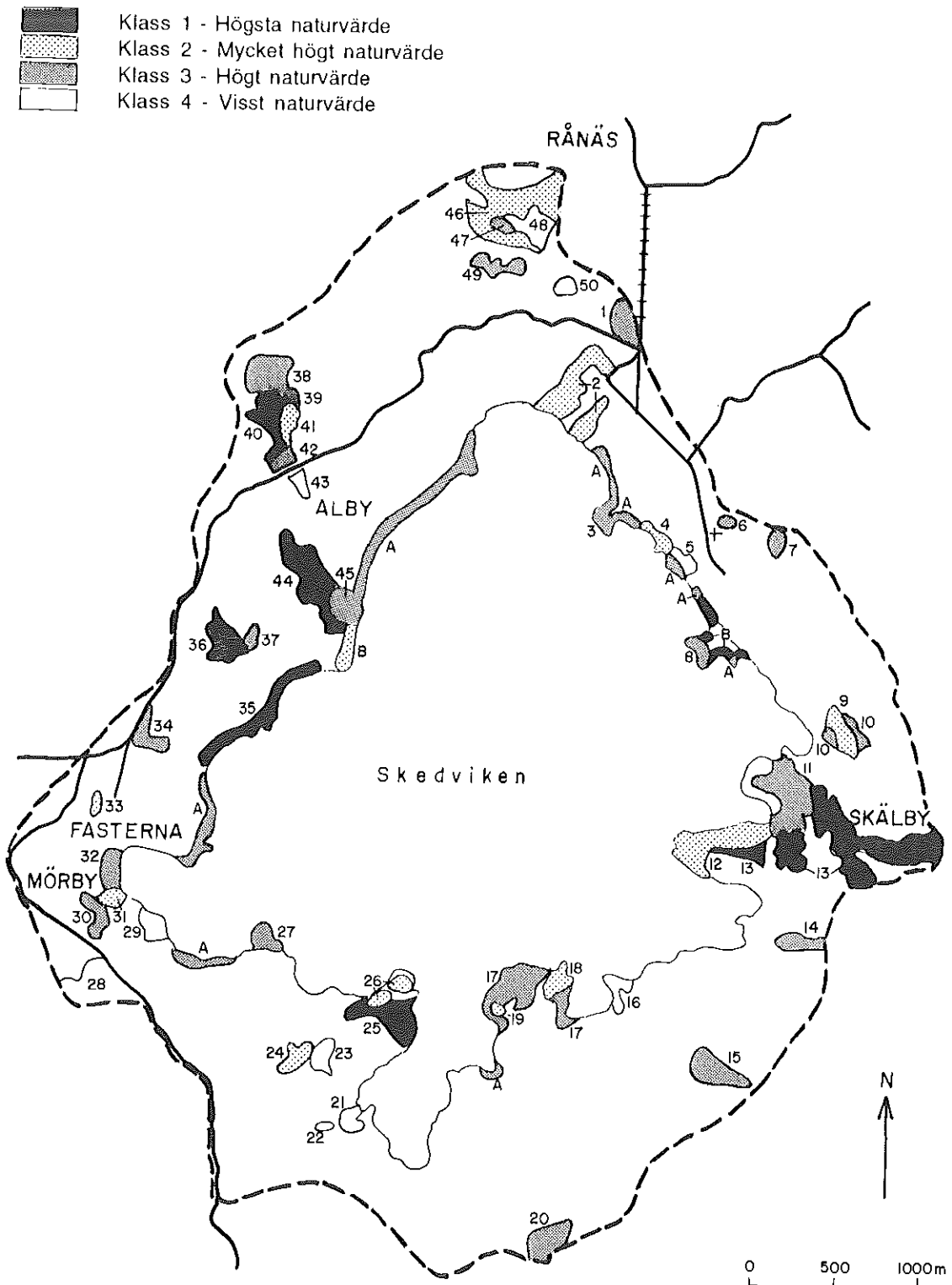
- Område 2 Blandlövskog av örtrik typ. Rånäs
- 4 Havtornslokal. V. Svärlinge
- 9 Annan träd- och buskbärande hagmark. Mälby
- 12 Tallskog av kalkörttyp. V. Skälby
- 18 Blandlövskog av örtrik typ. Erlandsholm
- 19 Fårsvingeltorräng. Erlandsholm
- 24 Luden johannesörtlokal. SV. Djurgården
- 26 Blandskog av örttyp. Djurgården
- 31 Vårflenörtlokal. Mörby slottsruin
- 33 Örtrik ängshavretorräng. Fasterna kyrka
- 41 Tuvtåteläng. N. Alby
- 46 Snårskog av hasseltyp. NV. Rånäs
- B Klibbalstrandskog, betad.

Klass 3:

- Område 1 Fuktlövskog. Rånäs
- 3 Äng. Söderbyholmen
- 6 Äng. Svärlinge
- 7 Hage. Svärlinge
- 8 Äng och skog. Svärlingeholmen
- 10 Lövskog. Mälby
- 11 Olika skogstyper. Skälby
- 14 Aspskog. Skälby
- 15 Våtmark. Tutorpet
- 17 Äng, hage och skog. Erlandsholmsudden
- 20 Granskog. Nötboda
- 27 Olika skogstyper. Mörby
- 30 Hage. Mörby
- 32 Fuktläng. Mörby
- 34 Hage. Ösby
- 37 Björkskog. Uggelnäs
- 38 Björkskog. Alby
- 39 Lövskog. Alby
- 42 Äng. Alby
- 45 Aspskog. N. Uggelnäs
- 47 Hällmarkstallskog. Rånäs
- 49 Äng. Rånäs
- A Klibbalstrandskogar.

Klass 4:

- Område 5 Björkhage. Svärlinge
- 16 Olika skogstyper. Erlandsholm
- 21 Hage och strandäng. Djurgårdsviken
- 22 Äng. Djurgårdsviken
- 23 Fuktlövskog. Djurgården
- 28 Hage. Fågelsången
- 29 Hage. Mörby
- 43 Björkhage. Alby
- 48 Lövskog. Rånäs
- 50 Fuktlövskog. Rånäs

Figur 14.
 Översiktskarta över inventerade delområden och
 deras naturvärdesklass.
 Figur: Lena Melén och Anita Sandberg.

10. Referenser

10.1 Litteratur

Aronsson, M. & Matzon, C. 1987: Od-
lingslandskapet. SNF-LTs förlag.

Bratt, P., Eklund, K-J & Stålbom, U.
1987: Område av riksintresse för kulturmin-
nesvården i Stockholms län.

Databanken för hotade arter & Naturvårds-
verket. 1991: Hotade växter i Sverige 1990.
Kärlväxter, mossor, lavar och svampar -
förteckning och länsvis förekomst. Lund.

Ekstam, U., Aronsson, M. & Forshed, N.
1988: Ängar. SNF-LTs förlag.

Johansson, K-R. 1976: Skyddsvärd natur ur
botanisk synpunkt inom Norrtälje kommun.
Opublicerad sammanställning.

Kers, L-E. 1977: Inventering av botaniskt
värdefulla områden i Stockholms län. Läns-
styrelsen i Stockholms län nr 2 1977.

Krok, Th. & Almquist, S. 1986: Svensk
flora - fanerogamer och ormbunksväxter.
Esselte Herzogs.

Länsstyrelsen i Stockholms län. 1991:
Inventering av ängs- och hagmarker i
Stockholms län. Remissutgåva 2.

Morger, K. 1986: Kulturminnesvårdspro-
gram för Norrtälje kommun del 1. Bygg-
nadsnämnden och kulturnämnden i Norrtälje
kommun.

Morger, K. 1990: Kulturminnesvårdspro-
gram för Norrtälje kommun del 2. Bygg-
nadsnämnden och kulturnämnden i Norrtälje
kommun.

Mossberg, B., Stenberg, L. & Ericsson, S.
1992: Den nordiska floran. Stockholm.

Naturgeografiska institutionen Stockholms
Universitet. 1991: Natur i Norrtälje. Pro-
jektarbete i naturvård. Biologisk geoveten-
skapliga linjen 1987 -1990.

Naturvårdsverket. 1987: Inventering i ängs-
och hagmarker, handbok. Stockholm.

Naturvårdsverket. 1990: Kulturlandskapet.

Nordiska ministerrådet. 1984: Vegetations-
typer i Norden. Arlöv.

Rydberg, H. 1975: Sammanställning av
floran i Stockholms län, utförd på uppdrag
av Stockholms läns landsting. Opublicerad
sammanställning.

Rydberg, M. 1986: Odlingslandskapets
framväxt och vård, Naturgeografiska in-
stitutionen, Stockholms Universitet.

10.2 Kartor och flygbilder

Flygbilder 854 11H59 IRF 14-17.

Flygbilder 854 11H68 IRF 15-18.

Statens Lantmäteriverk. 1978-1979: Ekono-
misk karta över Sverige 11I5h, 11I5i,
11I6h, 11I6i. Skala 1:10 000.

10.3 Muntliga källor

Arne Anderberg, Naturhistoriska Riksmuseet Stockholm.

Magnus Bergström, Norrtälje kommun.

Ruona Burman-Burehag, Länsstyrelsen i Stockholms län.

Total artlista över kärlväxter med latinska och svenska namn

Nedan följer en sammanställning över alla under inventeringen påträffade kärlväxter i Skedviken-området samt de som enligt olika uppgifter skall finnas inom området. De arter som förekommer i ett klass 1 eller ett klass 2 objekt anges, med ett par undantag, särskilt. Systematiken följer Mossberg m fl (1992). Undantag markeras med asterisk.

<i>latinskt namn</i>	<i>svenskt namn</i>	<i>förekomst</i>
Lycopodiaceae - Lummerväxter		
<i>Lycopodium annotinum</i> ssp. <i>annotinum</i>	revlummer	
Equisetaceae - Fräkenväxter		
<i>Equisetum hyemale</i>	skavfräken	
<i>E. arvense</i>	åkerfräken	18
<i>E. pratense</i>	ängsfräken	2
<i>E. fluviatile</i>	sjöfräken	8 och 35
Låsbräkenväxter - Ophioglossaceae		
<i>Botrychium lunaria</i>	låsbräken	40 (Bergström muntligen 1991)
Dennstaedtiaceae - Örnbräkenväxter		
<i>Pteridium aquilinum</i> ssp. <i>latiusculum</i>	örnbräken	9, 12, 13, 18, 25, 26, 36, 41 och 44
Athyriaceae - Majbräkenväxter		
<i>Athyrium filix-femina</i>	majbräken	2
<i>Cystopteris fragilis</i> ssp. <i>fragilis</i>	stenbräken	18
<i>Gymnocarpium dryopteris</i>	ekbräken	
Dryopteridaceae - Träjonväxter		
<i>Dryopteris filix-mas</i>	träjon	25
Polypodiaceae - Stensöteväxter		
<i>Polypodium vulgare</i>	stensöta	9, 12, 26 och 40
Pinaceae - Tallväxter		
<i>Picea abies</i> ssp. <i>abies</i>	gran	12, 18, 19, 25, 26 och 40
<i>Larix decidua</i>	europaisk lärk	
<i>Pinus sylvestris</i>	tall	2, 9, 12, 13, 18, 19, 25 och 26
Cupressaceae - Cypressväxter		
<i>Juniperus communis</i> ssp. <i>communis</i>	en	9, 12, 13, 19, 25, 26, 33, 36, 40 och 44
Salicaceae - Videväxter		
<i>Salix pentandra</i>	jolster	
<i>S. cinerea</i>	gråvide	
<i>S. caprea</i> var. <i>caprea</i>	sälg	
<i>Populus tremula</i>	asp	9, 12, 13, 18, 19, 25, 26, 40 och 44
Betulaceae - Björkväxter		
<i>Betula pendula</i>	vårtbjörk	2, 9, 12, 13, 18, 25, 26, 35, 36, 40 och 44
<i>B. pubescens</i> ssp. <i>pubescens</i>	glasbjörk	
<i>Alnus glutinosa</i>	klibbal	12, 13, 18, 25, 26 och 35

Corylaceae - Hasselväxter		
<i>Corylus avellana</i>	hassel	9, 18, 25, 26, 40 och 44
Fagaceae - Bokväxter		
<i>Fagus sylvatica</i>	bok	18
<i>Quercus robur</i>	ek	9, 18, 19, 25 och 26
Ulmaceae - Almväxter		
<i>Ulmus glabra</i> ssp. <i>glabra</i>	skogsalm	2, 12, 18, 25 och 26
Cannabaceae - Hampväxter		
<i>Humulus lupulus</i>	humle	
Urticaceae - Nässelväxter		
<i>Urtica dioica</i> ssp. <i>dioica</i>	brännässla	2, 9, 12, 13, 33, 35, 36 och 44
Polygonaceae - Slideväxter		
<i>Polygonum aviculare</i>	trampört	
<i>Bistorta vivipara</i>	ormrot	9
<i>Persicaria maculosa</i>	åkerpilört	13
<i>P. lapathifolium</i> ssp. <i>pallida</i>	vanlig pilört	35
<i>Rumex longifolius</i>	gårdsskräppa	13 och 35
<i>R. crispus</i>	krusskräppa	12, 13, 33 och 35
<i>R. obtusifolius</i>	tomtskräppa	
<i>R. maritimus</i>	strandskräppa	NO stranden (Kers 1977)
<i>R. acetosa</i> ssp. <i>acetosa</i>	ängssyra	9, 12, 13, 18, 33, 36, 40, 41 och 44
<i>R. acetosella</i> var. <i>acetosella</i>	bergsyra	9, 12, 13, 19, 25 och 26
Caryophyllaceae - Nejlikväxter		
<i>Moehringia trinervia</i>	skogsnarv	18, 25 och 26
<i>Stellaria media</i>	våtarv	13, 35 och 36
<i>S. palustris</i>	kärstjärnblomma	35
<i>S. graminea</i>	grässtjärnblomma	9, 12, 13, 19, 33, 35, 36, 40, 41 och 44
<i>Cerastium fontanum</i> ssp. <i>vulgare</i>	hönsarv	9, 12, 13, 33, 35, 36, 40, 41 och 44
<i>Myosoton aquaticum</i>	sprödarv	12
<i>Sagina procumbens</i>	krypnarv	13
<i>Scleranthus annuus</i> ssp. <i>annuus</i>	grönknavel	
<i>Lychnis flos-cuculi</i>	gökblomster	
<i>L. viscaria</i>	tjärblomster	9, 13, 19 och 33
<i>Silene nutans</i>	backglim	33
<i>S. vulgaris</i> var. <i>vulgaris</i>	smällglim	25
<i>S. dioica</i>	rödblära	
<i>S. latifolia</i> ssp. <i>alba</i>	vitblära	33
<i>Dianthus deltoides</i>	backnejlika	13 och 33
Ranunculaceae - Ranunkelväxter		
<i>Anemone nemorosa</i>	vitsippa	9, 12, 13, 18, 19, 25, 26, 35, 36, 40, 41 och 44
<i>Clematis</i> sp.	klematis	18
<i>Hepatica nobilis</i>	blåsippa	12, 18, 19, 25, 26 och 40
<i>Actaea spicata</i>	trolldruva	18
<i>Caltha palustris</i> ssp. <i>palustris</i>	kabbleka	41
<i>Ranunculus acris</i> ssp. <i>acris</i>	smörblomma	9, 12, 13, 18, 19, 26, 33, 35, 36, 40 och 44
<i>R. repens</i>	revsmörblomma	9
<i>R. sceleratus</i> ssp. <i>sceleratus</i>	tiggarranunkel	13 och 35
<i>R. bulbosus</i>	knölsmörblomma	12 och 13
<i>R. ficaria</i> ssp. <i>bulbilifer</i>	svalört	

<i>Aquilegia vulgaris</i>	akleja	18 och 25
Berberidaceae - Berberisväxter		
<i>Berberis vulgaris</i>	berberis	9 och 18
Papaveraceae - Vallmoväxter		
<i>Chelidonium majus</i>	skelört	2
Fumariaceae - Jordröksväxter		
<i>Fumaria officinalis</i>	jordrök	
Brassicaceae - Korsblommiga		
<i>Alliaria petiolata</i>	löktrav	
<i>Cardamine pratensis</i> ssp. <i>pratensis</i>	ängsbräsmå	40 och 41
<i>Arabis glabra</i>	rockentrav	
<i>A. hirsuta</i> var. <i>hirsuta</i>	lundtrav	12
<i>Erophila verna</i>	nagelört	
<i>Capsella bursa-pastoris</i>	lomme	12, 13 och 35
Droseraceae - Sileseshårsväxter		
<i>Drosera rotundifolia</i>	rundsileseshår	
Crassulaceae - Fetbladsväxter		
<i>Sedum telephium</i> ssp. <i>maximum</i>	kärleksört	25 och 26
<i>S. album</i>	vit fetknopp	13
<i>S. acre</i>	gul fetknopp	12, 13 och 33
<i>S. sexangulare</i>	kantig fetknopp	33 (Rydberg 1975)
<i>S. spurium</i>	kaukasiskt fetblad	19
Saxifragaceae - Stenbräckeväxter		
<i>Saxifraga tridactylites</i>	grusbräcka	31 (Anderberg muntligen 1991)
<i>S. granulata</i>	mandelblomma	12, 13, 19 och 44
Grossulariaceae - Vinbärsväxter		
<i>Ribes rubrum</i>	trädgårdsvinbär	19
<i>R. nigrum</i>	svarta vinbär	
<i>R. uva-crispa</i>	krusbär	18, 25 och 33
<i>R. alpinum</i>	måbär	9, 18, 19, 25 och 26
Rosaceae - Rosväxter		
<i>Filipendula vulgaris</i>	brudbröd	9, 12, 13, 18, 19, 33, 36, 40 och 44
<i>F. ulmaria</i>	älgräs	13, 18, 25, 36, 40, 41 och 44
<i>Rubus chamaemorus</i>	hjortron	
<i>R. saxatilis</i>	stenbär	9, 18, 25, 26, 36, 40 och 44
<i>R. idaeus</i>	hallon	2 och 26
<i>Rosa majalis</i> var. <i>majalis</i>	kanelros	Anderberg muntligen (1991)
<i>R. dumalis</i>	nyponros	9, 13, 18, 25, 26, 33, 36, 40, 41 och 44
<i>R. villosa</i> ssp. <i>mollis</i>	hartsros	9, 33, 36, 40, 41 och 44
<i>Agrimonia eupatoria</i>	småborre	44
<i>Geum rivale</i>	humleblomster	9, 13, 18, 25, 36, 40, 41 och 44
<i>G. urbanum</i>	nejlikrot	2, 13, 18, 25 och 26
<i>Potentilla palustris</i>	kråklöver	12, 13, 18, 36, 40, 41 och 44
<i>P. anserina</i> ssp. <i>anserina</i>	gåsört	35
<i>P. argentea</i> ssp. <i>argentea</i>	femfingerört	13, 19 och 33
<i>P. erecta</i>	blodrot	9, 12, 13, 18, 19, 25, 26, 36, 40, 41 och 44
<i>P. reptans</i>	revfingerört	33

<i>Fragaria vesca</i>	smultron	9, 12, 13, 18, 19, 25, 26, 33, 36, 40, 41 och 44
<i>F. viridis</i>	backsmultron	33
<i>Alchemilla vulgaris</i> (coll.)*	daggkåpa	9, 12, 13, 26, 33, 36, 40, 41 och 44
<i>Malus sylvestris</i>	vildapel	25
<i>M. Domestica</i>	apel	25
<i>Sorbus aucuparia</i> ssp. <i>aucuparia</i>	rönn	12, 13, 18, 19, 25, 26 och 36
<i>S. intermedia</i>	oxel	9
<i>Amelanchier spicata</i>	häggmispel	9
<i>Cotoneaster integerrimus</i>	oxbär	25
<i>C. lucidus</i>	häckoxbär	18
<i>Crataegus laevigata</i>	rundhagtorn	9
<i>C. monogyna</i>	trubbhagtorn	18 och 25
<i>C. rhipidophylla</i> var. <i>rhipidophylla</i>	spetshagtorn	25 och 44
<i>Prunus spinosa</i>	slån	
<i>P. padus</i> ssp. <i>padus</i>	hagg	2, 12 och 18
Fabaceae - Ärtväxter		
<i>Vicia cracca</i>	kråkvicker	13, 36, 40, 41 och 44
<i>V. sylvatica</i>	skogsvicker	
<i>V. hirsuta</i>	duvvicker	
<i>V. tetrasperma</i>	sparvvicker	19 och 33
<i>V. sepium</i>	häckvicker	12, 18, 19, 25 och 26
<i>Lathyrus vernus</i>	vårärt	18
<i>L. linifolius</i>	gökärt	9, 12, 25, 26, 36 och 40
<i>L. pratensis</i>	gulvial	12, 13, 18, 19, 33, 36, 40, 41 och 44
<i>L. palustris</i>	kärrvial	Anderberg muntligen (1991)
<i>Medicago lupulina</i>	humlelusern	33 och 35
<i>Trifolium montanum</i>	backklöver	33 och 44
<i>T. repens</i>	vitklöver	9, 12, 13, 19, 33, 35, 36, 40, 41 och 44
<i>T. aureum</i>	gullklöver	33
<i>T. arvense</i>	harklöver	13 och 33
<i>T. medium</i>	skogsklöver	9, 13, 18, 26, 33, 36, 40 och 44
<i>T. pratense</i>	rödklöver	9, 12, 13, 18, 33, 35, 36, 40 och 44
<i>Lotus corniculatus</i>	käringtand	9, 33, 35, 36, 40, 41 och 44
<i>Anthyllis vulneraria</i> ssp. <i>carpatica</i>	stor getvåppling	
Oxalidaceae - Harsyreväxter		
<i>Oxalis acetosella</i>	harsyra	12, 18, 25 och 26
Linaceae - Linväxter		
<i>Linum catharticum</i>	vildlin	36 (Anderberg muntligen, 1991)
Geraniaceae - Näveväxter		
<i>Geranium sanguineum</i>	blodnäva	
<i>G. sylvaticum</i>	skogsnäva	9, 12, 13, 18, 25, 26, 35, 36, 40 och 44
<i>G. robertianum</i>	stinknäva	12, 25 och 26
Polygalaceae - Jungfrulinväxter		
<i>Polygala vulgaris</i>	jungfrulin	9, 12, 13, 19, 40 och 44
Euphorbiaceae - Törelväxter		
<i>Mercurialis perennis</i>	skogsbängel	18
Aceraceae - Lönnväxter		
<i>Acer platanoides</i>	lön	2, 18, 26 och 33

Hippocastaneaceae - Hästkastanjväxter

Aesculus hippocastanum hästkastanj

Rhamnaceae - Brakvedsväxter

Rhamnus catharticus getapel 18, 26 och 33
Frangula alnus brakved 18 och 19

Tiliaceae - Lindväxter

Tilia cordata lind 2, 25 och 26

Thymelaeaceae - Tibastväxter

Daphne mezereum tibast

Elaeagnaceae

Hippophaë rhamnoides havtorn 6

Malvaceae - Malvaväxter

Malva moschata myskmalva 33

Clusiaceae - Johannesörtsväxter

Hypericum perforatum äkta johannesört 19 och 33
H. maculatum fyrkantig johannesört 9, 12, 13, 18, 25, 26, 33, 36, 40, 41 och 44
H. hirsutum luden johannesört 24

Violaceae - Violväxter

Viola palustris kärrviol 35
V. canina ssp. canina ängsviol 9, 12, 13, 18, 19, 25, 26, 36 och 44
V. tricolor ssp. tricolor styvmorsviol 13 och 19
V. arvensis åkerviol 13

Cistaceae - Solvändeväxter

Helianthemum nummularium ssp. nummularium ljus solvända 36 och 44

Lythraceae - Fackelblomsväxter

Lythrum salicaria fackelblomster

Onagraceae - Dunörtsväxter

Epilobium angustifolium mjölkört 9
E. hirsutum rosendunört Rånäs (Rydberg 1975)
E. montanum bergdunört
E. adenocaulon amerikansk dunört 35

Hippuridaceae - Hästsvansväxter

Hippuris vulgaris hästsvans 35 (Länsstyrelsen i Stockholms län 1991)

Apiaceae - Flockblomstriga

Sanicula europaea sårläka 12
Anthriscus sylvestris hundkåx 2, 9, 18, 25, 26, 33 och 36
Myrrhis odorata körvel
Pimpinella saxifraga ssp. saxifraga bockrot 12, 13, 19, 33, 35, 36, 40 och 44
Aegopodium podagraria kirskål 2
Aethusa cynapium vildpersilja 35
Carum carvi kummin 33 och 35
Angelica sylvestris strätta 18 och 25
Peucedanum palustre kärrsilja 40
Pastinaca sativa palsternacka
Heracleum mantegazzianum jätteloka

Pyrolaceae - Pyrolaväxter

<i>Pyrola minor</i>	klotpyrola	
<i>P. chlorantha</i>	grönpyrola	Anderberg muntligen (1991)
<i>P. rotundifolia</i> ssp. <i>rotundifolia</i>	vitpyrola	12
<i>Orthilia secunda</i>	björkpyrola	
<i>Moneses uniflora</i>	ögonpyrola	40
<i>Monotropa hypopitys</i> var. <i>hypopitys</i>	tallört	46 (Länsstyrelsen i Stockholms län 1991)
<i>Chimaphila umbellata</i>	ryl	flera källor

Ericaceae - Ljungväxter

<i>Calluna vulgaris</i>	ljung	9, 13, 36 och 40
<i>Ledum palustre</i>	skvattram	
<i>Vaccinium oxycoccos</i>	tranbär	
<i>V. vitis-idaea</i>	lingon	12, 13, 18 och 26
<i>V. myrtillus</i>	blåbär	9, 12, 13, 25 och 36
<i>V. uliginosum</i> ssp. <i>uliginosum</i>	odon	

Kräkbärsväxter - Empetraceae

<i>Empetrum nigrum</i> ssp. <i>nigrum</i>	kräkbär	
---	---------	--

Primulaceae - Viveväxter

<i>Primula veris</i>	gullviva	9, 12, 18, 25, 26, 33, 36, 40 och 44
<i>Lysimachia vulgaris</i>	strandlysing	18 och 40
<i>L. thyrsiflora</i>	topplösa	

Oleaceae - Syrenväxter

<i>Fraxinus excelsior</i>	ask	2, 13, 18, 25 och 26
---------------------------	-----	----------------------

Gentianaväxter - Gentianaceae

<i>Gentianella campestris</i> ssp. <i>campestris</i>	fältgentiana	40 (Länsstyrelsen i Stockholms län 1991)
--	--------------	--

Menyanthaceae - Vattenklöreväxter

<i>Menyanthes trifoliata</i>	vattenklöver	
------------------------------	--------------	--

Rubiaceae - Mårväxter

<i>Galium boreale</i>	vitmåra	9, 12, 18, 19, 26, 36 och 44
<i>G. uliginosum</i>	sumpmåra	35, 36, 40, 41 och 44
<i>G. palustre</i> ssp. <i>palustre</i>	vattenmåra	35 och 41
<i>G. verum</i> ssp. <i>verum</i>	gulmåra	9, 13, 19, 33, 36, 40, 41 och 44
<i>G. album</i>	stormåra	12 och 33
<i>G. aparine</i>	snärjmåra	

Cuscutaceae - Snärjeväxter

<i>Cuscuta europaea</i> ssp. <i>europaea</i>	nässelsnärja	Anderberg muntligen (1991)
--	--------------	----------------------------

Convolvulaceae - Vindeväxter

<i>Convolvulus arvensis</i>	åkervinda	
-----------------------------	-----------	--

Boraginaceae - Strävsbladiga

<i>Echium vulgare</i>	blåeld	19
<i>Pulmonaria obscura</i>	lungört	
<i>Symphytum x uplandicum</i>	uppländsk vallört	
<i>Anchusa officinalis</i>	oxtung	33
<i>Myosotis arvensis</i>	åkerförgätmigej	35
<i>M. ramosissima</i>	backförgätmigej	19
<i>M. stricta</i>	vårförgätmigej	
<i>M. sylvatica</i>	skogsförgätmigej	2

M. laxa ssp. *caespitosa*
M. scorpioides

sumpförgätmigej 35
 äkta förgätmigej 44

Lamiaceae - Kransblommiga

Ajuga pyramidalis
Scutellaria galericulata
Galeopsis speciosa
G. tetrahit
G. bifida
Lamium album
Stachys sylvatica
Glechoma hederacea
Prunella vulgaris
Satureja vulgare
Lycopus europaeus
Mentha arvensis

blåsuga 9, 12, 13, 19, 36, 40 och 44
 frossört 35
 hampdån
 pipdån 9 och 36
 toppdån
 vitplister 33 och 35
 stinksyska 2, 18 och 25
 jordreva
 brunört 12, 13, 35, 36, 40, 41 och 44
 bergmynta 19
 strandklo
 åkermyntha 35

Solanaceae - Potatisväxter

Hyoscyamus niger
Solanum dulcamara

bolmört
 besksöta Anderberg muntligen (1991)

Scrophulariaceae - Lejongapsväxter

Verbascum thapsus
V. nigrum
Scrophularia vernalis
S. nodosa
Linaria vulgaris
Veronica chamaedrys

V. officinalis
V. serpyllifolia ssp. *serpyllifolia*
V. beccabunga
V. scutellata
V. anagallis-aquatica
Odontites vulgaris

kungsljus
 mörkt kungsljus
 vårflenört 31 (Bergström muntligen 1991)
 flenört 2, 25 och 26
 gulsporre
 teveronika 9, 12, 13, 18, 19, 25, 26, 33, 35 och 44

 ärenpris 9, 12, 13, 19, 33, 36, 40 och 44
 majveronika 9, 12, 13, 19, 35 och 40
 bäckveronika
 dyveronika 35
 vattenveronika Anderberg muntligen (1991)
 rödtoppa 46 (Länsstyrelsen i Stockholms län 1991)

 ängskovall 9, 12, 19, 25, 26 och 40
 skogskovall 36
 natt och dag 9 och 36
 vanlig ögontröst 13 och 44
 grå ögontröst 13 och 40
 ängsskallra 9, 13, 36, 40 och 44

Melampyrum pratense
M. sylvaticum
M. nemorosum
Euphrasia stricta var. *stricta*
E. nemorosa
Rhinanthus minor

Plantaginaceae - Grobladsväxter

Plantago major ssp. *major*
P. media
P. lanceolata

gårdsgroblad 35, 36, 41 och 44
 rödkämpar 35 och 44
 svartkämpar 9, 12, 13, 19, 33, 36, 40 och 44

Caprifoliaceae - Kaprifolväxter

Sambucus racemosa
S. nigra
Viburnum opulus
Lonicera caprifolium
L. xylosteum

druvfläder
 fläder
 olvon 13, 18 och 19
 kaprifol 18
 skogstry 2 och 18

Adoxaceae - Desmeknoppsväxter

Adoxa moschatellina

desmeknopp Anderberg muntligen (1991)

Valerianaceae - Vänderotsväxter

<i>Valeriana officinalis</i>	läkevänderot	18
------------------------------	--------------	----

Dipsacaceae - Väddväxter

<i>Succisa pratensis</i>	ängsvädd	13, 36, 40 och 44
<i>Knautia arvensis</i>	åkervädd	

Campanulaceae - Klockväxter

<i>Campanula rotundifolia</i> ssp. <i>rotundifolia</i>	blåklocka	9, 12, 13, 19, 33, 36, 40, 41 och 44
<i>C. persicifolia</i>	stor blåklocka	9, 12, 13, 19, 33, 36, 40, 41 och 44
<i>C. trachelium</i>	nässelklocka	
<i>C. rapunculoides</i>	knölklocka	

Asteraceae - Korgblommiga

<i>Solidago virgaurea</i> ssp. <i>virgaurea</i>	gullris	40
<i>Antennaria dioica</i>	kattföt	12, 13 och 40
<i>Inula salicina</i>	krissla	Djurgården (Rydberg 1975)
<i>Bidens tripartita</i>	brunskära	13
<i>Achillea ptarmica</i>	nysört	13, 35, 36 och 44
<i>A. millefolium</i> ssp. <i>millefolium</i>	röllika	9, 12, 13, 18, 19, 26, 33, 35, 36, 40, 41 och 44
<i>Matricaria perforata</i>	baldersbrå	13
<i>Chamomilla recutita</i>	kamomill	35
<i>C. suaveolens</i>	gatkamomill	13 och 35
<i>Leucanthemum vulgare</i>	prästrake	9, 12, 13, 33, 36, 40 och 44
<i>Artemisia vulgaris</i> var. <i>vulgaris</i>	gråbo	
<i>Tussilago farfara</i>	hästhov	18
<i>Senecio vulgaris</i>	korsört	
<i>Arctium tomentosum</i>	ullig kardborre	2
<i>Onopordum acanthium</i>	ulltistel	Anderberg muntligen (1991)
<i>Cirsium arvense</i>	åkertistel	35
<i>C. vulgare</i>	vägtistel	13, 35, 36 och 44
<i>C. palustre</i>	kärrtistel	36, 40 och 44
<i>C. jacea</i>	rödclint	13, 33, 36 och 44
<i>Leontodon autumnalis</i> var. <i>autumnalis</i>	höstfibbla	13
<i>Tragopogon pratensis</i> ssp. <i>pratensis</i>	ängshaverrot	
<i>Mycelis muralis</i>	skogssallat	12, 18, 25 och 26
<i>Taraxacum</i> sektion <i>Ruderalia</i>	ogräsmaskrosor	12, 13, 18, 25, 33, 35, 36, 40, 41 och 44
<i>Lapsana communis</i>	harkål	
<i>Crepis paludosa</i>	kärrfibbla	Anderberg muntligen (1991)
<i>C. praemorsa</i>	klasefibbla	40 (Bergström muntligen 1991)
<i>C. tectorum</i> ssp. <i>tectorum</i>	klofibbla	Anderberg muntligen (1991)
<i>Hieracium pilosella</i>	gråfibbla	9, 12, 13, 19, 33, 35, 36, 40 och 44
H. grupp <i>Silvaticiformia</i>	skogsfibblor	36
H. grupp <i>Vulgatiformia</i>	hagfibblor	
H. grupp <i>Tridentata</i>	styvfibblor	
<i>H. umbellatum</i>	flockfibbla	13

Alismataceae - Svaltingväxter

<i>Alisma plantago-aquatica</i>	svalting	
---------------------------------	----------	--

Sältingväxter - Juncaginaceae

<i>Triglochin palustre</i>	kärresälting	
----------------------------	--------------	--

Liliaceae - Liljeväxter

<i>Gagea lutea</i>	vårlök	
<i>G. minima</i>	dvärgvårlök	Mörby (Rydberg 1975)
<i>Lilium martagon</i>	krollilja	2

Convallaria majalis	liljekonvalj	9, 12, 18 och 26
Maianthemum bifolium	ekorrbär	12, 26 och 36
Paris quadrifolia	ormbär	12, 18, 26, 36, 40 och 44
Polygonatum odoratum	getrams	19 och 26
Iridaceae - Svärdslliljeväxter		
Iris pseudacorus	svärdsllilja	18
Juncaceae - Tågväxter		
Juncus effusus	veketåg	13 och 41
J. conglomeratus	knapptåg	
J. compressus	stubbtag	35 och 44
J. articulatus	ryltåg	13, 40 och 44
J. bufonius	vägtåg	13 och 44
Luzula campestris	knippfryle	9, 12, 13, 19, 33, 36, 40 och 44
L. pilosa	vårfryle	9, 12, 13, 18, 19, 25, 26 och 44
Poaceae - Gräs		
Festuca ovina	färsvingel	9, 12, 13, 18, 19, 25, 26, 33, 36, 40, 41 och 44
F. rubra ssp. rubra	rödsvingel	40, 41 och 44
F. pratensis	ängssvingel	33, 35, 40, 41 och 44
Lolium perenne	engelskt rajgräs	35
Poa annua	vitgröe	9, 13, 19 och 35
P. pratensis	ängsgröe	9, 12, 13, 19, 26, 33, 35, 36, 40, 41 och 44
P. nemoralis	lundgröe	2, 25 och 26
Puccinellia distans	grått saltgräs	35
Dactylis glomerata ssp. glomerata	hundäxing	2, 9, 12, 13, 18, 25, 26, 33, 35, 36 och 44
Cynosurus cristatus	kamäxing	9, 13, 33, 35, 36, 40, 41 och 44
Briza media	darrgräs	9, 13, 36, 41 och 44
Sesleria caerulea	älväxing	
Melica nutans	bergslok	18, 19, 25 och 26
Glyceria maxima	jättegröe	
G. fluitans	mannagräs	13, 40 och 41
Bromus hordeaceus ssp. hordeaceus	luddlost	33
Roegneria canina	lundelm	Rånäs (Rydberg 1975)
Elytrigia repens ssp. repens	kvickrot	33, 35, 40 och 44
Avenula pubescens	luddhavre	9, 12, 13, 18, 25, 26, 33, 40 och 44
A. pratensis	ängshavre	9, 13 och 33
Arrhenatherum elatius	knylhavre	9 och 44
Deschampsia cespitosa ssp. cespitosa	tuvtåtel	9, 18, 25, 35, 36, 40, 41 och 44
D. flexuosa	kruståtel	9, 12, 13, 19, 25, 26, 40 och 44
Hierochloë sp.	myskgräs	
Anderberg muntligen (1991)		
Anthoxanthum odoratum ssp. odoratum	vårbrodd	9, 12, 13, 19, 25, 26, 33, 36, 40, 41 och 44
A. capillaris	rödven	9, 13, 33, 35, 36, 40, 41 och 44
A. stolonifera	krypven	13
Calamagrostis canescens	grenrör	
C. arundinacea	piprör	
Phleum pratense ssp. pratense	timotej	13, 33, 35, 36, 40, 41 och 44
P. phleoides	flentimotej	33
Alopecurus pratensis	ängskavle	13
A. geniculatus	kärrkavle	13, 35, 40 och 41
A. aequalis	gulkavle	13
Phalaris arundinacea var. arundinacea	rörflen	
Milium effusum	hässlebrodd	18, 25 och 26

<i>Phragmites australis</i>	vass	
<i>Danthonia decumbens</i>	knägräs	13 och 40
Araceae - Kallaväxter		
<i>Calla palustris</i>	missne	Anderberg muntligen (1991)
Cyperaceae - Halvgräs		
<i>Scirpus sylvaticus</i>	skogssäv	
<i>Schoenoplectus lacustris</i>	säv	
<i>Eleocharis acicularis</i>	nålsäv	Anderberg muntligen (1991)
<i>E. palustris</i>	knappsäv	13
<i>Carex spicata</i>	piggstarr	40
<i>C. disticha</i>	plattstarr	40 och 41
<i>C. ovalis</i> var. <i>ovalis</i>	harstarr	35, 40, 41 och 44
<i>C. echinata</i>	stjärnstarr	
<i>C. hirta</i>	grusstarr	44
<i>C. riparia</i>	jättestarr	Anderberg muntligen (1991)
<i>C. pseudocyperus</i>	slokstarr	40
<i>C. rostrata</i>	flaskstarr	
<i>C. vesicaria</i>	blåsstarr	40
<i>C. flacca</i>	slankstarr	36, 40 och 41
<i>C. panicea</i>	hirsstarr	36, 40, 41 och 44
<i>C. flava</i>	knagglestarr	
<i>C. pallescens</i>	blekstarr	25, 40, 41 och 44
<i>C. digitata</i>	vispstarr	12, 18, 25 och 26
<i>C. caryophylla</i>	vårstarr	
<i>C. pilulifera</i>	pillerstarr	19
<i>C. limosa</i>	dystarr	
<i>C. elata</i> ssp. <i>elata</i>	bunkestarr	
<i>C. cespitosa</i>	tuvstarr	35
<i>C. nigra</i> var. <i>nigra</i>	hundstarr	35 och 36
<i>C. pulicaris</i>	loppstarr	40
Orchidaceae - Orkidéer		
<i>Neottia nidus-avis</i>	nästrot	
<i>Listera ovata</i>	tvåblad	12, 18 och 36
<i>Coeloglossum viride</i>	grönyxne	12
<i>Dactylorhiza maculata</i> ssp. <i>maculata</i>	jungfru Marie nycklar	9, 12, 36, 40 och 41
<i>Corallorhiza trifida</i>	korallrot	9
<i>Platanthera bifolia</i> ssp. <i>bifolia</i>	nattviol	13, 19, 36, 40 och 44

FÅGELFAUNAN I SJÖN SKEDVIKEN MED OMGIVNINGAR

Kristoffer Stighäll

1. Inledning

Skedviken är en av Roslagens största slätt-sjöar. Den är mycket näringsrik, men vass-vegetationen är förhållandevis begränsad. Sjöns norra hälft är omgiven av en mycket tilltalande och gammal jordbruksbygd. I landskapet framträder de stora godsen vid Rånäs och Mörby, det senare idag en ruin.

I söder omges Skedviken av skogsmark, i huvudsak bestående av barrskog. Stränderna är mestadels branta och med undantag för Sörbodaviken är vassen sparsam.

Framför allt är det mängderna rastande storskrake under hösten som gjort sjön känd i fågelkretsar men även häckfågelfaunan i och omkring Skedviken är mycket artrik. Traktens fågelliv har dokumenterats under en lång följd av år och har med tiden resulterat i en gedigen artlista. I samband med landstingets naturresursinventering inventerades häckfågelfaunan i sjön 1975. Det visade sig då att sjön hyste det högsta antalet arter av häckande sjöfåglar i länet (Nilsson 1979).

Kulturlandskapets hagmarker, strandängar och alstrandskogar rymmer också ett rikt fågelliv med flera ovanliga arter. Även skogsområdet söder om sjön innehåller värdefulla partier för flera störningskänsliga skogsfåglar. Från dessa miljöer finns ingen tidigare undersökning.

Syftet med inventeringen var att få bättre kännedom om sjön och dess omgivningars betydelse för fågelfaunan, att peka ut de för fågellivet värdefullaste områdena samt ge förslag till lämpliga skötselåtgärder.

Nedan följer en detaljerad redovisning av 1991 års inventering av häckfågelfaunan i och kring sjön. Inventeringen har varit indelad i följande tre delar:

- * Häckande fågelarter i och med anknytning till själva sjön
- * Intressanta häckfågelarter i odlingslandskapet kring sjön
- * Intressanta häckfågelarter i skogsområdet söder om sjön.

Rördrommens tutande kan höras från Sked-
vikens vassar under våren. Men att få se den är
få förunnat.

Foto: Roine Karlsson

2. Metodik

Häckfågelinventeringen i sjön

Kvantitativa räkningar från land utfördes vid två tillfällen (mitten av maj respektive mitten av juni) från sex olika observationsplatser runt sjön. Dessa var Rånäspiren, Säby, Erlandsholm, Sörboda, Mörby samt Uggelnäs. Från dessa platser fick man en relativt god täckning av sjön utom några mindre vikar. En viss risk för dubbelräkning finns i och med förflyttningarna mellan observationsplatserna, men det torde ej påverka resultatet i stort.

Den 22/5 och 24/5 inventerades sjön med hjälp av roddbåt som sakta fördes fram längs sjöns stränder. Vid tre tillfällen, den 27/5, 29/5 samt 21/6 gjordes liknande inventering med kanot. Antalet par av de häckande sjöfågelarterna konstaterades genom par/hanräkning eller individräkning, beroende på vilken art som avsågs. För närmare beskrivning av fältförfarande och häckningsindicer se häckfågelinventeringen av sjön Erken 1979 (Douhan 1980). Den 22/5 var Jonas Karlsson och den 24/5 Karl-Olov Johansson medobservatörer.

Häckfågelinventering i odlingsbygden

Huvudinriktningen har varit att inhämta uppgifter om de för kommunen och i vidare perspektiv mindre vanliga häckfågelarterna inom området. Det ingick ej i inventeringen att inhämta kvantitativa uppgifter om antalet häckande par av de mer triviala fågelarterna.

Inventeringen bygger på drygt 20 fältbesök under perioden april-augusti 1991. Flertalet besök gjordes under morgnar, förmiddagar samt kvällar. Dessutom gjordes flera nattbesök i syfte att hitta beckasiner och nattsångare. Vid besöken genomströvades utvalda delar av inventeringsområdet, vilket som längst sträckte sig 1 km från sjöstranden (vilket var fallet vid Rånäs i norr). Medhjälpare vid inventeringen har varit Jonas Karlsson, som sammanlagt gjorde åtta besök under våren och sommaren.

Häckfågelinventeringen i skogsområdet söder om sjön

Huvudinriktningen var att inhämta uppgifter om mindre vanliga häckfågelarter inom området, framför allt vid strandängarna. Det ingick ej i inventeringsuppgiften att inhämta kvantitativa uppgifter om antalet häckande par av de mer triviala arterna. För att underlätta fältarbetet så flygbildstolkades först hela det aktuella skogsområdet söder om sjön översiktligt. Detta för att gallra bort mindre intressanta partier såsom hyggen och ungskog. Målsättningen samt fältförfarandet följer i övrigt den som användes vid häckfågelinventeringen i Rim-sjöskogen 1991 (Douhan 1993).

Resultat av inventeringen

Sammanfattningsvis kan sägas att Skedviken och dess omgivningar hyser en rik och omväxlande häckfågelfauna. Här finns flera mindre vanliga och hänsynskrävande arter. Totalt påträffades 17 häckande arter med anknytning till sjön. Därtill kan ytterligare tre arter, där indicier på häckning förelåg, räknas. Ytterligare sex arter noterades, vilka ej bedömdes häcka i sjön 1991. Närmare 70 arter kan räknas som häckfåglar i odlingslandskapet kring sjön. I skogsområdet söder om sjön fanns sannolikt 30 arter som ej noterades utanför denna biotop.

Nedan följer en redovisning av de tre delinventeringarna var för sig. I denna sammanställning kommer bara de arter som är mindre vanliga eller som kan tänkas påverkas negativt av landskapets omvandling att omnämnas. Därefter följer en presentation av de arter som kan föras till någon av de kategorier som finns i ett förslag till lista över hotade arter i Norrtälje kommun. Denna hotlista har tagits fram i samarbete mellan Norrtälje kommun och Roslagens Ornitologiska Förening. Avslutningsvis följer en bilaga där samtliga arter som har rapporterats från Skedviken och dess omgivningar att kortfattat redovisas.

Tillsammans med sothöna (i förgrunden) är
skäggdopping Skedvikens talrikaste sjöfågel.
Foto: Roine Karlsson

3. Häckfågelfaunan i sjön Skedviken

3.1 Artvis genomgång

Här följer en genomgång av de fågelarter som bedömdes häcka i sjön under 1991. Antal häckande par och häckningsindicer redovisas. Därutöver noterades ytterligare några arter som ej bedömdes häcka i sjön 1991 men som är tänkbara häckfåglar. Där jämförelser görs med 1975 avses landstingets naturresursinventering (Nilsson 1979).

STORLOM

Storlom påträffades vid två tillfällen. Förutom en ensam fågel den 24 april sågs ett par den 8 maj. Dessa fåglar var dock bara rastare och inga observationer finns från häckningstid. Förekomsten av småholmar gör emellertid sjön möjlig som häckningssjö för arten.

SKÄGGDOPPING

Arten visades särskild uppnärksamhet och inventerades extra noggrant från kanot eller båt vid ett flertal tillfällen. Med häckande par menas här ruvande fågel på bo. Skäggdoppingen kan vara förhållandevis lätt att inventera men det gäller att göra boräkningen innan vassen kommit upp och döljer bona. Sammanlagt hittades 78 bon, med den största ansamlingen i Rånäsviken (42 bon).

Ingen systematisk räkning av antalet ungfåglar genomfördes. Men med tanke på det ytterst få antal ungar som sågs under sensommaren verkar häckningsresultat detta år ha varit väldigt dåligt. (Som mest sågs sex ungar tillsammans med 40 vuxna i Sörbodaviken 20/8.) Det råder dock ingen tvekan om att Skedviken är en av kommunens viktigaste häckningslokaler för skäggdopping.

GRÅHAKEDOPPING

Den första konstaterade häckningen i kommunen av denna art gjordes 1980 (Johansson 1981). Populationen idag uppgår till knappt en handfull par.

Det var därför extra glädjande när ett par gråhakedoppingar upptäcktes i Sörbodaviken i april. Dessa betraktades först som tillfälliga rastfåglar, men lokalen var tydligen så attraktiv att de stannade kvar hela säsongen. Från och med början av maj hördes hanens högljudda revirläte vid så gott som alla besök och paret sågs hävda revir intensivt mot skäggdoppingar. Efter den 20:e i samma månad sågs bara den ena i paret, vilket starkt indikerar häckningsförsök. Då vi inte ville störa häckningen gjordes inga försök att lokalisera boet, vilket troligtvis fanns i Sörsviken. Efter precis en månad sågs båda fåglarna igen men utan ungar.

Alltså misslyckades det första kända häckningsförsöket av gråhakedopping i Skedviken, men det finns all anledning att följa upp arten under kommande år. Det förefaller nämligen som om gråhakedoppingar gärna återvänder till samma häckningslokal.

RÖRDROM

Under en lång följd av år har ornitologer följt upp denna arts förekomst i kommunen. Rekordnoteringen för Skedviken lyder på 8 tutande hanar under 1977 (Upplands Ornitologiska Förening 1975-1979). Därefter har arten med några undantag varit årligt förekommande med åtminstone enstaka revirhävdande hanar. Undantagen var 1980-82 och 1985-87 då ingen rördrom hördes. Arten fluktuerar kraftigt beroende på hur milda/stränga vintrarna är. Under säsongen 1991 hävdade två hanar revir. Den ena höll till i Rånäsviken och den andra i Sörbodaviken. Huruvida häckning förekom är inte klarlagt.

HÄGER

Häger förekom i skiftande antal vid Skedviken under hela säsongen. Fiskande hägrar sågs regelbundet vid Rånäs, Uggelnäs och Sörboda. Därutöver sågs hägrar flera gånger sträcka över sjön åt nordost. Vid sjöfågelinventeringen med båt iaktogs 2 hägrar vid Prästholmen och ytterligare en varnade vid Svärtingeholmen. Längre fanns misstankar om att häger häckade här i år (tidigare häckfynd finns från Prästholmen), men båda platserna inspekterades noggrant utan att några bon hittades. Ingen häckning konstaterades vid Skedviken 1991 men troligt är att det förekom vid någon annan sjö i närheten, exempelvis Gavel-Långsjön.

KNÖLSVAN

Ett intressant inslag i sjöns fågelfauna var den rika förekomsten av knölsvan. Sjön, och då framför allt den södra delen, tycks vissa år vara av stor betydelse för översomrande svanar. I Sörbodaviken uppehöll sig t ex hela 106 knölsvanor i slutet av maj och in i juni. I samma vik häckade dessutom 4 par 1991! Fyra bon hittades i viken och senare också fyra kullar (med 8, 7, 6 och 5 ungar). En sådan koncentration av knölsvanor i en så begränsad vik är ovanlig i Norrtälje kommun.

Utöver dessa fyra häckningar påträffades ytterligare sex häckande par, jämt fördelade i andra delar av sjön. Åtminstone ett av dessa par misslyckades då äggen senare hittades ligga under vatten. Den största kullen utanför Sörbodaviken innehöll även den 8 ungar (vid Mörby).

Med tio häckande par och mellan 8-9 lyckade häckningar intog Skedviken 1991 en särställning bland kommunens häcklokaler för knölsvan. Den grunda slättsjön med sina många vassvikar erbjuder idealiska betingelser för såväl häckande som översomrande svanar.

GRÅGÅS

Intressanta var också fynden av denna art under häckningstid. Ett par höll till i Sörbodaviken i slutet av april och upp till fem ex i Rånäsviken. Paret i Sörboda återfanns ej senare medan de vid Rånäs fanns kvar en vecka in i maj. Den 30 maj återfanns, efter några veckors frånvaro, två fåglar vid Rånäs. Den ena av dessa var halsmärkt med en ring (numrerad 12D) och var ej iakttagen tidigare. Grågåsen märktes i ett projekt som bedrivs av Svenska jägarförbundet i syfte att studera artens spridning, överlevnad och övervintring (Tjernberg 1994, muntligen). Efter detta datum observerades bara överflygande grågäss.

Då grågåsen är en art under expansion är det inte otänkbart att den snart även tillhör Skedvikens häckfåglar. Med största sannolikhet genomfördes ingen häckning i Skedviken 1991. Det skall bli intressant att följa artens fortsatta förekomst i sjön.

KANADAGÅS

Även om ett 40-tal kanadagäss höll till i sjön i slutet av april så var det få som stannade kvar sommaren ut. Av dessa få var det bara två par som gjorde misstänkta häckningsförsök. Ett par i Sörbodaviken och ett par vid Prästholmen. Vid inventeringstillfället den 22/5 sågs bara den ena i paret vid den senare lokalen.

Då heller inga ungar sågs senare under säsongen så blev ingen säkerställd häckning konstaterad.

BLÄSAND

I början av maj höll minst 10 par till i sjön (8 par i Sörbodaviken). Av dessa stannade åtminstone ett par kvar in i juni. Paret höll till i Sörbodaviken där hanen efter hand sågs alltmer för sig själv. Detta indikerar att arten möjligen gjorde häckningsförsök här 1991. Hittills är ingen häckning konstaterad i sjön.

KRICKA

Denna and tillhör de mer svårinventerade och det är ogörligt att få en exakt bild av dess förekomst. Mest stationär var arten på de betade strandängarna vid Uggelnäs där som mest drygt 20 par fanns i början av maj. Några av dessa stannade kvar här för att häcka.

Uppskattningsvis häckar omkring 10 par krickor vid Skedviken.

GRÄSAND

Liksom med krickan är gräsandens förekomst i en stor slättsjö svårinventerad. Minst 30 par beräknas dock häcka i sjön. Dessa fanns utspridda i hela sjön, med en koncentration i söder och väster.

ÅRTA

Glädjande nog gjordes flera observationer av ett årtpar under säsongen. Första gången den 3 maj vid Hässeludden på sjöns västra sida. Senare observationer gäller från de betade strandängarna vid Uggelnäs, strax söder om Hässeludden. I juni iakttogs en ensam hane vilket kan tyda på att paret skred till häckning här.

Årtan tillhör kommunens sällsyntaste häckfåglar och det är tveksamt om den häckar årligen.

Årtan är knuten till betade strandängar och den "blå bården" (=vattenspegel mellan strandäng och vass), en biotop som idag är nästan helt försvunnen från kommunen. Frågan är om inte just de betade strandängarna vid Uggelnäs är de enda återstående - och det var ju mycket riktigt här paret återfanns. Intressant att notera är att Skedviken var en av de ytterst få sjöar i länet, i vilken årtan noterades 1975. Även då vid Uggelnäs!

Förhoppningsvis kommer strandängarna vid Uggelnäs även i fortsättningen att betas, och så länge de betas finns det chans att årtan återkommer.

SKEDAND

Under häckningsäsongen uppehöll sig ett par vid Uggelnäs strandängar. Med stor sannolikhet skred paret till häckning, men utgången är okänd.

Även för denna art synes de betade strandängarna med den "blå bården" vid Uggelnäs vara mycket värdefulla. I kommunens inland är arten bara känd från enstaka (4-5) lokaler, flertalet slättsjöar.

Skedand iakttogs även vid 1975 års inventering. Det rörde sig då om ett (möjligen två) par vid Uggelnäs. Med största sannolikhet tillhör skedand sjöns regelbundna häckfåglar, om än med enstaka par.

BRUNAND

Tillsammans med skrattinås och svarthakedopping är nog brunanden en av de sjöfåglarter som minskat mest under senare år. Arten är en sentida invandrare i våra slättsjöar och förknippas med de andfåglar som häckar i skydd av skrattmåskolonierna. När skrattmåsarerna hastigt började försvinna från slättsjöarna började också brunanden minska i antal.

Trots att Skedviken verkar passande för brunand är arten mycket sparsamt förekommande i sjön. En minskning sen 1975 är också skönjbar. 1975 beräknades beståndet till ca 13 par, medan endast fem hanar (alltså högst fem par) räknades under inventeringen 1991. Merparten av dessa fanns i den södra viken.

VIGG

Av de många rastande viggas som uppehöll sig i sjön under våren var det bara ett mindre antal som fanns kvar under häckningstid. Endast ett fåtal par (5-6) beräknades häcka i sjön 1991. Bland annat sågs sex par + ytterligare fem hanar i Sörbodaviken i maj. Detta tyder på en ökning från 1975 då bara fyra par inräknades. Båda siffrorna kan tyckas låga för att komma från en så stor slättsjö som Skedviken. Som med

brunand verkar det dock som om även viggen har svårt att återhämta sig efter den kraftiga minskningen i kommunens slättsjöar på 80-talet. Kanske pågår minskningen rentav fortfarande och det skulle i så fall vara intressant att veta varför?

KNIPA

Ingen räkning av arten gjordes 1991 men omkring 20 par knipor observerades jämnt utspridda i sjön. Den siffran stämmer rätt bra överens med dom 22 par som inräknades 1975. Naturliga bohål och holkar råder det ingen brist på.

SMÅSKRAKE

Denna ganska vanliga skärgårdsfågel tillhör sällsyntheterna i inlandets sjöar. Till dags datum är arten bara känd som häckfågel i Erken (Roslagens Ornitologiska Förening 1979-1991).

I slutet av april och början av maj 1991 uppehöll sig ett par småskrakar i Skedviken. Mest stationära var de runt det lilla skäret vid Erlandsholm. Efter mitten av maj syntes paret dock inte till och troligen lämnade det sjön. Ingen häckning är känd från Skedviken men det finns all anledning att följa upp artens vidare förekomst i sjön.

STORSKRAKE

Storskrake är betydligt vanligare som häckfågel i skärgården än i kommunens sjöar. Arten förekommer emellertid med skiftande antal i några av de senare. Även i Skedviken finns den men är en av sjöns fåtaligaste häckfåglar trots god tillgång på hålträd. De enstaka (ca tre) paren höll till i sjöns södra del, vid Mörby, Djurgården och Erlandsholm.

BRUN KÄRRHÖK

Även om den bruna kärrhöken inte kan föras till kategorin sjöfåglar så tillhör de onekligen Skedvikens häckfåglar och bör därför redovisas här.

Under våren iaktogs brun kärrhök regelbundet vid sjöns västra hälft. Vid flera tillfällen rörde det sig om en hane och två honor som flög tillsammans. Senare under säsongen föreföll ett par vara stationärt i Rånäsviken, men någon häckning konstaterades inte. Däremot kom minst två ungar på vingarna vid Mörby ruin. Här iaktogs dock bara en (annan) hona. Detta kan betyda att det bara fanns en hane vid sjön detta år men att han fick fungera som partner åt båda dessa honor. Sådana fall av bigami är förhållandevis vanligt förekommande bland kärrhökar.

Brun kärrhök har under många år tillhört sjöns häckfåglar och således även 1991.

RÖRHÖNA

En mycket svårinventerad art med undanskymda levnadsvanor som, även den, har minskat på senare tid. 1975 bedömdes tre par finnas i sjön. Undes säsongen 1991 återfanns arten endast i viken vid Mörby ruin (20/8) men det verkliga antalet var förhoppningsvis större.

SOTHÖNA

Sothöna är tillsammans med skäggdopping Skedvikens talrikaste häckfågel. Ingen exakt räkning av antalet par genomfördes 1991. Vid landstingets inventering 1975 bedömdes 89 par häcka. Utifrån iakttagelserna som gjordes under häckningssäsongen 1991 så har arten säkerligen minskat som häckfågel sedan dess. Överlag är sothönan en art som har minskat markant under 80-talet (jmf skratmåsens och brunandens minskning), men tycks ha återhämtat sig något under de senaste åren.

Under de senaste höstarna har stora flockar av rastande sothöns samlats i sjöns vikar. Hösten 1990 var exceptionell; hela 640 ex inräknades i Sörbodaviken under senhösten.

DRILLSNÄPPA

Förekommer vid för arten lämpliga stränder runt sjön, men ingen räkning av antalet par gjordes 1991. En översiktlig beräkning stannar vid ca 5 par.

FISKMÅS

Sex par konstaterades häcka på stenar och holmar i sjön. Därutöver bedömdes ytterligare några få par tillhöra sjöns häckfåglar. Detta resultat stämmer ganska väl överens med de nio par som bedömdes finnas här vid landstingets inventering 1975.

GRÅTRUT

Ett par av denna i inlandet ovanliga häckfågel häckade och fick ut 2-3 ungar på skäret SO om Svärtingeholmen. Andra insjöar med häckande gråtrut i kommunen är bl a de stora sjöarna Erken, Gavel-Långsjön och Limmaren (Roslagens Ornitologiska Förening 1979-1991).

SÄVSÅNGARE

Också denna och nästföljande art tillhör i högsta grad Skedvikens häckfåglar och behandlas därför under detta avsnitt. Ingen kartering av sjungande hanar gjordes under denna inventering men utifrån de iakttagelser som gjordes vid inventeringstillfällena så kan sägas att sävsångaren ej var en ovanlig fågel i anslutning till videbuskage och vassar vid Sörboda, Rånäs och innanför Prästholmen.

RÖRSÅNGARE

Rørsångaren var vanlig och hördes från i stort sätt varje vassrugge runt sjön.

Övrigt

I ovanstående sammanställning saknas två arter som brukar föras till sjöars häckfåglar: vattenrall och fisktärna.

Vad gäller vattenrall kunde arten inte återfinnas under 1991 års inventering. Tidigare är den bland annat känd från vassarna vid Mörby ruin, men fynden är få. Som med andra sumphöns lever vattenrallen ett undanskymt liv och är därför mycket svårinventerad. Bevisligen minskade stammen kraftigt under 80-talet, men det finns nu indikationer på att arten åter börjat öka i numerär. I Skedviken finns flera till synes passande vassvikar för sumphöns och med stor sannolikhet tillhör vattenrallen, trots allt, sjöns häckfåglar. Under 1991 häckade inga fisktärnor i Skedviken, trots att det finns flera lämpliga häckningsöar. Arten sågs dock näringssöka regelbundet i sjön under sommaren.

3.2 Skedvikens skrakar

Ett karaktäristiskt inslag i Skedvikens års-cykel är de stora ansamlingarna av storskrake under senhösten. Kriteriegränsen för att en sjö skall anses ha internationell betydelse som rastplats för skrakar är minst 750 regelbundet rastande exemplar. Den siffran överskrids så gott som årligen.

Men för ornitologer är nog Skedviken mest besökt pga sina salskrakar. Framför allt under hösten rastar flockar av denna annars högnordiska art i varierande storlekar. Vissa år stannar de också kvar till långt fram på våren för att sedan dyka upp igen efter sommaren.

I figur 15 ges en sammanställning med bl a toppnoteringar för bådaddera arterna från och med 1976.

Vad gäller salskrakar så observerades arten regelbundet under våren 1991, de första (12 ex) den 16/4. Som mest befann sig ca 40 ex i sjön den 5/5. Efter att ha varit frånvarande under häckningssäsongen dök de första (två honor) åter upp vid Mörby den 20/8, som för övrigt var inventeringens sista dag.

STORSKRAKE			SALSKRAKE		
År	Datum	Antal	År	Datum	Antal
1979	2/11	Minst 1150	1976	31/10	Som mest 196
1981	30/10	Ca 425	1977	29/10	Minst 74
1982	5/11	Minst 2500	1978	25/11	12
1983	4/11	Ca 1140	1979	2/11	Minst 56
1984	2/11	Ca 1900	1980	31/10	Minst 48
1985	1/11	Minst 2800	1981	30/10	42
1987	31/10	300-400	1982	20/11	Minst 50
1989	3/11	Ca 2800	1983	4/11	Minst 73
1990	4/11	Minst 1000	1984	2/11	38
			1985	1/11	48
			1986	19/10, 2/11	18
			1987	22/11	15
			1988	4/11	10
			1989	3/11	39
			1990	4/11	63

Figur 15. Förekomst av storskrake och salskrake i Skedviken under senhösten under åren 1976-1990. Uppgifter från Roslagens Ornitologiska Förening (1979-1991).

Varje höst rastar stora mängder, ibland tusentals, storskrakar i Skedviken.
Foto: Roine Karlsson

3.3 Häckande sjöfåglar - en jämförelse mellan 1975 och 1991 års inventering

I samband med landstingets naturresursinventering 1975 inventerades fågelfaunan i länets sjöar och våtmarker. I Skedviken påträffades då 13 häckande arter simfåglar (måsfåglar ej medräknade), vilket senare skulle visa sig vara den högsta siffran i länet.

Ett av syftena med 1991 års inventering var att få en uppfattning om det skett några förändringar av sjöns häckfågelfauna sedan 1975. Med tanke på sjöns storlek och att inventeringarna varit översiktliga blir resultaten inte helt tillförlitliga. Intressant är dock att det går att urskilja en del trender.

Jämförelsen visar att det tillkommit två nya arter häckfåglar (gråhakedopping och gråtrut), att tre arter har minskat i antal och att fyra av arterna från 1975 har ökat i antal. För resterande sju arter kan ingen märkbar trend urskiljas.

Varför några arter minskat respektive ökat kan vara svårt att hitta någon förklaring på. För flera arter ingår minskningen/ökningen troligen i arternas naturliga populations-svängningar.

Sammanfattningsvis visar denna jämförelse att sjöns status som häckfågellokal står sig eller till och med har ökat sedan 1975.

ART	ANTAL PAR 1975	ANTAL PAR 1991	TREND
Skäggdopping	72	78	↗
Gråhakedopping	0	1	↗
Knölsvan	3	10	↗
Kanadagås	2	2	→
Kricka	8	10	→
Gräsand	31	30	→
Årta	1	1	→
Skedand	1 (-2)	1	→
Brunand	13	5	↘
Vigg	4	5-6	↗
Knipa	22	20	→
Storskrake	1	3	↗
Rörhöna	3	1?	↘
Sothöna	89	Räknades ej	↘?
Fiskmås	9	8-9	→
Gråtrut	0	1	↗

Figur 16. Jämförelse mellan 1975 och 1991 års häckfågelinventering.

4. Häckfågelfaunan i odlingslandskapet

I denna beskrivning kommer de arter att tas upp som är mindre vanliga och som kan tänkas vara känsliga för förändringar i odlingslandskapet.

TOFSVIPA

Tofsvipan tycks fortfarande ha en livskraftig population vid Skedviken. Spelande och varnande fåglar sågs under hela säsongen i området från Fasterna kyrka till Rånäs. Sammanlagt bedömdes ca 10 par häcka. På sjöns östra sida förekom tofsvipa betydligt fåtaligare och endast 1-3 bedömdes häcka.

STORSPOV

Glädjande nog påträffades storspov vid ett flertal tillfällen under nästan hela perioden. Mest frekvent var arten i området mellan Fasterna kyrka i väster och Rånäs bruk i norr.

En försiktig men ändå ganska realistisk uppskattning visar på 2, möjligen 3 häckande par. På ängsmarkerna vid Uggelnäs har storspov enligt markägaren funnits så länge han minns. Storspovarna brukar ses under hela sommaren, ibland också med ungar. I år häckade troligen två par här. Dessutom sågs storspov vid ett flertal tillfällen under häckningstid på fälten öster om Alby, också på sjöns västsida.

MINDRE HACKSPETT

Då arten ofta förekommer i lövträdsridåer längs stränder samt i andra lövdominerade, gärna "ovärdade" blandskogar redovisas den här bland odlingslandskapets fåglar. Biotoper av ovannämnda slag finns rikt representerade runt Skedviken och mindre hackspett påträffades också med flera revir.

Särskilt i Rånäs slotts omgivning finns flera assande biotoper. Ett revir påvisades i slyskogen alldeles norr om slottet samt i

slottsparken. I alstrandskogen vid Söderbyholmen sydost om slottet sågs ett par under omständigheter som tydde på häckning. Därutöver sågs en ensam fågel vid Mörby slottsruin. Andra mycket passande biotoper finns vid Mälby (Landbroåns utlopp), Svärtingeholmen, Erlandsholm i söder och strandskogen nedanför Alby i nordväst. Arten påträffades aldrig vid dessa sistnämnda lokaler, men det är troligt att revir även finns i åtminstone någon av dessa. Uppskattningsvis håller 4-5 par av mindre hackspett till kring sjön.

ÄNGSPIPLÄRKA

Med tanke på rikedomerna av betade ängar och strandängar var förekomsten inte så oväntad. Under flyttningen var, som sig bör, arten rikligt representerad. Men även under häckningstid fanns ängspiplärka på ett flertal lokaler, framför allt på sjöns västra och norra sida.

Vid Rånäs bedömdes 3-4 par häcka, vid Uggelnäs respektive Fasterna kyrka ett par vardera. Dessutom iaktogs fåglar vid Svärtinge, Mälby och Målsjön. Totalt rör det sig om minst 7-8 par.

BIVRÅK (se avsnittet om skog)

SKOGSDUVA (se avsnittet om skog)

ORTOLANSPARV

Trots till synes passande miljöer var ortolansparven ytterst fåtalig kring Skedviken. Under inventeringen påträffades endast två revirhävande hanar; en i hagmarkerna kring Skälby, öster om sjön och en vid Fasterna kyrka. Förekomsten av arten vid Skedviken synes därmed likartad med större delen av kommunen, där enstaka par finns spridda i trakter med brutet odlingslandskap.

STENKNÄCK

Häckar fåtaligt i Skedvikenområdet. Den är skygg och gör inte så mycket väsen av sig vilket gör att det är svårt att få ett grepp om hur vanlig den är. Gissningsvis häckar enstaka (1-5 par) vid Skedviken. Särskilt bra lokaler finns i anslutning till Rånäs slott.

Tofsvipan utgör ett karaktäristiskt inslag vid sjöns strandängar.

Foto: Roine Karlsson

5. Häckfågelfaunan i skogsområdet söder om Skedviken

BIVRÅK

Bivråk sågs vid ett flertal tillfällen under högsommaren. Par eller ensamma fåglar sågs regelbundet vid Djurgården i sydväst och Säby i sydost. Dessutom hittades ett bo i alstrandskogen vid Pålhammarudden i nordväst. Äldre bivråksbon är också kända från Rånäs.

DUVHÖK

Ett revir påvisades i skogen söder om sjön. Ett risbo hittades, och i detta ringmärktes sedermera två ungar (Douhan 1991, muntligen). Utöver detta revir sågs jagande duvhökar vid flera tillfällen vid Rånäs. Dessa hökar härstammar dock troligen från Kornanområdet norr om Skedviken.

FISKGJUSE

En lyckad häckning påvisades vid sjöns södra strand. Ett annat, tidigare använt bo söder om sjön hade dock blåst ned detta år. Dessutom fanns indikationer på vardera ett revir i nordväst, nordost och sydost. De tre sistnämnda är dock belägna utanför inventeringsområdet.

LÄRKFAK

En lyckad häckning påvisades 1991. Häckningen skedde i ett parti med hällmarkstallar i ett träd i omedelbar närhet av det träd som ovanstående fiskgjusar häckade i!

JÄRPE

Förekommer sparsamt i skogsområdet söder om sjön. Arten påträffades här i de äldre skogspartierna med lövinslag.

ORRE

Någon enstaka tupp spelade på hällarna söder om sjön och en annan på de öppna ängarna nordost om Rånäs. Överlag var orren en mycket sällan observerad art under inventeringen 1991.

SKOGSDUVA

En sällan påträffad art under inventeringen. Revirhävande fåglar hördes från tre passande lokaler, Rånäs slottspark, Alby och Erlandsholm.

SPILLKRÅKA

Flera revir (3-5 st), och bland dessa en häckning vid Erlandsholm, påvisades i skogsområdet söder om sjön. Här finns fortfarande flera partier med gammal skog vilket gynnar arten.

GRANSÅNGARE

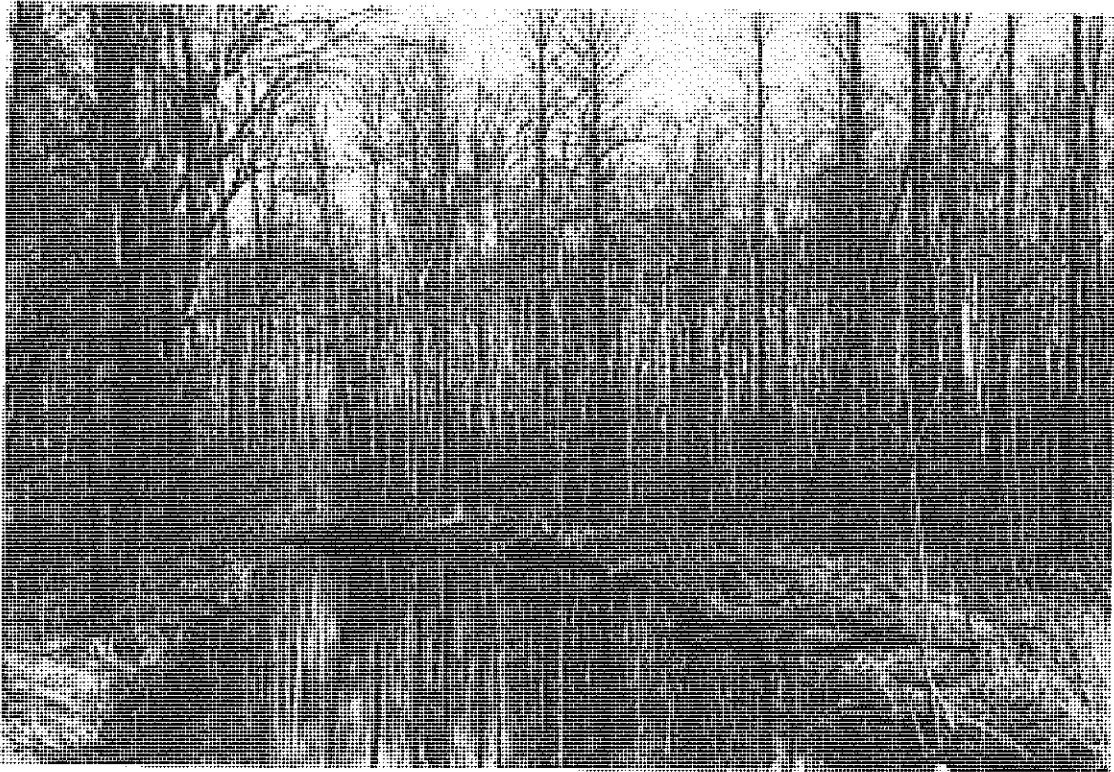
Fåtaligt påträffad söder om sjön. Bland annat fanns två revirhävande fåglar i de lövuppblandade grankärren i sydväst, nära Granhult.

STJÄRTMES

En sällan påträffad art under inventeringen 1991. Samtliga observationer härrör från strandnära partier, framför allt i söder kring Sörbodaviken. Arten anses som sparsamt förekommande häckfågel kring Skedviken.

NÖTKRÅKA

Förekommer sparsamt kring Skedviken, där de flesta observationerna är gjorda söder om sjön. Ingen säker bedömning av antalet par kunde göras under inventeringen 1991 men en gissning ligger på 2-4 par.

Fuktlövsog kring ån vid Rånäs.
Foto: Kristoffer Stighäll

6. Rödlistade fågelarter

Nedan följer en genomgång av de för Norrtälje kommun hotade, sällsynta och hänsynskrävande fågelarter som påträffades i och kring Skedviken vid inventeringen 1991. Kategorierna (klass 1-4) är ett förslag till en lokal lista för Norrtälje kommun. Denna rödlista har tagits fram i samarbete mellan Norrtälje kommun och Roslagens Ornitologiska Förening (ROF) och är anpassade efter arternas status i kommunen och behandlar således regelbundna häckfåglar. I handlingsprogrammet, som ej kommer att närmare presenteras här, redogörs för numerär i kommunen, historik, aktuella hotbilder samt slutligen åtgärdsförslag.

Kategori 1: Akut hotade

Arter som inom kommunen löper risk att försvinna som reproducerande populationer inom en nära framtid om hotfaktorerna inte snarast undanröjes.

Årta
Storspov

Kategori 2: Sårbara

Arter vars överlevnad inom kommunen inte är säkerställd på längre sikt. Innefattar bl a arter med allvarlig tillbakagång i numerär eller i geografisk utbredning.

Gråhakedopping
Ängsplärka (arten har ökat i kommunen under senare tid och bör därför snarare föras under kategori 3 eller 4.)

Kategori 3: Sällsynta

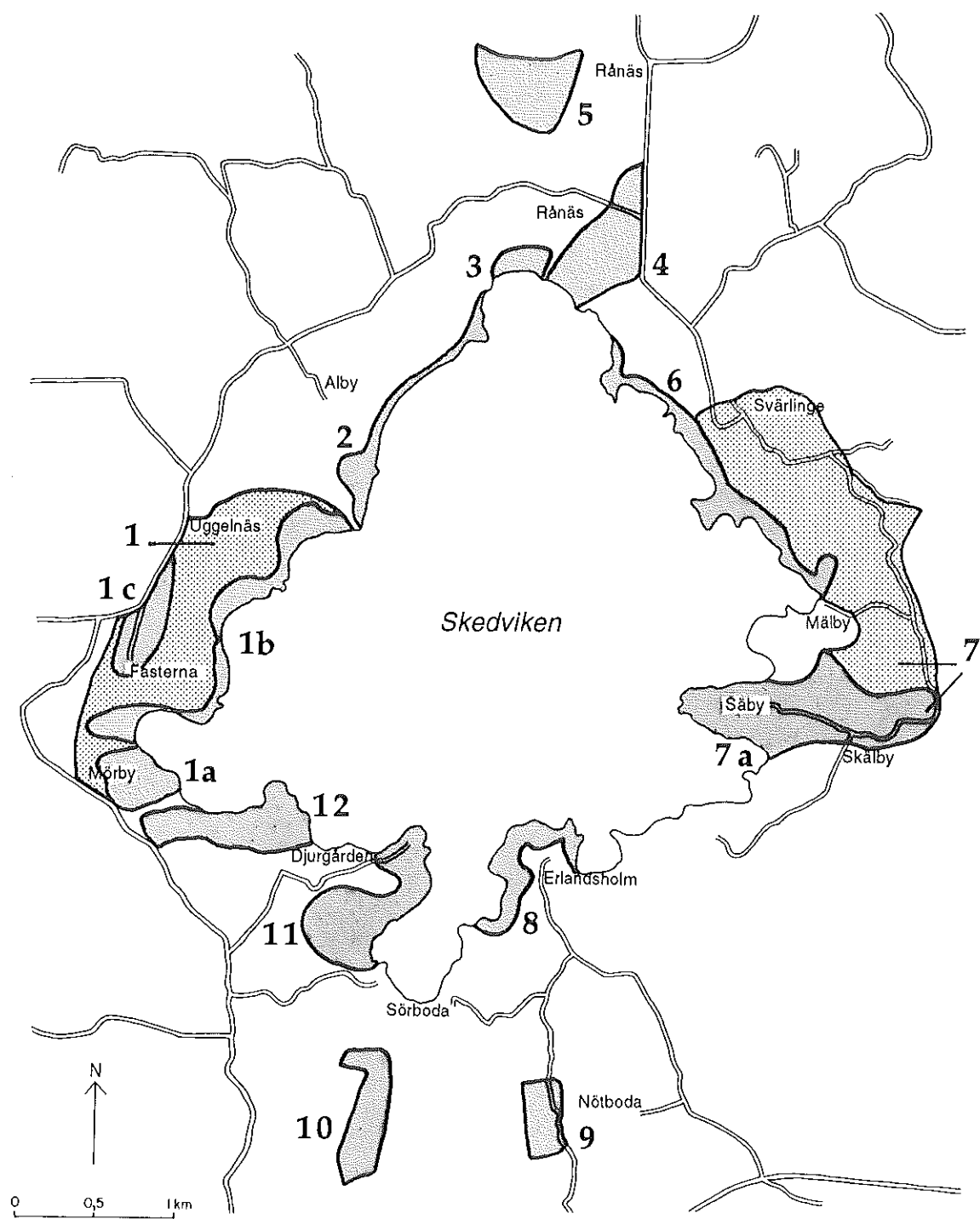
Arter vars utbredning i kommunen är mycket liten, men där arten trots biotopförändringar o dyl inte kan anses hotad.

Rördrom
Brunand
Rörhöna

Kategori 4: Hänsynskrävande

Arter som inte tillhör kategorierna 1-3 men som ändå kräver artvis utformad hänsyn.

Häger
Skedand
Skogsduva
Bivårk
Duvhök
Brun kärrhök
Fiskgjuse
Lärkfalk
Järpe
Orre
Tofsvipa
Ortolansparv
Kattuggla
Spillkråka
Mindre hackspett
Gransångare
Stjärtmes
Nötkråka

Figur 17.
Karta över värdefulla områden för fågellivet
kring Skedviken.
Figur: Sonja Svensson

7. Värdefulla landområden

Nedan följer en genomgång av de områden kring sjön som visat sig vara särskilt betydelsefulla för fågelfaunan. Det kan antingen vara sådana som hyser rödlistade eller känsliga arter eller sådana som hyser ett särskilt rikt fågelliv. För varje område ges förslag till åtgärder som bör vidtagas för att bibehålla en rik fågelfauna kring sjön. Områdena redovisas på kartan i figur 17.

1. Mörby - Fasterna kyrka - Uggelnäs

Det gamla kulturlandskapet från Fasterna kyrka och ner mot Skedviken utgör en av de allra vackraste miljöerna kring Skedviken. Området tillhör också ett av de värdefullaste för häckfågelfaunan. Åker- och ängsmark täcker merparten av ytan men ner mot sjön finns även beteshagar och lövridåer.

Kring Mörby (delområde A) är ädellövinslaget påtagligt med gott om gamla och grova träd (se foto sidan 97). Dessa trädshåligheter utgör viktiga häckningsplatser för stare, kaja och kattuggla. Skogsduva är noterad här och häckar möjligen. Även mindre hackspett är påträffad men lövträdpartiet runt Mörby är troligen för välstädadt på döda träd för att arten skall trivas. Väster om Mörbyviken utbreder sig ett relativt stort videsnår. Tillsammans med vassviken utanför utgör detta videsnår den främsta lokalen för nattsångare vid Skedviken. I vikens vassbälte häckar brun kärrhök regelbundet och skäggmes är påträffad.

Ett av hela inventeringsområdets i särklass mest värdefulla områden utgör de betade strandängarna vid Uggelnäs (delområde B). Nötboskap tillåts vandra en bra bit ut i vattnet, vilket ger upphov till den betydelsefulla "blå bården". Det innebär att en vegetationsfri vattenspegel bildas mellan strandängen och vassbältet utanför. Denna av betet bildade miljö är numera en försvinnande del av landskapet men inte desto mindre viktig. Flera arter sim- och vadarfåglar är starkt knutna till denna zon och

har också minskat i takt med att strandbetet minskat. De båda betade strandängarna vid Uggelnäs är idag de enda av sitt slag i hela kommunen. Dess särklass märks också av häckfågelfaunan som inkluderar ängsbiplärka, storspov, skedand och sannolikt årtä. För årtä utgör Uggelnäs artens kanske enda häcklokal i kommunen. Även storspov tillhör kommunens sällsyntaste häckfåglar. Den förekommer förutom här vid Skedviken bara på ett par andra lokaler i kommunen.

Åkerholmarna och buskmarkerna nära kyrkan (delområde C) bildar andra värdefulla miljöer. Bland mindre vanliga häckfåglar som är beroende av dessa landskapselement återfanns här ortolansparv, hämppling och törnskata.

Förslag till skötselåtgärder

Den både art- och individrika häckfågelfaunan i området kring Mörby - Fasterna kyrka - Uggelnäs är en följd av det gamla kulturlandskapet och den mänskliga hävden. För att bibehålla denna fågelfauna är det viktigt att det inte sker några större förändringar i markanvändningen. Det allra viktigaste är att det sker ett fortsatt bete på strandängarna. Om möjligt skulle strandbete också återupptas kring Mörbyviken. Avtal om bete bör upprättas mellan brukare och naturvårdsmyndigheter. En annan åtgärd som skulle gynna flertalet fågelarter är om delar av lövskogsbäckarna runt Mörby lämnas för fri utveckling. Döda och fallna träd bör få vara kvar.

2. Strandskog öster om Alby

Området ligger öster om Alby och utgörs av en smal remsa lövrik strandskog. Till skillnad från de större vassytorna vid Uggelnäs och Rånäs är detta strandavsnitt nästan vassfritt. Strandskogen domineras av triviallövträd, framför allt klibbal. Närmast stranden förekommer även inslag av svår-

framkomliga videsnår. Mindre hackspett födosöker regelbundet i strandskogen och häckning kan förekomma. Bivråk har häckat. Rosenfink, stjärtnes och steglits är andra arter som påträffats i strandskogen och som häckar i denna miljö.

Förslag till skötselåtgärder

Hela denna strandskogsremsa från Pålhammarudden och norrut mot Rånäs bör undantas från skogliga ingrepp. Däremot skulle ett extensivt strandskogsbete bidra till att hålla undan undervegetationen och förhindra en alltför kraftig igenväxning.

3. Strandängar vid Rånäsviken

Norr om Rånäsviken vidtar en av sjöns större vassytor. Innanför vassen återfinns betade strandängar liknande dem som finns vid Uggelnäs. En skillnad är att nötkreaturen här inte tillåts vada ut så långt i vattnet. Detta medför att den viktiga blå bården inte bildats. Men som en av de ytterst få betade strandängarna vid kommunens insjöar utgör de ändå en mycket viktig miljö för många fåglar.

Ängsbiplärka häckar här årligen med flera par och även storspov uppehåller sig här regelbundet under häckningstiden. Tofsvipa, som minskat betydligt under den senaste tio-årsperioden, är också en årsviss häckfågel med flera par. Brun kärrhök och rördrom är så gott som årligt återkommande inslag i Rånäsvassarna och båda häckar säkert regelbundet.

Förslag till skötselåtgärder

Betet som har pågått under lång tid bör fortsätta i samma utsträckning eller helst något kraftigare än hittills. Om möjligt bör betesdjuren få möjlighet att vandra längre ut i vattnet. Detta för att återskapa den viktiga blå bården. Även här kan man tänka sig ett avtal om bete mellan brukare och myndighet.

4. Rånäs slotts omgivning

I Rånäs slotts närmaste omgivningar återfinns en annan av de mest värdefulla miljöerna för fågelfaunan kring Skedviken. Området präglas av det stora inslaget av ädla lövträd där den vildvuxna slottsparken mellan slottet och sjön intar en särställning. Längs med ån och norr om huvudbyggnaden är det triviallöven, framför allt klippal, som dominerar. Hela parkområdet omges i sin tur helt av det omkringliggande odlings- och beteslandskapet.

Området har en rik och varierad häckfågelfauna. Den bitvis vildvuxna och ostädade slottsparken hyser en lång rad sångare och andra tättingar. Bland ovanligare arter som regelbundet påträffas och häckar här hör skogsduva, härmsångare, stenknäck, rosenfink och steglits. Den goda tillgången på gamla och ihåliga träd utnyttjas av kajor, starar och kattugglor. Området utgör också ett säkert revir för mindre hackspett.

Förslag till skötselåtgärder

För att bevara områdets rika fågelfauna är det av högsta vikt att den ovårdade ädelövskogen mellan slottet och sjön till så stor del som möjligt tillåts få vara vildvuxen. Inga röjningar eller avverkningar bör göras närmast sjön och skogens västra del. Döda och fallna träd bör få vara kvar. Även i andra delar av området är det viktigt att inte döda träd städas bort.

5. Hassellund väster om Hammarstad

Området utgörs av en lövskogsbacke kring skjutbanan, väster om torpet Hammarstad. Det rika inslaget av hassel och även ädla lövträd bidrar till att ge området en lundkaraktär. Förutom närmast skjutbanan så ingår lövbacken i en hagmark som fortfarande betas.

Området har en rik häckfågelfauna.

Under våren är fågelsången i lövskogen intensiv från flera arter sångare och andra tättingar, till exempel grönsångare, göktyta och steglits. Rikedomem på hassel utgör en viktig födoresurs för framför allt traktens nötkråkor.

Förslag till skötselåtgärder

För att området skall bibehålla sin betydelse för fågelfaunan är det viktigt att hassellunden inte slyar igen för kraftigt och trängs ut. Således är ett fortsatt betestryck önskvärt. Döda och fallna träd bör få vara kvar.

6. Strandskog mellan Rånäs och Mälby

Området liknar mycket område 2 men är till stora delar mer vildvuxet och förslyat. Även här dominerar klibbal. Inslaget av hägg, sälk och viden är dock påtagligt. Flera av vikarna är vassrika och här finns sjöns största holme, Prästholmen.

Strandängarna innanför vassen ingår i Svärlinges beteshagar. Nötboskap tillåts här vandra ut i vattnet, vilket givit upphov till fina födoplatser för fåglar.

Den ostädade och täta strandskogen är hemvist för ett stort antal fåglar. Mindre hackspett hävdar regelbundet revir här och häckar troligen. Andra mindre vanliga arter som påträffas här är härmsångare, steglits och rosenfink. Även häger uppehåller sig ofta i strandskogen och på Prästholmen. Ingen häckning konstaterades 1991 men området syns mycket passande för arten. De betade strandängarna hyser ett rikt fågelliv.

Förslag till skötselåtgärder

Hela detta strandskogsparti föreslås lämnas för fri utveckling. För den mindre hackspetten är det viktigt att döda träd tillåts få stå kvar. Fortsatt och helst intensifierat bete på strandängarna, vilket skulle kunna uppmuntras genom avtal.

7. Svärlinge - Mälby - Skälby - Säby

Mellan sjöarna Skedviken och Syningen utbreder sig ett gammalt och mycket tilltalande landskap. Hagmarkerna runt framför allt Ekeby (delområde 4) är rika på fornlämningar och har troligen hävdats under mycket lång tid. Sydost om Svärlinge finns flera lövskogsbackar med stort ek- och hasselinslag. Dessa lövbackar är i flera fall vildvuxna och har ett väl utvecklat buskskikt.

Området har en rik och varierad häckfågelfauna. Framför allt är det de välhävdade hagmarkerna väster om Ekeby (delområde A) som hyser flera ovanligare arter som ortolansparv, hämpling och törnskata. Här finns också buskskvätta, stenskvätta och rosenfink. I lövbackarna häckar göktyta och troligen steglits.

På nordsidan av den relativt kuperade udden vid Säby växer en gammal och betad barrskog. Med sin direkta kontakt med stranden är barrskogen den enda av sitt slag vid sjöns norra hälft. Bivårk sågs vid flera tillfällen besöka skogspartiet men någon häckning är ännu inte känd. Även häger och lärkfalk är påträffade i anslutning till udden.

Förslag till skötselåtgärder

Den rika häckfågelfaunan i Svärlinge-Skälbyområdet är en följd av det gamla kulturlandskapet och den mänskliga hävden. Om fåglarna skall få finnas kvar är det viktigt att det nuvarande betet fortsätter och lövbackarna får stå kvar. Vid eventuella röjningar i lövbackarna bör delar av dessa lämnas för fri utveckling. Även här bör avtal om bete upprättas mellan brukare och myndighet. Den betade barrskogen vid Säby bör skötas som den gjort hittills, dvs extensivt och bör under inga omständigheter slutavverkas.

8. Erlandsholm

Gården Erlandsholm ligger på en, i den södra delen av sjön, utskjutande udde. Strandskogen på udden utgörs av gammal och delvis grov barrskog men lövinslaget är ganska stort. Bland annat växer här en del grova aspar. Bitvis ger strandskogen ett orört intryck med döda och fallna träd.

Spillkråka är en av området häckfåglar. Flera äldre bohål finns att återfinna, vilka används av sjöns knipor. Även skogsduva hävdade revir här 1991. I övrigt kan nämnas grönsångare. Ingen häckning av mindre hackspett är känd men skogspartiet torde vara en passande biotop för arten.

Förslag till skötselåtgärder

Strandskogen kring Erlandsholm föreslås lämnas för fri utveckling i så stor grad som möjligt. Ingrepp som gynnar de större lövträden kan eventuellt genomföras. Död ved bör få vara kvar.

9. Skog väster om Nötboda

Drygt en kilometer söder om Erlandsholm och väster om gården Nötboda finns ett av inventeringsområdets äldre barrskogsbestånd. I trädskiktet dominerar tall stort men i sänkorna växer även en del gran och klibbal. Skogen kan närmast karakteriseras som en äldre, välvårdad bondskog. Till områdets häckfåglar hör dubbeltrast, spillkråka och duvhök. I övrigt påträffas här flertalet typiska barrskogsfåglar.

Förslag till skötselåtgärder

Skogsbeståndet står kvar som ett av de två enda äldre skogsområdena söder om sjön. Då merparten av skogsmarken runt omkring har slutavverkats får dessa två områden desto större betydelse för både flora och fauna, inte minst för flera alltmer undanträngda fågelarter. En slutavverkning skulle helt spoliera biotopen och därmed dess stora betydelse för många arter. Området föreslås skötas så som det sköts fram till

1991, dvs med plockhuggning. Vissa partier, exempelvis kring svackor och småkärr föreslås lämnas för fri utveckling.

10. Skog sydväst om Sörboda

Sydväst om Sörboda, ca 0,6 km från södra Skedvikenstranden, finns det andra av de två äldre barrskogsområdena söder om sjön. Detta parti är större och mer långsträckt än det ovan beskrivna vid Nötboda. Träden är här delvis ännu äldre och av större dimensioner. Tall dominerar men bitvis är inslaget av gran påtagligt. Dessutom finns här ett flertal mindre alkärr. Även denna skog tycks brukas genom blädning och successiv bortplockning av fallna träd.

Den här typen av riktigt högvuxen och gammal tallskog är idag ovanlig i kommunen. Ofta rör det sig enbart om små spillror som fått stå kvar, vilket gör detta område särskilt värdefullt. Skogsskiftets innehåll på flera småbiotoper samt dess betydelse som refugie i den omkringliggande ungskogen gör den dessutom extra värdefull för flera undanträngda skogsfåglar.

I skogsskiftet har bl a korp, spillkråka, duvhök, järpe och dubbeltrast påträffats under häckningstid. På grund av att området bara besökts vid enstaka tillfällen är kunskapen om dess flora och fauna mycket knapphändig. En noggrannare inventering vore därför önskvärd. Fågelgrupper som då bör ägnas särskilt intresse är skogshöns, ugglor, hackspettar, nattskärar och träd-lärka.

Förslag till skötselåtgärder

Inga skogliga åtgärder i form av avverkning bör ske innan skogsskiftet inventerats noggrannare. Bondskogar av den här typen är ovanliga i kommunen idag och det bästa vore om de fortsätter att brukas som de gjorts till dags datum, dvs genom plockhuggning och försiktig bortplockning av fallna träd. Vissa partier i skogen bör i större utsträckning än idag ges möjlighet till fri utveckling där döda och fallna träd tillåts få vara kvar.

11. Djurgården

Väster om Sörbodaviken skjuter ytterligare en udde ut i sjön. På udden ligger en annan stor gård, Djurgården, vilken till stora delar omges av lövbackar. Ädellövinslaget av främst ek är stort. Söder om gården och nedanför den anlagda golfbanan utbreder sig sjöns största vassyta. De inre delarna av denna vik var tidigare betade strandängar men har, då betet upphört, slyat igen med viden och vass.

Lövbackarna på udden hyser en rik häckfågelfauna av framför allt sångare och andra tättingar. Exempel på mer sparsamt förekommande arter som påträffats här är skogsduva, bivrak och stenknäck. Mindre hackspett är ej känd härifrån men strandskogen torde vara en passande biotop för arten. Den goda tillgången på håligheter i de gamla lövträden gör att det förutom kaja och stare också häckar knipa och storskrake.

Den stora vassviken härbärgerar ett stort antal häckande fåglar. Koncentrationen simfåglar är betydligt högre här än i andra delar av sjön. Inte minst sothöna och knölsvan har en tät förekomst i viken. Blåsand är observerad under häckningstid men någon häckning är ej känd. Gråhakedopping skred dock till häckning 1991 men denna misslyckades. Skäggmes påträffas regelbundet i vassarna, där även rördrom har hävdats revir ett flertal gånger under de senaste åren.

Förslag till skötselåtgärder

För fåglarnas del är det en fördel om lövbackarna på udden lämnas vildvuxna. Döda och fallna träd bör få vara kvar. En åtgärd för att ytterligare gynna områdets fågelliv vore att restaurera och återinföra strandbete innanför vassarna. Betesdjur bör i så fall tillåtas vada ut en bit i vattnet så att en vattenspegel bildas mellan strandmaderna och vassen. En del av videbuskagen innanför vassen bör röjas bort.

12. Skog mellan Djurgården och Mörby

Området mellan Djurgården och Mörby vid Skedvikens sydvästra strand är relativt kuperat och skogbevuxet. Närmast stranden finns partier av nästan ren tallskog men också partier med stort lövinslag. Närmare landsvägen i sydväst finns dessutom betydligt flackare och fuktigare avsnitt. Där dominerar sumpgranskog med bitvis stort inslag av triviallöv. Söder om och centralt i området har hyggen tagits upp under senare år och en del andra avsnitt av området utgörs av ungskog.

Ett fiskgjuspar har under flera år häckat på en av de tallbevuxna hållarna. Inventeringsområdets enda kända lärkfalkhäckning under 1991 påträffades inom detta område. Samma år bedömdes spillkråka häcka inom området. Sumpskogspartierna och skogskärren närmare vägen hyser några häckfåglar som inte påträffas någon annanstans kring sjön. Det är arter som är knutna till de allt ovanligare sumpskogarna och utgjordes här av gärdsmyg och gransångare.

Förslag till skötselåtgärder

Sumpskogspartierna är som biotoper allt ovanligare och därför skyddsvärda. Eftersom det är svårt att hitta andra alternativa skogliga åtgärder än slutavverkning med efterföljande skyddsdikning så borde dessa partier istället lämnas orörda. Även hållmarkerna med tallskog närmare sjön bör undantas från skogsbruksåtgärder. Framför allt gäller det de områden där fiskgjuse och lärkfalk häckar.

De betade strandängarna vid Uggelnäs (område 13) tillhör Skedvikens värdefullaste fågelmiljöer.
Foto: Annika Andersson/Yvonne Liliegren

8. Referenser

Litteratur

Douhan, B. 1980: Häckfågelinventering i Erken 1979. Roskarlen 2:24-33.

Douhan B. 1988: Häckfågelinventering i Erken 1987. Roskarlen 10:62-69.

Douhan, B. 1991. Fågelfaunan. I: Erkenområdet - Naturinventering och förslag till skyddsåtgärder, s 61-90. Norrtälje kommun.

Douhan, B. 1993. Häckfågelfaunan. I: Rimsjöskogen - En naturinventering av ett urskogsartat område, s 37-51. Norrtälje kommun.

Granberg, B. 1981. Sjöfågelräkningar i sjön Limmaren. Roskarlen 3:17-26.

Johansson, K-O. 1981. Häckning av gråhakedopping i Erken. Roskarlen 3:37-38.

Nilsson, L. 1977. Rast- och övervintringslokaler för änder, svanar och sothöns i södra Sverige. Statens naturvårdsverk PM 914.

Nilsson, L. 1979: Fåglar i sjöar och våtmarker. Natur i Stockholms län. del 3 naturresursinventeringen Stockholms läns landsting, Regionplanekontoret.

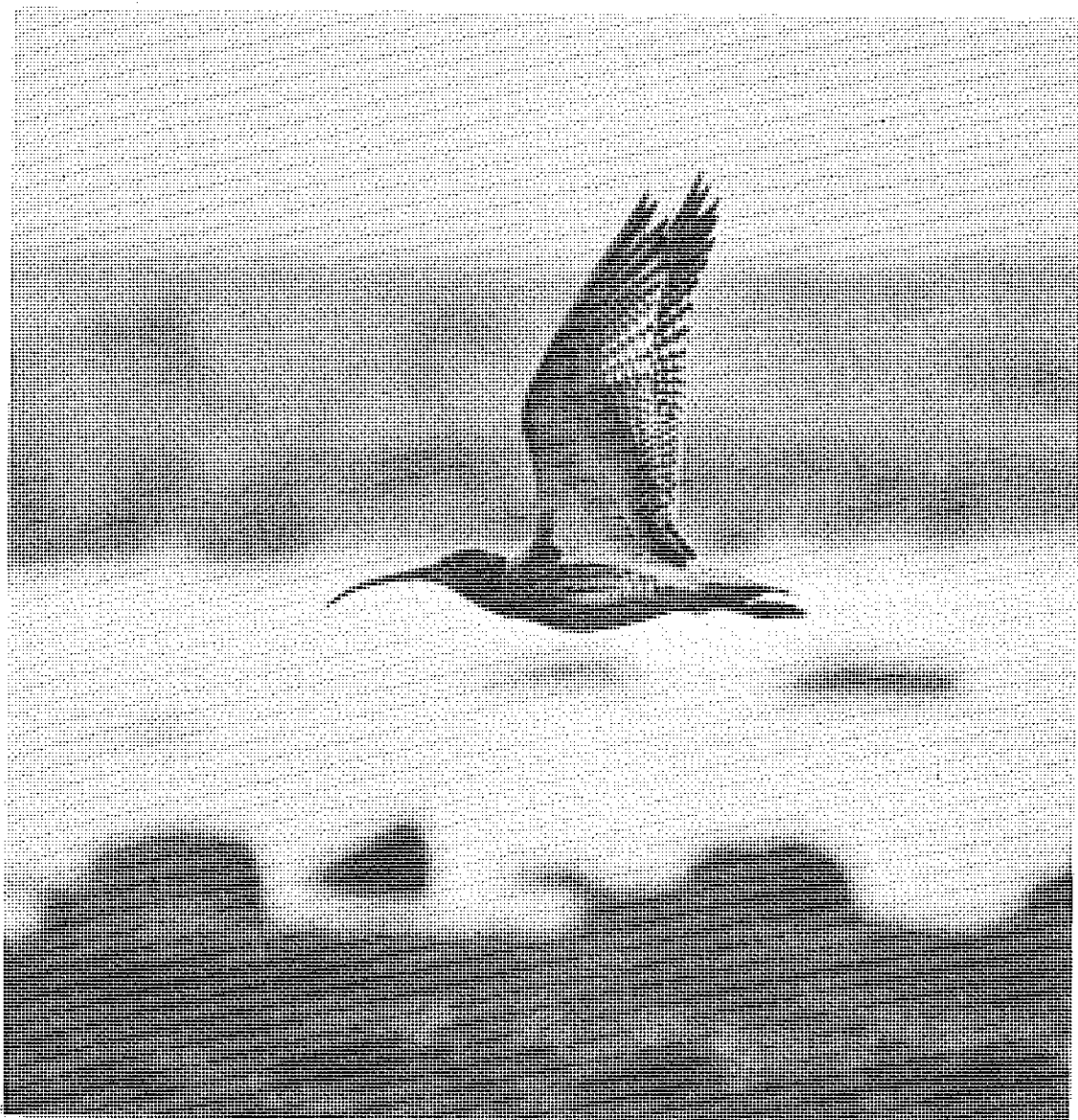
Roslagens Ornitologiska Förening. 1979-1991: Fågelobservationer i Roslagen. Roskarlen årgång 1-13.

Uppland ornitologiska förening. 1975-1979: Fåglar i Uppland årgång 2-6.

Muntliga källor

Bill Douhan, Roslagens Ornitologiska Förening.

Martin Tjernberg, Databanken för hotade arter.

Storspoven tillhör numera en av kommunens
mest hotade häckfåglar.
Foto: Roine Karlsson

Skedvikens fåglar - artförteckning

Förutom som häckningslokal för ett stort antal fåglar, både arter och individer, är Skedviken och dess omgivning viktiga rastplatser för ännu många fler arter. I bilagan finns samtliga fågelarter som rapporterats från området till och med 1991 upptagna. Några arter är tillfälliga medan andra ses regelbundet under sträcktid.

Sammanfattningen bygger på litteraturuppgifter. Dessutom har Karl-Olov Johansson, aktiv ornitolog från Norrtälje, bidragit med äldre uppgifter från den tid han var bosatt vid Sörboda. Dessa uppgifter gäller framför allt från 1940-talet.

Förklaringar till förkortningar

H	= Häckfågel i sjön eller i dess omedelbara närhet
HO	= Häckar i Skedvikens omgivning
B	= Besöker sjön med omgivning regelbundet
R	= Rastar vår och/eller höst vid Skedviken
P	= Passerar på sträck
T	= Tillfällig besökare, (x) anger antal fynd
Ö	= Regelbunden/tillfällig övervintrare
X	= Observerad under inventeringen 1991

Observatörer

BD	= Bill Douhan
BG	= Bo Granberg
HA	= Hans Ackered
KAR	= Karl-Arne Rosling
KOJ	= Karl-Olof Johansson
MB	= Magnus Bergström
ME	= Mats Edholm

Art	Förekomst	Kommentar
Smålom	T (1)	1974 (BG)
Storlom	P X	
Skäggdopping	H X	1991
Gråhakedopping	T X	
Svarthakedopping	T	
Storskarv	T (2)	1983 (BD), 1984 (HA)
Rördrom	H? X	
Häger	B X + HO?	1974 (BG)
Knölsvan	H X	
Sångsvan	R X	
Sädgås	P X	
Bläsgås	T (1)	
Grågås	R X	
Kanadagås	H? X	
Prutgås	T (2)	
Bläsand	R X	
Snatterand	T (1)	
Kricka	H X	40-talet (KOJ), 1973
Gräsand	H X	
Stjärtand	T	1963 (KAR, KOJ)
Årta	H? X	
Skedand	H? X	
Brunand	H X	

Bl a 1974 (BG)

Art	Förekomst	Kommentar
Vigg	H X	
Bergand	T (2)	1974 (BG)
Alfågel	T X	
Sjöorre	R X	
Knipa	H X	
Salskrake	R X	
Småskrake	R X	
Storskrake	H+R X	
Bivråk	HO X	
Havsörn	B X	
Brun kärrhög	H X	
Blå kärrhök	P X	
Ängshök	T (1)	1990 (BD, KOJ)
Duvhök	HO X	
Sparvhök	HO X	
Ormvråk	HO X	
Fjällvråk	P X	
Kungsörn	T (2)	1991 (BD, BG, KOJ)
Fiskgjuse	HO X	
Tornfalk	T X	
Stenfalk	P	
Lärkfalk	HO X	
Pilgrimsfalk	Tidigare H	40-talet (KOJ)
Järpe	HO X	
Orre	HO X	
Tjäder	HO?	
Vaktel	T (2)	1979 (BD), 1989 (BG)
Fasan	HO X	
Vattenrall	H?	
Småfläckig sumphöna	T (1)	1983 (BD, KOJ)
Kornknarr	T	
Rörhöna	H? X	
Sothöna	H+R X	
Buskskvätta	HO X	
Stenskvätta	HO X	
Koltrast	HO X	
Björktrast	HO X	
Taltrast	HO X	
Rödvingetrast	HO X	
Dubbeltrast	HO X	
Gräshoppsångare	HO X	
Flodsångare	B X	
Sävsångare	H X	
Kärrsångare	B	
Rörsångare	H X	
Trastsångare	T	
Härmsångare	HO X	
Ärtsångare	HO X	
Törnsångare	HO X	
Trädgårdssångare	HO X	
Svarthätta	HO X	
Grönsångare	HO X	

Art	Förekomst	Kommentar
Gransångare	HO X	
Lövsångare	HO X	
Kungsfågel	HO X	
Grå flugsnappare	HO X	
Svartvit flugsnappare	HO X	
Skäggmes	H? X	
Stjärtmes	HO X	
Entita	HO X	
Tallita	HO X	
Tofsmes	HO X	
Svartmes	HO X	
Blåmes	HO X	
Talgoxe	HO X	
Nötväcka	HO X	
Trädkrypare	HO X	
Sommargylling	T (1)	1978 (BD)
Törnskata	HO X	
Varfågel	Ö	
Nötskrika	HO X	
Skata	HO X	
Trana	P	
Strandskata	T (1)	1990 (MB)
Mindre strandpipare	T X	
Ljungpipare	R X	
Tofsvipa	HO X	
Kärrensäppa	T	
Brushane	R X	
Enkelbeckasin	HO X	
Morkulla	HO X	
Storspov	HO X	
Svartsnäppa	R X	
Rödbena	R X	
Gluttsnäppa	R X	
Skogssnäppa	HO X	
Grönbena	R X	
Drillsnäppa	H X	
Dvärgmå	T	
Skrattmå	B X	
Fiskmå	H X	
Gråtrut	H X	
Havstrut	B X	
Skräntärna	T X	
Fisktärna	B X	
Svarttärna	T (1)	1975 (BD)
Tamduva	HO X	
Skogsduva	HO X	
Ringduva	HO X	
Gök	HO X	
Hökuggla	T (1)	1989 (BD m fl)
Sparvuggla	HO?	
Kattuggla	HO X	

Art	Förekomst	Kommentar
Hornuggla	HO	
Tornseglare	HO X	
Göktyta	HO X	
Gröngöling	HO X	
Spillkråka	HO X	
Större hackspett	HO X	
Mindre hackspett	HO X	
Trädlärka	T	Senast 1974 + 1984
Sånglärka	HO X	
Berglärka	T (1)	1977 (BD)
Backsvala	BC	
Ladusvala	HO X	
Hussvala	HO X	
Trädpiplärka	HO X	
Ängspiplärka	HO X	
(Skärpiplärka)	T (1?)	1974 (BG)
Gulärta	R X	
Sädesärta	HO X	
Sidensvans	P X	
Strömstare	Ö	
Gärdsmyg	HO X	
Järnsparv	HO X	
Rödhake	HO X	
Näktergal	HO X	
Rödstjært	HO X	
Nötkråka	HO X	
Kaja	HO X	
Kråka	HO X	
Korp	HO X	
Stare	HO X	
Gråsparv	HO X	
Pilfink	HO X	
Bofink	HO X	
Bergfink	P X	
Grönfink	HO X	
Steglits	HO X	
Grönsiska	HO X	
Hämsling	HO X	
Gråsiska	P X	
Mindre korsnäbb	B + HO vissa år X	
Större korsnäbb	B + HO vissa år	
Rosenfink	HO X	
Domherre	HO X	
Stenknäck	HO X	
Snösparv	P	
Gulsparv	HO X	
Ortolansparv	HO X	
Sävparv	H X	

Sammanlagt iakttagna arter vid Skedviken = 174 st

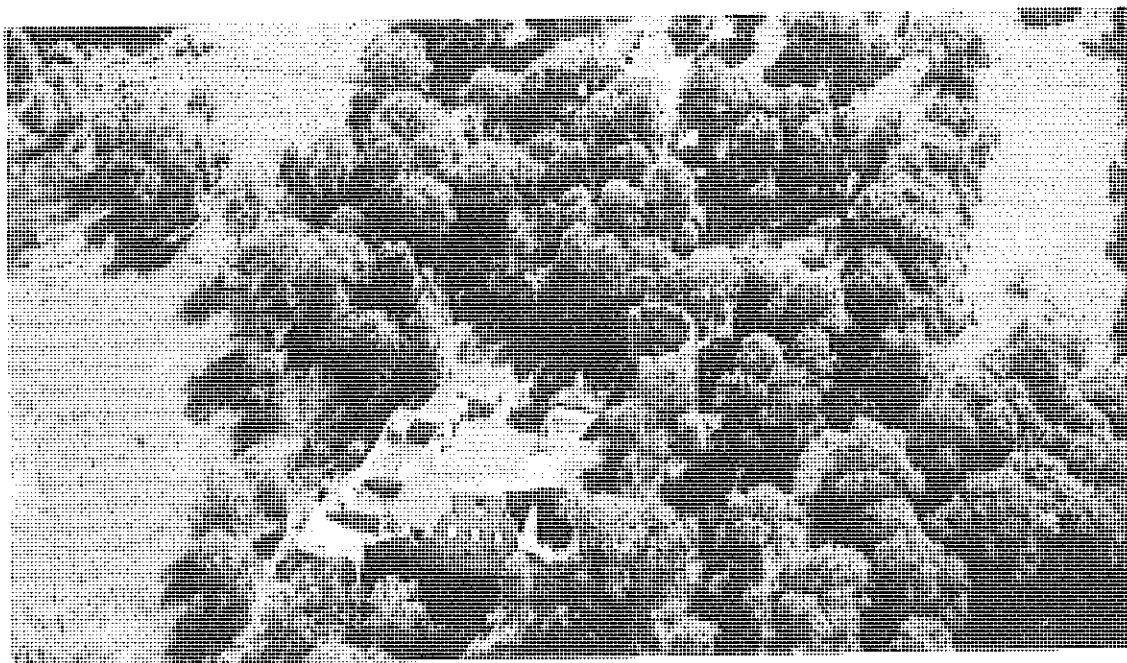
FLADDERMUSFAUNAN VID SKEDVIKEN

Ingemar Ahlén

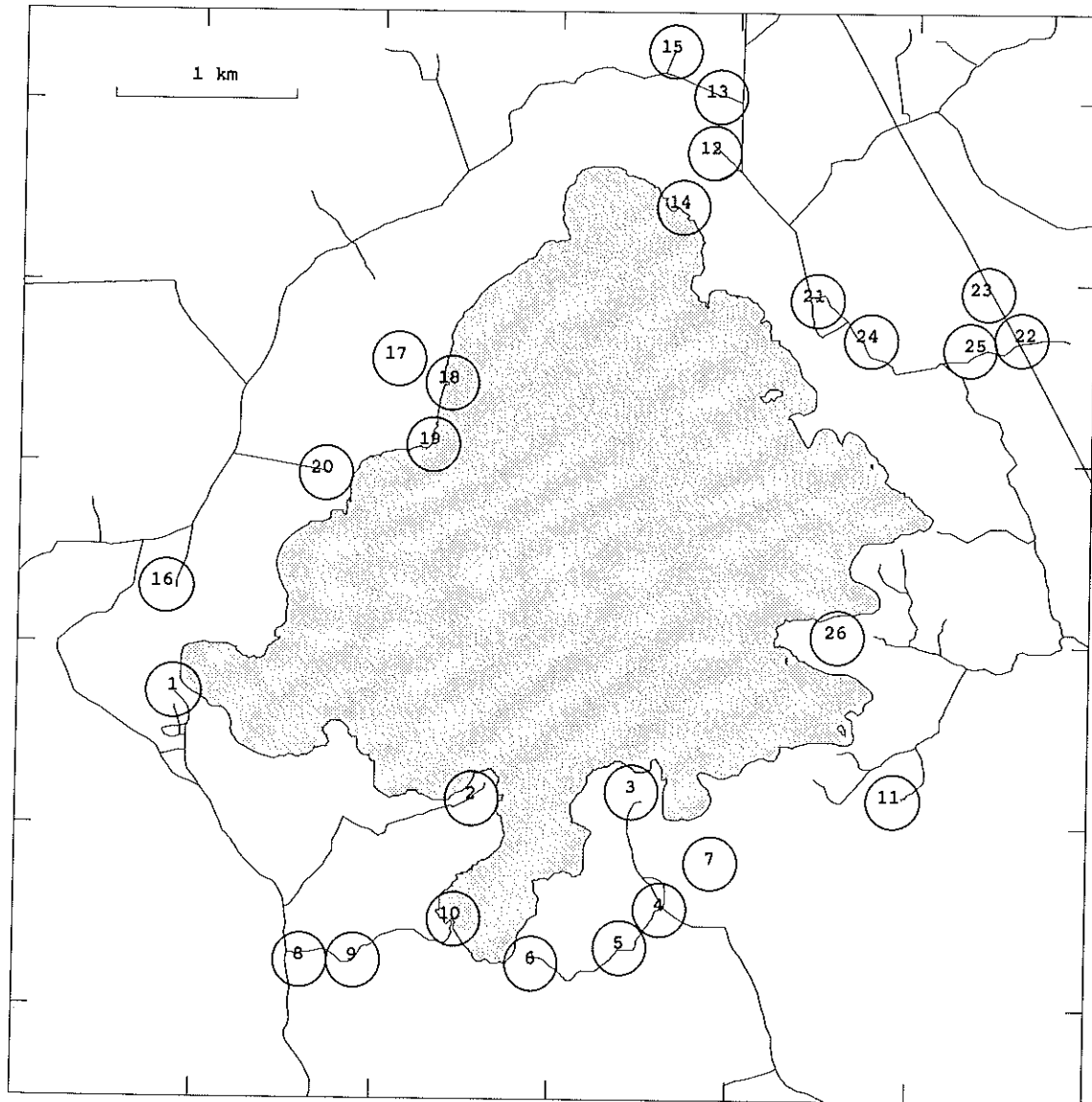
1. Inledning

I Sverige har 16 olika fladdermusarter anträffats. 14 (eller möjligen 15) av dessa förekommer regelbundet i landet (Ryberg 1947, Ahlén & Gerell 1990, Ahlén 1990a). I landskapet Uppland har fladdermusfaunan undersökts, framför allt med ultraljudsteknik, sedan 1978. Hittills har 4226 observationer av 11 olika fladdermusarter från 1125 platser i Uppland registrerats. Skedviken med omgivningarna uppmärksammades redan 1978 då jag gjorde det första fyndet av dammfladdermus i Mellansverige, nämligen vid Mörby i november 1978 (Ahlén 1979).

I området upptäckte jag sedan att det finns några områden med ovanligt stort antal fladdermusarter. Många exkursioner har därför gjorts till dessa platser genom åren. På grund av önskemål från Norrtälje kommun gjorde jag en noggrannare genomgång av alla för fladdermöss lämpliga biotoper i hela området kring Skedviken, framför allt under sommaren 1989. I rapporten redovisas dock en sammanfattning av alla observationer från åren 1978-1991.

Området kring Mörby slottsruin hyser en rik fladdermusfauna. Samtliga 11 av Upplands hittills kända fladdermusarter har observerats.
Foto: Jan Norrman, Riksantikvarieämbetet

Figur 18. Undersökta lokaler vid sjön Skedvi-ken. Ringarna anger mitten av varje undersökt område. Lokalernas namn och läge finns i tabell 1.

Figur: Ingemar Ahlén

2. Metoder och undersökningsområde

Sjön Skedviken i Uppland är belägen 50 km norr om Stockholm, ca 3 km nordväst om Rimbo, och ligger helt inom Norrtälje kommun. Skedviken ligger 14 m över havet och har en yta av 850 hektar och en strandlinje på 20 km. I sjön ligger endast tre mindre öar (0.51, 0.12 och 0.02 hektar). Sjön omges till två tredjedelar av jordbruksbygd (väster och öster om sjön) och till en tredjedel av skogsbygd (söder om sjön). Jordbruksbygderna innehåller åtskillig åkermark, men även skogspartier, trädbevuxna naturbetesmarker samt bebyggelse. Skogsbygden innehåller mindre inslag av jordbruksmarker och bebyggelse.

Skogen runt Skedviken utgörs av barrskog, blandskog och lövskog. Särskilt betydelsefulla lövträdsbestånd finns på Djurgårdsudden, vid Mörby gård, sjöns västra strand från Hässeludden och norrut, i och omkring Rånäs slottspark samt vid några avsnitt av sjöns östra strand.

Bebyggelsen i Skedvikens omgivning utgörs av flera större gårdar eller byar och några sommarstugområden. Vid Rånäs slott (nu sjukhem) finns bebyggelse som är typisk för bruken och slotten i Uppland, dvs bostadslängor, stora stall- och ladugårdsbyggnader, kvarn, lusthus, småindustrier etc. På Mörby gård finns ruinen av ett slott från 1400-talet. Slutligen kan nämnas Fasterna kyrka och Rånäs kapell.

Fladdermusobservationer har gjorts i hela området runt sjön. Avlyssning har gjorts med bil och cykel på praktiskt taget alla vägar i området. Områden som hyser lämpliga jaktbiotoper för fladdermöss har undersökts till fots. Observationerna har då vid registreringen hänförts till 26 olika lokaler där ringarna på kartan markerar det avlyssnade eller undersökta områdets mitt (se tabell 1 och fig 18). I denna rapport har endast de lokaler som ligger inom en kilometers avstånd från Skedvikens strand medtagits.

Alla lokaler har besökts flera gånger då det varit goda betingelser för flygaktivitet, och avlyssning har gjorts med ultraljudsdetektorer under kringvandring kors och tvärs genom områdena. Metoderna för artbestämning av fladdermöss i flykten har beskrivits av Ahlén (1981, 1990a, 1990b). Ytterligare metoder under sommarsäsongen är letande efter kolonier i träd och byggnader samt fångst med nät. Under vinterhalvåret har övervintrande fladdermöss efterspanats i hus, jordkällare etc. Alla observationer har registrerats i en databas "Chirobs", dit jag även fått in ett antal observationer utförda av fyra andra personer.

Nr	Koordinater	Koordinater	Lokal
01	163688	662973	Mörby gård med slottsruin
02	163855	662965	Djurgårdsudden
03	163945	662919	Erlandsholm
04	163962	662854	Vägsäl Sörboda söder Erlandsholm
05	163940	662833	Inägor öster om Sörboda
06	163890	662824	Sörboda
07	163990	662880	Hälltallskog sydost Erlandsholm
08	163760	662825	Granhult, hygget strax nordost om
09	163790	662825	Vägen Granhult - Djurgårdsviken
10	163846	662848	Djurgårdsviken
11	164091	662915	Igelsjö
12	163986	663272	Rånäs slott (sjukhem) med park
13	163989	663303	Rånäs, bäcken norr om parken
14	163969	663242	Rånäs, bäckens mynning
15	163963	663328	Rånäs, ladugården
16	163683	663031	Fasterna kyrka med kyrkogård
17	163810	663157	Hässlet, naturbetesmark vid Alby
18	163840	663144	Pålhammarudden
19	163830	663110	Hässeludden
20	163770	663094	Uggelnäs
21	164045	663191	Kapellet, Rånäs
22	164153	663170	Kronberg
23	164138	663195	Bryn norr om Brottet
24	164075	663169	Svärlinge, Södergården
25	164140	663164	Hammarbacken
26	164060	663005	Säby, by och udde i Skedviken

Tabell 1. Undersökta lokaler runt sjön Skedviken

3. Resultat

Från åren 1978-1991 har 380 observationer registrerats från de 26 lokalerna inom 1 km avstånd från Skedvikens strand. Det sammanlagda antalet observerade 1176 fladdermössen fördelar sig på 11 arter. Detta innebär att samtliga i Uppland funna arter finns vid Skedviken. Tabell 2 visar vid hur många lokaler olika antal arter har påvisats.

Tabellen visar att två lokaler med 11 resp 10 arter hyser en i stort sett komplett uppsättning arter, medan det är ett betydande avstånd till övriga lokaler med medelbra eller dålig artlista. Tabell 3 listar arterna, anger sammanlagda antalet exemplar som observerats samt antalet lokaler där de påvisats. Tabell 4 visar sammanlagda individantalen för varje art och lokal. Man måste då komma ihåg att vissa lokaler besöks oftare än de övriga. Totalsumman för varje art kan dock vara någorlunda representativ för hela områdets fauna ifråga om den kvantitativa fördelningen på arter.

Antal arter	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Antal lok.	2	5	4	5	1	5	2	0	0	0	1	1

Tabell 2. Antal lokaler med olika antal arter påvisade.

Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Antal	Lokaler
Mustaschfladdermus	<i>Myotis mystacinus</i>	12	3
Brandts fladdermus	<i>Myotis brandti</i>	8	4
Mustasch/Brandts fladdermus	<i>Myotis m/b</i>	55	7
Fransfladdermus	<i>Myotis nattereri</i>	24	2
Vattenfladdermus	<i>Myotis daubentoni</i>	179	9
Dammfladdermus	<i>Myotis dasycneme</i>	58	7
Gråskimlig fladdermus	<i>Vespertilio murinus</i>	15	4
Nordisk fladdermus	<i>Eptesicus nilssoni</i>	193	21
Stor fladdermus	<i>Nyctalus noctula</i>	273	17
Dvärgfladdermus	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	323	12
Trollfladdermus	<i>Pipistrellus nathusii</i>	7	2
Långörad fladdermus	<i>Plecotus auritus</i>	23	4

Tabell 3. Fladdermusarterna vid Skedviken. Namn, antal observerade exemplar och antal lokaler där de påvisats.

Lok	M m.b	M mys	M bra	M nat	M dau	M das	V mur	E nl	N nos	P pip	P nat	P aur	Chr	S:a
1	23	3	2	23	65	16	10	42	32	114	6	19	4	359
2	0	0	0	0	25	37	0	2	1	53	0	0	0	118
3	1	0	1	0	0	1	0	10	25	1	0	0	0	39
4	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2
5	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
6	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	2
7	0	0	0	0	0	0	0	10	0	0	0	0	0	10
8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	0	0	2	0	0	0	0	2	3	0	0	0	0	7
10	0	0	0	0	3	0	0	1	5	0	0	0	0	9
11	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	3
12	12	6	0	1	74	1	3	69	126	99	1	1	1	394
13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
14	5	0	0	0	3	0	0	6	5	20	0	0	0	39
15	2	0	0	0	2	0	0	4	5	4	0	0	0	81
16	10	0	0	0	0	1	0	6	55	7	0	1	1	17
17	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
18	0	0	0	0	0	0	0	2	1	5	0	0	0	8
19	0	0	0	0	2	0	0	6	3	13	0	0	0	24
20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
21	0	0	0	0	0	0	0	2	3	0	0	0	0	5
22	0	0	0	0	0	0	1	2	1	0	0	0	0	4
23	0	0	0	0	4	0	0	1	2	0	0	0	0	7
24	2	0	0	0	0	1	1	12	0	4	0	0	0	20
25	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
26	0	0	0	0	0	1	0	11	4	2	0	2	0	20
S:a	55	12	8	24	179	58	15	193	273	323	7	23	6	1176

Tabell 4. Antal observerade exemplar per art och lokal

4. Artkommentarer

Mustaschfladdermus (*Myotis mystacinus*). Har endast observerats på tre lokaler. Arten har av okänd anledning minskat kraftigt under 1980-talet och verkade vara vanligare i området under början av den aktuella perioden. Observeras nu regelbundet endast vid Rånäs och Mörby.

Brandts fladdermus (*Myotis brandti*). Observerades på fyra ställen där den sågs och hördes jaga i barrskogsmiljö. Har också anträffats i Mörbyruinen.

Mustasch- eller Brandts fladdermus (*Myotis mystacinus/brandti*). De båda "tvillingarterna" är ofta svåra eller omöjliga att skilja i flykten. Det är också i praktiken omöjligt att skilja dem åt som övervintrande såvida man inte väcker upp dem för undersökning i handen. Därför har inte mindre än 55 observerade fladdermöss registrerats som endera av de två arterna.

Fransfladdermus (*Myotis nattereri*). Arten har observerats på två lokaler. På ena platsen, Mörby, har den haft en yngelkoloni som dock försvann på grund av störningar. I övrigt har enstaka eller några få exemplar noterats, flera gånger jagande bland buskar och träd. Arten är i Sverige klassad som sårbar (hotkategori 2).

Vattenfladdermus (*Myotis daubentoni*). Är vanlig i området. Ses regelbundet jaga över vattenytorna i sjön, över åar och dammar men även i krontaket i lövbestånd och parker. En yngelkoloni påträffad men det finns sannolikt ett flertal inom området.

Dammfladdermus (*Myotis dasycneme*). Den 12 november 1978 anträffades ett sovande exemplar i Mörby-ruinen (Ahlén 1979). Under några kvällar en vecka senare var den kvar men var aktiv och gav sig ut för jakturer utanför ruinen och över sjöstranden. Senare år har enstaka exemplar setts i ruinen på senhösten. Under sommaren har arten observerats jagande i naturbetesmarker, lövskog och över vatten vid

Mörby, Djurgårdsudden, Erlandsholm, Säby och Rånäs. Vid ett tillfälle 1989 anträffades ett flertal exemplar som svärmade i ett begränsat område med gamla ekar vid Djurgårdsudden. En dammfladdermus fångades då med håv men någon yngelkoloni kunde inte påvisas.

Eftersom området nu är så noga genomgången är det inte troligt att någon yngelkoloni finns närmast Skedviken. Däremot tyder alla observationerna (hittills sammanlagt 58 exemplar) på att det finns en reproducerande population i trakten och det är inte osannolikt att det finns yngelkolonier på visst avstånd från sjön. Det kräver dock ett oerhört enträget arbete eller stor tur för att hitta sådana kolonier.

Dammfladdermusen är en mycket sällsynt art i Sverige och i Europa. Före observationerna i Uppland fanns det endast två äldre fynd i Skåne (ett skjutet ex från 1850 och ett dött ex funnet 1939) (Ryberg 1947). På 1980-talet fanns en yngelkoloni på en plats i södra Skåne från 1985 till 1989 då boträdet blåste ned i en vinterstorm. Observationer har nu också gjorts i norra Skåne, Småland, Gotland, Västmanland, Södermanland och Gästrikland (Ahlén & Gerell 1990, Ahlén 1990a). Dammfladdermusen är upptagen på IUCNs lista över globalt hotade arter och är klassad som akut hotad i Sverige (hotkategori 1). Den finns närmast i Estland och Lettland och förekommer också i Danmark och Holland.

Gråskimlig fladdermus (*Vespertilio murinus*). Arten har observerats vid några tillfällen på fyra lokaler, både jagande sommartid och övervintrande. Den har dock aldrig hörts i spelflykt vid Skedviken. Observationerna tyder på att det kan förekomma yngelkolonier i trakten sommartid (gissningsvis vid Rånäs eller Svärtinge) även om någon sådan ännu inte har anträffats nära Skedviken.

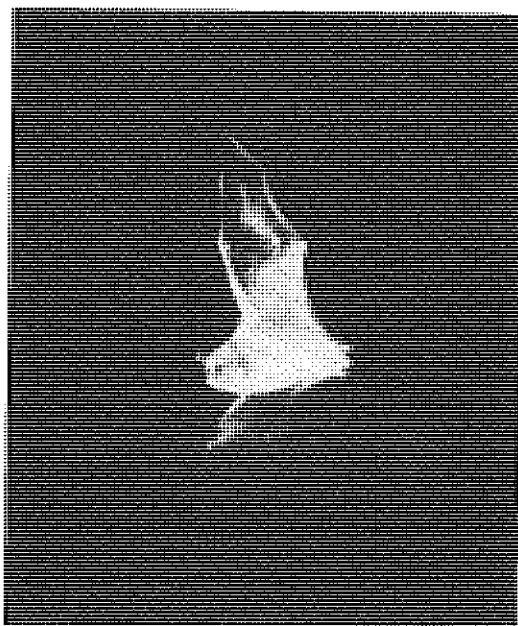
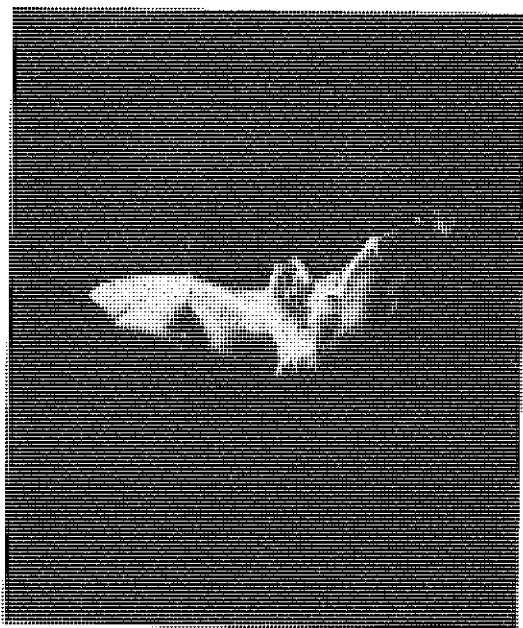
Nordisk fladdermus (*Eptesicus nilssoni*). Arten är Sveriges vanligaste fladdermusart. Vid Skedviken är det den mest spridda arten. Den observerades på 21 av de 26 lokalerna och visade sig vara särskilt vanlig i vissa skogsområden söder om Skedviken.

Stor fladdermus (*Nyctalus noctula*). Arten har under perioden 1979-1991 haft två eller tre kolonier nära Skedviken. Jagande individer sprider sig under natten över hela området och jagar då högt uppe över både land och vatten. Kolonier har under några år funnits i träd vid Fasterna kyrka och under hela undersökningsperioden i träd i Rånäs slottspark. Den har dessutom troligen funnits på någon plats vid Skedvikens södra eller sydöstra strand och några år även vid Mörby gård. Arten är i Sverige klassad som hänsynskrävande (hotkategori 4) i listan över hotade och sällsynta arter.

Dvärgfladdermus (*Pipistrellus pipistrellus*). Arten är observerad vid 12 av lokalerna och är den art som observerats med det största sammanlagda antalet individer. Flera kolonier har påträffats i hålträd och i hus. Den mest typiska jaktmiljön är lövträdsbestånd och park nära sjön.

Trollfladdermus (*Pipistrellus nathusii*). Jagande exemplar har observerats vid Mörby gård flera år från och med 1986 och en gång vid Rånäs 1990. Arten är mycket sällsynt i Sverige men har under de sista tio åren dykt upp på flera nya ställen i syd- och mellansverige. I Uppland har den förutom vid Skedviken observerats nära Edsbro, vid Krusenbergs och Vik söder om Uppsala, vid Erken samt på Gräsö. Arten är i Sverige klassad som sällsynt (hotkategori 3).

Långörad fladdermus (*Plecotus auritus*). Har observerats vid Mörby, Fasterna, Rånäs och Säby. Arten är relativt vanlig i denna del av Uppland och kan tänkas förekomma på flera platser runt Skedviken.

Dvärgfladdermus (till vänster) och vattenfladdermus (till höger) på jakt efter flygande insekter i strandskog.

Foto: Ingemar Ahlén

5. Diskussion

Resultaten av inventeringen och alla hittills sammanställda observationer visar att området kring Skedviken hyser en för den geografiska regionen praktiskt taget komplett fladdermusfauna. Det innebär att alla arter som kunde förväntas också har observerats. Två av de påvisade arterna, dammfladdermus och trollfladdermus, är mycket sällsynta i Sverige. Lokaler med 10 eller 11 observerade arter är ytterst få i hela Sverige och är inte heller vanliga i övriga Europa, inte ens i regioner där totalantalet arter är betydligt större än i Sverige. Om vi jämför Skedviken med övriga delar av Uppland kan man konstatera att det endast är ett fåtal områden, som endast upptar en mycket liten andel av landarealen, som hyser en fladdermusfauna med jämförbart artantal. Det rör sig om några gods och slott vid Mälaren samt några av bruken som till skillnad från omgivningarna hyser en rik fauna. Artrikedomen vid Skedviken är således anmärkningsvärd. 1989 inventerades sjön Erkens omgivning (Ahlén 1991). Där anträffades 9 arter, dvs två färre än vid Skedviken.

Om man ser på fladdermössens fördelning inom Skedvikenområdet kan konstateras att det även där endast är speciella platser som hyser merparten av faunan. I tabell 5 visas hur fladdermusobservationerna fördelas på biotoper. För 820 av totalt 1176 observerade exemplar har biotopen registrerats. Inte mindre än 64 % av fladdermössen har observerats i glesa lövträdsbestånd eller i parkbiotoper, medan ytterst få observationer är gjorda i andra typer av skog eller trädbestånd. I helt sluten skog eller i helt trädlösa åkerområden förekommer i stort sett inga fladdermöss. Ett annat konstaterande man kan göra är att de artrika biotoperna uteslutande finns i sjöns omedelbara närhet. Det betyder att om man avlägsnar sig från sjön finner man oftast bara enstaka arter eller inga alls.

Den troligaste orsaken till den rika fladdermusfaunan är kombinationen av sjön som födoproducent med anslutande lämpliga jaktbiotoper för fladdermöss i form av glesa lövträdsbestånd av tillräckligt arealomfång.

Genom undersökningar i andra delar av Uppland (de Jong & Ahlén 1991) vet vi att vissa sjöar producerar stora mängder av fjädermyggor av många arter under en lång säsong. Dessa fjädermyggor svärmar vid kronorna av glesa, äldre trädbestånd och utgör där en viktig födobas för alla fladdermusarter tidigt och sent på säsongen då det i övrigt är få insekter i rörelse. För några arter kan fjädermyggorna utgöra födobas hela sommaren. Vidare ger bestånden med äldre lövträd, med många träd- och buskarter en säker födobas på grund av mångfalden insektarter med fenologisk spridning genom hela sommaren. Man kan därför anta att sjön Skedviken i dessa avseenden har speciella kvaliteter samtidigt som det finns landbiotoper runtom med en vegetationsstruktur som är gynnsam för fladdermössens jakt.

Efter vad vi tror oss veta idag är det alltså i första hand insektstillgång och i mindre utsträckning tillgång till boplatser som förklarar fladdermusfaunans fördelning i landskapet även om man inte skall bortse från denna senare faktor. Rikedom på hålträd och förekomst av äldre byggnader är troligen också betydelsefullt för vissa fladdermusarter vid de uppländska slotten och bruken. Mörby slottsruin har under undersökningsperioden använts av inte mindre än nio olika fladdermusarter både under sommaren och vintern. Kolonier eller regelbundet tillhåll av fladdermöss på sommaren har konstaterats av vattenfladdermus, franskfladdermus, Brandts fladdermus, dvärgfladdermus och långörad fladdermus. Franskfladdermössen försvann när en förening under ceremoniella övningar placerade en osande marschall rakt under utflygningshållet. Störningar från besökare och den skadegörelse som ruinen utsatts för har successivt minskat ruinens värde som tillhåll för fladdermöss. Genom att luckor och dörrar brutits sönder och nya hål rivits upp i murarna har klimatet inne i valven förämrats och ruinen är trots tillträdesförbud på vintern inte längre en så ostörd miljö som övervintrande fladdermöss kräver.

Rånäs slott med park av lövträd och strandskogen vid Skedviken är en av de bästa lokalerna för fladdermöss i området.

Foto: Jan Norrman, Riksantikvarieämbetet

Mörby slottsruin utgör en viktig livsmiljö för Skedvikens fladdermöss. Hela nio olika arter använde ruinen under inventeringen. För att skydda övervintrande fladdermöss bör tillträdesförbud råda mellan 1 oktober och 30 april.

Foto: Ingemar Ahlén

6. Skydd och vård av Skedvikens fladdermusfauna

Skedvikens fladdermusfauna är värd bästa tänkbara hänsyn och särskilda åtgärder till skydd för kolonier och övervintrare kan behövas.

Först och främst är det viktigt att själva sjön Skedvikens nuvarande egenskaper som insektproducent inte förstörs genom utsläpp, ytterligare onaturlig reglering eller bebyggelse vid stränderna. Det skulle vara av stort intresse att få närmare kunskaper om sjöns biologi genom limnologiska undersökningar.

Stränderna och strandnära miljöer runt Skedviken är också av stor vikt att vårda och bevara som naturmiljöer. Ännu 1989 var åtskilliga av Skedvikens 20 km strandlinje betad av boskap. Naturbetesmark med buskar och trädbestånd innehåller för jagande fladdermöss mycket värdefulla vegetationsstrukturer, och boskap bidrar till insekttillgången med dyngbaggar och genom att attraheraflugor m m. Det är angeläget att så mycket som möjligt av betesgången vidmakthålles i dessa och andra nära sjön belägna naturbetesmarker. Ytterligare sommarstugbebyggelse i sjöns närhet (inom 300 meters avstånd) skulle kunna leda till att värdefulla biotoper förstörs eller försämras.

De större bestånden av äldre lövträd som finns, framför allt vid Rånäs, Mörby och Djurgårdsudden med bl a förekomst av stora flerhundraåriga ekar men också många andra lövträdsarter, hör till de värdefullaste jaktbiotoperna för fladdermössen i området. Det är angeläget att en del av dessa trädbestånd inte reduceras eller utglesas ytterligare. Lövträdsbestånd försämras dock som jaktbiotoper för fladdermöss om de växer igen och blir alltför täta. Vidmakthållande av små gläntor eller åtminstone hål i kron-taket kan därför vara nödvändigt på sikt.

Strandskogen i övrigt är också värdefull för fladdermusfaunan. Värdefulla strandskogsbiotoper har under senare år förstörts genom avverkning etc, t ex vid Rånäs. Det borde finnas ett bättre skydd för sådana miljöer så att inte ytterligare biotoper förloras.

Mörby slottsruin bör snarast ses över och åter försättas i det skick den hade i slutet av 1970-talet eller bättre. Lagning av luckor, dörrar och murhål är nödvändig så att valven och andra utrymmen inne i ruinen blir bättre klimatskyddade. Vidare bör det råda tillträdesförbud enligt naturvårdslagen under tiden 1 oktober till 30 april. För att förbudet bättre skall efterlevas krävs ordentlig information med förklaring av orsakerna. Informationen bör finnas vid utsidan av ruinens grind samt vid parkeringsplatsen vid Fasterna kyrka. Genom komplettering av staketet vid grinden och lagning av några murar kan man göra det mycket svårt att komma in i ruinen utan hjälpmedel.

Tabell 5. Fördelning av 818 observerade fladdermöss på biotoper.

	Mm_b	Mnys	Mbra	Mnat	Mdau	Mdas	Vmur	Enil	Nnoc	Ppip	Pnat	Paur	Chir	S:a	%
Sjö, vattendrag	0	0	0	0	51	5	0	0	9	0	0	0	0	65	7.9
Strand, trädbev.	1	0	0	0	1	0	0	10	26	28	0	0	0	66	8.0
Naturbetesmark	0	3	1	0	0	2	0	16	4	2	0	0	0	28	3.4
Äng, igenv.fält	0	0	0	0	0	0	1	2	2	0	0	0	0	5	0.8
Åker, vall	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0	4	0.4
Glest trädbest, park	19	9	0	6	46	38	5	73	139	180	4	3	0	522	63.7
Barrskog	0	0	6	0	0	0	0	13	4	0	0	0	0	23	2.8
Lövskog	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0.4
Blandskog	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	5	0.6
Hygge	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.0
Byggnader, ute	3	0	0	0	15	0	1	16	0	10	0	6	0	51	6.2
Byggnader, inne	2	0	0	2	30	1	0	3	0	0	0	5	3	46	5.6

7. Referenser

Ahlén, I. 1979: Dammfladdermus *Myotis dasycneme* (Boie 1825) funnen i Uppland. Fauna och Flora 74:259-262.

Ahlén, I. 1981: Identification of Scandinavian Bats by their sounds. Sw. Univ. Agr. Sci., Dept. of Wildlife Ecology, Report 6 Uppsala.

Ahlén, I. 1990a: Artbestämning av flygande fladdermöss. Stockholm.

Ahlén, I. 1990b: Identification of Bats in Flight. Stockholm.

Ahlén, I. 1991: Fladdermusfaunan i Erkenområdet. I: Erkenområdet - naturinventering och förslag till skyddsåtgärder. Norrtälje kommun. s. 91-97.

Ahlén, I. & Gerell, R. 1990: Distribution and status of bats in Sweden. European Bat research 1987. V. Hanak, I. Horacek, J. Gaisler (eds.). Charles Univ. Press. Prag.

de Jong, J. & Ahlén, I. 1991: Factors affecting the distribution av bats in Uppland, central Sweden. Holarctic Ecology 14: 92-96.

Ryberg, O. 1947: Studies on bats and bat parasites. Stockholm.

Följande rapporter har hittills utkommit:

Erken-området, naturinventering och förslag till skyddsåtgärder.

Broströmmen, en naturinventering från Erken till Norrtäljeviken.

Tranviks naturreservat, naturinventering med förslag till skötselåtgärder.

Rimsjöskogen, naturinventering av ett urskogsartat område.

Långsjön/Karlsdalsmossen, naturinventering av ett skogs- och våtmarksområde.

Extremrikkärr, botanisk inventering med förslag till skötselåtgärder.

Skedviken, naturinventering med förslag till skötselåtgärder.

Viren, naturinventering med förslag till skötselåtgärder.

Följande rapporter är under utarbetande:

Mårdsjö-området, naturinventering samt förslag till landskapsekologisk planering.

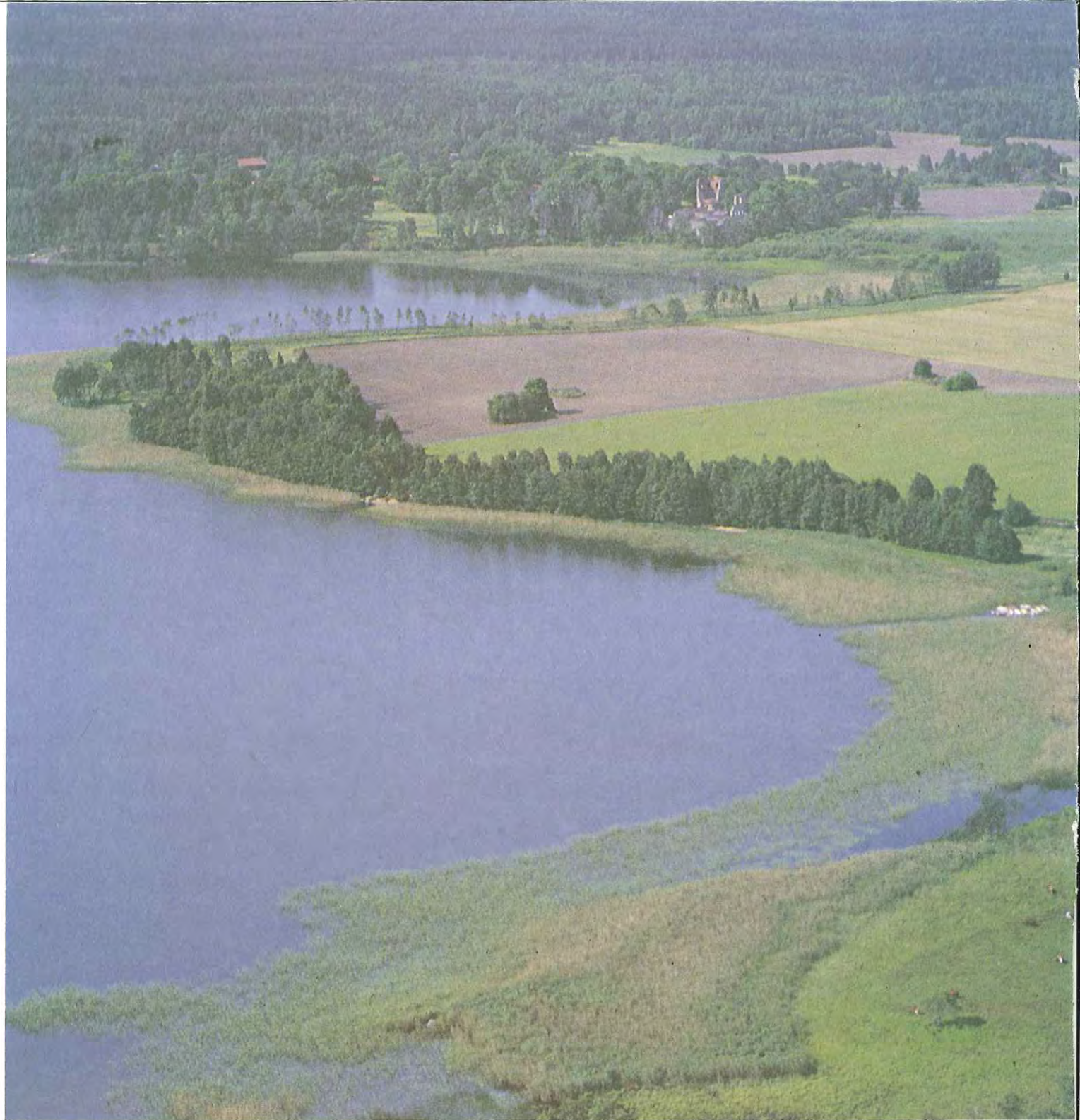
Bornan, botanisk inventering med förslag till skydds- och skötselåtgärder.

Penningbyån-Väsbysjön, naturinventering med förslag till skötselåtgärder.

Storanden, naturinventering av ett skogs- och våtmarksområde.

Arsläjan, naturinventering av en kustnära barrskog.

Utålskedjan, naturinventering av riksobjektets landområden.

Naturvård i Norrtälje kommun är en serie publikationer som beskriver intressanta och värdefulla naturmiljöer i Norrtälje kommun. De kan beställas från planeringskontoret, Norrtälje kommun, Box 807, 761 28 Norrtälje, tel 0176- 71 000. På insidan av detta omslag hittar du de rapporter som hittills har utkommit.

NORRTÄLJE KOMMUN

NK 50 9410 500